

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace
Studijní obor: Učitelství češtiny jako cizího jazyka

Ondřej Boštička

Výhody a nevýhody ilustrací Josefa Lada ve výuce češtiny
jako cizího jazyka

The advantages and disadvantages of using Josef Lada's
illustrations for teaching Czech as a foreign language

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Kateřina Šormová, Ph.D.

2024

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci napsal samostatně s využitím pouze uvedených a řádně citovaných pramenů a literatury a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

Praha 24. 10. 2024

Ondřej Boštička

Poděkování

Mé poděkování náleží školitelce Mgr. Kateřině Šormové, Ph.D., za věnovaný čas při konzultacích, odborná doporučení a podnětné názory. Dále děkuji oběma ředitelkám gymnázií, jež mi svolily uskutečnit výzkum s učiteli. Rovněž děkuji testovaným osobám, které se zapojily do pilotáže, a stejnou měrou děkuji vybraným učitelům, kteří se ochotně stali součástí výzkumného šetření.

Abstrakt

Diplomová práce se zabývá tématem využití obrázkových ilustrací Josefa Lady ve vyučování češtiny jako cizího jazyka. Práce obsahuje teoretickou a praktickou část. Teoretická část prezentuje zásadní poznatky o obrazovém materiálu z obecného, psychologického a zvláště z didaktického hlediska. Pozornost je věnována různým teoriím, přístupům a klasifikacím, na základě nichž vzešly dva tematické pracovní listy z cyklu čtvero ročních období, jež ověřují fungování Ladových ilustrací v praxi. Do testování byli zapojeni dospělí nerodilí mluvčí na jazykové úrovni A1/A2, kteří dlouhodobě žijí v České republice a kteří převážně navštěvovali kurzy češtiny. Na podkladě sebraných ukázek psané produkce došlo k jazykově stylistické analýze podle jazykových rovin, na nichž jsme vyhodnotili výzkumný cíl. Šetření ukázalo, že Ladovy obrázkové ilustrace je vhodné zapojit do jazykového vyučování už od začátečnické úrovně A1. V závěru práce syntetizujeme poznatky a uvádíme obecná metodická doporučení, jak pracovat s obrazovým materiálem ve výuce a jaké výhody přináší.

Klíčová slova

Ladovy ilustrace, popis obrázku, didaktický materiál, vizuální prostředek, čeština jako cizí jazyk

Abstract

The thesis deals with the topic of the use of Josef Lada's pictorial illustrations in the teaching of Czech as a foreign language. The thesis contains a theoretical and a practical part. The theoretical part presents fundamental knowledge about visual material from a general, psychological and especially didactic point of view. Attention is paid to various theories, approaches and classifications, on the basis of which two thematic worksheets from the cycle of four seasons were created, which verify the functioning of Lada's illustrations in practice. Adult non-native speakers at language level A1/A2 who live long term in the Czech Republic and attended Czech language courses were involved in the testing. On the basis of the collected samples of written production, a linguistic stylistic analysis was carried out according to the linguistic levels on which we evaluated the research objective. The investigation showed that Lada's pictorial illustrations are suitable to be included in language teaching from beginner level A1. At the end of the work, we synthesize the findings and present general methodological recommendations on how to work with visual material in teaching and what advantages it brings.

Key words

Lada's illustrations, describing picture, didactic material, visual aid, Czech as a foreign language

Obsah

Obsah.....	6
Úvod.....	8
TEORETICKÁ ČÁST	
1 Charakteristika obrazového materiálu.....	10
2 Obrazový materiál jako vizuální didaktický prostředek.....	13
2.1 Klasifikace didaktických obrazových materiálů.....	13
2.2 Funkčnost obrazového materiálu ve vyučování	14
2.3 Funkčnost obrazového materiálu ve vyučování cizích jazyků	16
2.4 Didaktické aspekty popisu obrázku ve výuce českého jazyka	19
2.5 Didaktické aspekty popisu obrázku ve výuce cizího jazyka na příkladu angličtiny	20
3 Vizuální obrazový materiál se zřetelem k učícímu se subjektu a k psychodidaktice	27
3.1 Přístup k učení u dětí a mládeže	27
3.2 Přístup k učení u dospělých	28
3.3 Teoreticko-praktický přístup	29
4 Obrazový materiál z hlediska kognitivních procesů	32
5 Prototypické vlastnosti Ladových ilustrací	34
5.1 Ladova tvorba a jeho styl jako součást českého kulturního dědictví	34
5.2 Tradiční český rok	36
PRAKTICKÁ ČÁST	
6 Metodologický úvod	37
6.1 Pracovní postup pro sběr dat, třídění a přepis	37
6.2 Cílová skupina	39
7 Tvorba pracovních listů.....	41
7.1 Výstavba obrázkových ilustrací.....	42
7.1.1 Instrukce – společní jmenovatelé.....	42
7.1.2 Instrukce – rozdílní jmenovatelé.....	43
7.1.3 Obrázek znázorňující léto	44
7.1.4 Obrázek znázorňující zimu	44
8 Jazykově stylistická analýza sebraných textových ukázek	45
1. Jméno: AA (A1+).....	45
A) Léto	46
B) Zima	48
2. Jméno: ZY (A2).....	51

A) Léto	51
B) Zima	54
3. Jméno: ML (A1+/A2).....	56
A) Léto	56
B) Zima	59
4. Jméno: RT (A1+).....	61
A) Léto	61
B) Zima	64
5. Jméno: GE (A2).....	66
A) Léto	66
B) Zima	69
6. Jméno: CO (A2).....	72
A) Léto	72
B) Zima	75
7. Jméno: MU (A2).....	77
A) Léto	77
B) Zima	80
8. Jméno: LS (A2)	82
A) Léto	83
B) Zima	86
9. Jméno: JN (A2).....	88
A) Léto	89
B) Zima	90
10. Jméno: JC (A2).....	92
A) Léto	92
B) Zima	94
Závěr.....	97
Použitá literatura a zdroje.....	103
Příloha	107

Úvod

Téma diplomové práce pojednává o obrazovém materiálu jako o podpůrné didaktické pomůcce ve výuce češtiny jako cizího jazyka. Námět vzešel jednak z přístupů a metod vyučování cizímu jazyku, konkrétně z vizuální metody s oporou o obrázkovou předlohu, a to v rámci semestrálního předmětu Vyučování češtiny jako cizího jazyka I; jednak z autorových počátečních zkušeností s výukou v kurzech češtiny pro cizince v jazykové škole.

Diplomová práce sestává z teoretické a praktické části. Teoretická část představuje těžiště pro rozvíjení stávajících myšlenek a nabývání nových poznatků o obrazovém materiálu. Na obrazový materiál je nahlíženo jako na funkční didaktickou pomůcku ve srovnání s textem. Rovněž představuje výchozí bod, z něhož se rodí teoretická východiska, která jsou podkladem pro výstup práce. V praktické části jsou předmětem hodnocení sebrané ukázky psané jazykové produkce nerodilých mluvčích z hlediska jazykově stylistické analýzy (popsaných jazykových rovin), na jejichž výsledcích vznikla doporučení o výhodách a nevýhodách začlenit obrázkové ilustrace do jazykového vyučování, které jsou prezentovány v „Závěru“ práce.

Na příkladu vybraných ilustrací Josefa Lady byl vytvořen pracovní list na motivy čtyř ročních období. Do pracovního listu jsme zařadili dva obrázky znázorňující dětské hry v létě (obr. Léto) a v zimě (obr. Zima) na českém venkově, a to se zřetelem k zvládnutí úkolu. Řádnému testování předcházela pilotáž, na základě níž jsme upravovali pracovní listy do výsledné podoby (viz přílohová část). Testovanou skupinou byli dospělí nerodilí mluvčí češtiny ve věku 31–40 let, kteří dlouhodobě pobývají v České republice a kteří pracují jako středoškolští učitelé na jazykovém gymnáziu v Praze, kde primárně vyučují anglický jazyk, případně další cizí jazyk. Celkem jsme ve výzkumné části podrobili jazykově stylistické analýze dvacet autentických textů psané produkce od deseti respondentů, již popisovali dva rozdílné obrázky. Dosažená jazyková úroveň podle *Společného evropského referenčního rámce*, kterou respondenti uvedli v dotazníku, se pohybovala mezi A1/A2 (tzv. uživatelé základů jazyka).

Pro jazykově stylistickou analýzu sebraných ukázek textů a jejich hodnocení nám posloužila tabulka „Kritéria hodnocení písemných prací z českého jazyka a literatury“ od Cermatu. Ne vždy nám ale byla stoprocentní oporou, neboť v našem případě jde o kratší rozbor textů o přibližné délce deseti řádků, což odpovídá 50–70 slovům. Dalším důvodem je, že testujeme jazykovou dovednost psaní na začátečnické úrovni, takže lze předpokládat nízkou vyjadřovací schopnost. Důležité je zmínit, že naším záměrem není testovat produkci písemných prací,

ale na základě nich otestovat, zda je možné zařadit obrázek jako vhodný didaktický materiál do jazykového vyučování, úžeji specifikováno do výuky češtiny pro nerodilé mluvčí.

V reakci na známý čínský výrok: „Obrázek vydá za tisíc slov.“ nebo jeho obměna: „Jeden obrázek řekne víc než tisíc slov,“¹ se domníváme, že výstižně podtrhuje skutečnost při učení a že ve výuce cizích jazyků platí výchozí tvrzení o to víc. Obrázek poskytuje vnímání nespočet informací a má jasnou vypovídající hodnotu než slovo, neboť je konkrétní, názorný, snadněji dekódovatelný a interpretovatelný na rozdíl od mluvené/psané podoby jazyka. Například slovo „stůl“ může označovat hotový produkt vyrobený z odlišného druhu materiálu (např. dřevo, ratan, sklo, plast) o různé velikosti a tvaru (např. ovál, kruh, čtverec, obdélník). A právě díky obrázku si vnímatel dokáže utvořit jasnou a nezaměnitelnou představu o zobrazovaném předmětu či jevu. Všichni do značné míry myslíme v obrazech, s nimiž se setkáváme od dětství prostřednictvím obrázkových knih (např. leporelo, knihy pohádek), přičemž v dospělosti se obrázková předloha začne pozvolna vytrácet a je v zásadě nahrazena texty. To však nic nemění na situaci, že by dospělým neměla být upřena možnost navrátit se zpět k obrázkům. Jednou z eventualit je proces učení se cizímu jazyku, v němž má obrázková předloha zastoupení.

Podle našich dosavadních zkušeností s vyučováním češtiny jako cizího jazyka máme prověřeno, že studenti² si jsou v mluveném projevu mnohem jistější, když mají k dispozici obrázkovou předlohu (např. dixitové karty), čímž následně dochází k postupné ztrátě ostýchavosti, že řeknou něco špatně, a také k boření jazykové bariéry. Obrázek znamená pro studenty důležitou oporu (tzv. scaffolding) ve vyjadřování myšlenek. Svě o tom věděl věhlasný Učitel národů Jan Amos Komenský, jenž ve svém díle *Orbis pictus* (1658) kombinoval výkladový text s ilustracemi, aby si žáci lépe osvojili nově získané poznatky.

Na závěr zmiňme, že podobným tématem se zabývala Pavlína Vondráčková ve své diplomové práci *Využití obrazového materiálu ve výuce češtiny jako cizího jazyka* (2014), která se však soustředila na obrazové prostředky ve vybraných učebnicích češtiny pro nerodilé mluvčí. Kdežto naším záměrem je prostřednictvím sady dvou obrázkových ilustrací od Josefa Lady ukázat, že obrázky je možné účelně implementovat do výuky češtiny jako cizího jazyka již pro začátečníky, a přispět tak k rozvoji jazykového vyučování.

¹ Peremilovská, A. – Petrželka, J. (2019). „Obrázek vydá za tisíc slov.“ *Studia philosophia*. 2019, roč. 66, č. 1, s. 71–78. [online].

Dostupné z: <https://digilib.phil.muni.cz/sites/default/files/pdf/141377.pdf> [cit. 2024-09-15].

² Pro nerodilé mluvčí používáme v práci ekvivalent *studenti*, a to podle zažitého pojmenování z jazykové školy, kde koordinátorky jazykových kurzů běžně nazývají své klienty bez ohledu na věk.

TEORETICKÁ ČÁST

1 Charakteristika obrazového materiálu

V kapitole se zaměříme na obrazový materiál z širšího hlediska. Z dostupných zdrojů se pokusíme najít definici, která by věrohodně vystihovala podstatu, co vůbec označují slova *obraz* a *ilustrace*, a poté je uvedeme do kontextu Ladovy tvorby. Pro pochopení výchozích pojmů využíváme primárně výkladový *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (dále jen SSČ), na základě nějž pak pojmy konfrontujeme se sekundárními zdroji. Na závěr dokládáme definici pojmů *obraz* a *ilustrace* Josefa Lady a celé pojednání uzavíráme vlastním stanoviskem.

Podle výskytu frekvence, kterou udává SSČ (2001), lze rozlišit celkem devět významů slova *obraz*, přičemž nás budou zajímat pouze definice, které se vztahují k vymezené práci. Když se řekne slovo „obraz“, pravděpodobně se nám vybaví nějaký konkrétní výtvarný produkt, čemuž odpovídá první definice, tj. „výtv. zobrazení, dílo vzniklé malbou, kreslením“ (SSČ, 2001, s. 230). Druhý význam odkazuje k určitému podobenství: „odraz podoby někoho/něčeho“ (SSČ, tamtéž) stejně jako třetí význam: „podoba: být živým obrazem své matky“ (tamtéž, s. 230). Obraz v našem pojetí může znamenat i určitou „představu, názor: učinit si obraz o situaci“ (tamtéž, s. 230). Jinými slovy, obraz předznamenává podobenství někoho/něčeho, co je známé z předchozí zkušenosti. Vnímátele je tedy schopen kategorizovat a třídit prvky vzhledem k nějaké předchozí zkušenosti. V našem případě jde o motiv letní a zimní krajiny, již lze schematicky připodobnit k Ladovým obrazům a naopak.

Z pohledu filozofického myšlení je *obraz* pojímán jako „text, který jej analyzuje“ (Petříček, 2009, s. 146). M. Petříček (2009) si všímá, že například R. Barthes v *Rétorice obrazu* (1964) dokazuje podmíněnost obrazu na textu. Sémiotika obrazu staví na požadavku zliterárnění obrazu, který vyjadřuje „to, co existuje v různých popisech či vyprávěních, jež se k němu vztahují“ (tamtéž, s. 146). Petříčkova definice obrazu souzní s poslední výše uvedenou definicí ze SSČ.

Z hlediska psychodidaktiky, zpracování vizuálních informací, označuje pojem *obrazový materiál* „širokou škálu materiálů [...], které zobrazují skutečnost poměrně věrně (fotografie, sekvence výukového filmu, videoprogramu, realistická kresba), až po zobecňující a abstraktnější vyjádření reality, která se opírá o určité konvence (zjednodušený obrázek či kresba, mapa, schéma, diagram, graf)“ (Mareš, 2001, s. 495). Podstatou obrazového materiálu jsou nonverbální prvky, názornost a použitelnost při výuce (tamtéž, s. 495). Stručně

řečeno, psychodidaktika nahlíží na obraz ze širšího pohledu, nemusí jít primárně o obraz jako takový, ale cílem je něco zobrazit.

Svébytný obor vyučování cizích jazyků pojímá obrazové (a grafické) pomůcky jako „znázornění či zobrazení někoho nebo něčeho (např. krajiny, ulice, budovy, zahrady, osob, zvířat, různých předmětů apod.) malbou, kresbou, ilustrací apod.“ (Vrba, 1988, s. 408). Dále J. Vrba a J. Hendrich (1988) řadí obraz mezi předmětné obrazové pomůcky, jimž připisují dokumentační povahu. Typickým znakem dokumentů (např. ukázky novin a časopisů, mapy, propagační materiály) je průvodní cizojazyčný text (Vrba–Hendrich, 1988, s. 406 a 408). Tutéž dokumentační povahu vnímáme u ilustrací.³

Podle *Nového akademického slovníku cizích slov* (2009) výraz *ilustrace* znamená za prvé „kresbu n. malbu jako doprovod tištěného textu (zprav. knihy)“, za druhé „názorný příklad, vzor, doklad, názorné svědectví“ (NASCS, 2009, s. 338). *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost* (2001) slovem *ilustrace* označuje „obrázek v textu“, či „názorný příklad, doklad“ (SSČ, 2001, s. 112). Obě slovníkové definice se shodují v označení, první význam odkazuje k dekorativní/estetické funkci, zatímco druhý význam je spjat s původním italským slovem *illustrare*, které znamená „něco vysvětlit“, a jeho obsah odkazuje k teorii poznání (srov. Škodová, 2009, s. 69).

Podobně jako J. Vrba a J. Hendrich poukazuje S. Škodová na specifickou funkci ilustrací ve výukových materiálech cizího jazyka. Všímá si toho, že ilustrace netvoří pouhý vztah obraz–text, ale že klíčovou vlastností je, aby byla „vypověditelná, popsateľná a interpretovatelná“ napříč všemi národními kulturami (Škodová, 2009, s. 69–70).

Malíř a ilustrátor J. Lada je toho názoru, že „obraz je něco jiného než skutečnost, je druhem reality magické a není tím, co představuje, pouze tu skutečnost imaginuje, vyvolává na světlo světa – a je to tedy něco mimořádného a svátečnějšího než každodenní a všední realita“ (Olič, 2016, s. 17). Jinak řečeno, J. Lada staví obraz na vyšší úroveň, považuje ho za unikátní zobrazení něčeho jedinečného a nahlíží na něj prizmatem umělce, případně filozofa. Důležitým sdělením je, že obraz se nerovná skutečnému světu.

V naší práci *obraz* vystihuje vysvětlení podle vymezené definice ve vyučování cizích jazyků J. Vrby a J. Hendricha a podle vymezení S. Škodové (srov. výše), a to jednak proto, že vybrané obrázky s letní a zimní tematikou jsme do pracovního listu použili izolovaně bez textové

³ Pro náš účel práce chápeme pojem *obraz* a *ilustrace* jako souřadné slovo.

souvislosti, a jednak s ohledem na příbuzné téma zabývající se výukovým materiálem ve vyučování cizího jazyka. Nicméně se domníváme, že Ladovy ilustrace jsou v knihách zapojeny funkčně a že spolu tvoří jeden vzájemný celek. Jsme toho názoru, že v Ladových knihách existuje přímá spojitost mezi textem a obrázkem, který utváří představu a názornost (viz kapitola 5, „Prototypické vlastnosti Ladových ilustrací“).

2 Obrazový materiál jako vizuální didaktický prostředek

Obraz jako učební materiál použitelný ve vyučovacím procesu musí splňovat dva základní parametry – vzdělávací a výchovný aspekt. Didaktický obraz Z. Macek (1984) definuje jako „vizuální dvojrozměrné a audiovizuální médium vytvořené nebo upravené podle didaktických a estetických kritérií pro výchovně vzdělávací proces jako prostředek názoru“ (Macek, 1984, s. 455).

Problémem tvorby, a tedy i vhodného výběru didaktického obrazu, je racionální a emocionální složka ztvárněného obsahu. Racionální pojetí se vyjadřuje názorným seskupením znaků podle určitého řádu s tím, že každý pozorovaný znak si adresát obrazu poměrně snadno a jednoznačně vyloží. Bude-li obraz splňovat kritérium přehledného uspořádání jednotlivých znaků, pak by adresát měl být schopen bez větších problémů správně popsat pozorované prvky v prostoru (např. *Na obrázku je pták, který je zbarven dočerna, má zaoblený zobák a je v pohybu*). Naproti tomu emocionální složka vzbuzuje citový zážitek, vyvolává nějaký dojem, vnímavost skrz smyslové receptory, je individuální a závisí do velké míry na niterních zkušenostech a představivosti pozorujícího subjektu (tamtéž, s. 456–457).

Z. Macek dodává, že o vhodném výběru obrázku ve vyučovacím procesu rozhoduje obrát k adresátu, přiměřenost jeho věku a stanovený cíl (tamtéž, s. 456). V podstatě jde o podobný princip jako při stylizaci textu (srov. kap. Stylotvorné faktory, Minářová, 2008, s. 75–92). Mezi další podpůrné požadavky lze započítat snadnou orientaci v obrazu a rychlý přístup k nabytým informacím.

2.1 Klasifikace didaktických obrazových materiálů

Co se týká kategorizace didaktických obrazů, lze je třídit do několika skupin. Vzhledem k rozsahu diplomové práce se zaměříme na přístup Z. Macka a J. Mareše. Z. Macek (1984) předkládá dělení na tři základní kategorie: **1. z hlediska obsahu (tematického zaměření), 2. z hlediska formy (typu prezentace), 3. z hlediska struktury (schematizace)**. Níže přiblížíme jednotlivé kategorie.

1. z hlediska obsahu (tematického zaměření)

Obsahové zaměření bere v potaz věk subjektu, podle něhož lze obrazy rozčlenit na věkové skupiny v závislosti na lidském vývoji, např. předškolní věk, mladší školní věk, starší školní věk. Další podkategorií může být třídění na obrazy zeměpisné, přírodovědné, historické atd.

2. z hlediska formy (typu prezentace)

Kategorie formy znamená způsob prezentace obrazu, jakým způsobem je obraz ztvárňován: promítaný/nepromítaný, statický/dynamický, popř. nástěnný.

3. z hlediska struktury (schematizace)

Strukturní hledisko znázorňuje míru schematizace obrazu, tj. reálný výjev až abstraktní, schéma, diagram, graf.

(Macek, 1984, s. 457–458).

Jiné klasifikační dělení didaktických obrazů představuje J. Mareš (2001), a to za prvé **podle statického a dynamického zobrazení**, za druhé **podle úrovně sdělování informací** (syntaktická, sémantická, pragmatická) a za třetí **podle funkce** (dekorativní, reprezentující, organizující, interpretující, transformující, afektivně-motivační, koncentrování pozornosti, kognitivně-regulační; Mareš, 2001, s. 496–502).

Použijeme-li výše uvedené klasifikační dělení podle J. Mareše pro popis obrázků,⁴ které jsme zařadili do pracovního listu, pak oba náleží do kategorie dynamického zobrazení⁵ (srov. Ústředním motivem obou obrázků jsou lidé zachyceni při volnočasové aktivitě.). Druhou kategorií, úroveň sdělování informací, zastupuje ponejvíc sémantická složka (srov. Co je na obrázku?) a pragmatická (srov. návodná slova, instrukce, postup při popisu). Syntaktická složka není v instrukcích pracovního listu přímo zastoupena (srov. návodná slova typu *vpravo*, *vlevo*, *vpředu*, *vzadu*, *navazuje na*), ale můžeme ji očekávat při vytváření textové produkce. Třetí kategorie, funkční hledisko, zahrnuje všechny výše uvedené funkce. Podrobně se jim věnujeme v samostatné podkapitole 2.2, „Funkčnost obrazového materiálu ve vyučování.“

Poznamenejme, že primárně Ladovy barevně laděné obrázky dokreslují příběh textu, vážou se k němu a vytvářejí propojený celek; sekundárně plní funkci dekorativní či výchovně-vzdělávací.

2.2 Funkčnost obrazového materiálu ve vyučování

Didaktický obrázek může nabývat buď jedné funkce, nebo více funkcí. Zpravidla záleží na propojenosti obsahového materiálu: obrázek–text, obrázek–učivo. Například funkce reprezentující vytváří v našem případě představu venkovské krajiny v jednotlivém ročním

⁴ Pojem *obrázek* chápeme jako deminutivum „malý obraz“ či „obraz menšího formátu“.

⁵ J. Lada zachycoval zimní krajinu dvojím způsobem – staticky a dynamicky. Statické provedení zimní krajiny spočívá v tom, že chalupy, stromy, prostranství jsou pokryty sněhem, kdežto dynamické provedení je svědectvím padajícího sněhu (Olič, 2016, s. 482–483).

období. Učící se subjekt obvykle propojuje předchozí zkušenost s dosud nepoznanou skutečností, nazírá na obraz s jakýmsi předpojatým postojem. S obrazovou představou se pojí také funkce aktivně-motivační, která je založena na emocích a na motivačním přístupu, aby si student vybudoval snadnou představu o učební látce. Dále lze přiřadit funkci koncentrované pozornosti, vedoucí k plné soustředěnosti pro učení, a funkci kognitivně-regulační, jejímž záměrem je usnadnit uchování informací v paměti (Mareš, 2001, s. 496–502).

Cílem didaktického obrazu je vytvořit organizovanou sféru poznatků, které si má student osvojit. Učení by mělo studenta motivovat, stimulovat a probouzet v něm zájem o samostatné myšlení. Didaktický obraz by měl doprovázet stěžejní psaný text, který je informačně přesycen, měl by udržet pozornost studenta při čtení či při výkladu a také by měl podněcovat zapamatování a vybavení obsahu (Macek, 1984, s. 459–465).

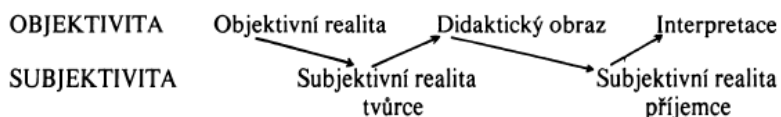
J. Mareš (2001) je toho názoru, že „obrazový materiál by měl usnadňovat vyučování a učení“ (Mareš, 2001, s. 503). K tomu je zapotřebí kvalitní obrazový materiál, který bude splňovat měřítko funkčnosti z psychologického i z didaktického hlediska.

Učení z obrazového materiálu se podle Macka (1984) týká nonverbální složky a ta se ve třech hlavních rysech odlišuje od složky verbální:

- neexistuje uzavřená soustava znaků;
- neexistuje konvenční jazyk;
- neexistuje běžný dialog (komunikační proces probíhá jedním směrem bez možnosti přímé zpětné vazby).

(Macek, 1984, s. 466)

Podstatu nonverbální složky znázorňuje níže uvedené grafické schéma:

Obr. 1 Objektivita a subjektivita při vnímání obrazu (Macek, 1984, s. 466).

Proces čtení obrazu spočívá v tom, že nejsou použity konvenční znaky, ale do obrazové komunikace vstupují v zásadě nové znaky. Percipient obrazu je tak vystaven neznámému sdělovacímu kódu, který musí nejprve identifikovat, naplnit významem a pak jej umět interpretovat. Úskalím obrazové komunikace je fakt, že často podléhá subjektivnímu hodnocení a že vypovídající sdělení může být zkreslené či neúplné.

2.3 Funkčnost obrazového materiálu ve vyučování cizích jazyků

Užití obrazového materiálu ve výuce cizích jazyků, rovněž i v materiálech češtiny jako cizího jazyka, vychází z vizuálního učebního stylu, s nímž je spjat mimo jiné multisenzoriální přístup.⁶ Učení z obrazového materiálu lze považovat za stejně plnohodnotný didaktický materiál jako tradiční učení z textu (srov. Mareš, 2001, s. 494–496).

Aby byl obrazový materiál ve výuce funkční, musí být za prvé ve vzájemném vztahu s náplní jazykové komunikace a za druhé musí být esteticky poutavý pro lidské oko. Didaktický obraz má roli napomáhající, tzn. pochopit podstatu věci, postihnout smysl něčeho. Proto by každý obraz užitý ve výuce měl splňovat parametr jednoduchosti a jednoznačnosti při zobrazení reálných předmětů a stavu věcí.⁷ Černobíle laděný obraz může bezesporu plnit stejnou funkci jako obraz barevný. Černý obrys lze přenést na barevný papír a ve výuce je možno dosáhnout téhož didaktického výsledku. Naopak příliš detailní vyobrazení prvků s mnoha motivy zpravidla upozaduje hlavní myšlenku, co má být vlastně sděleno, vede k nepochopení a k roztržitosti základních znaků. Významotvorný efekt se postupně vytrácí a funkce obrazu pozbývá zamýšleného cíle (Vrba, 1988, s. 408–409).

J. Vrba (1988) rozlišuje obrazový materiál použitelný v jazykovém vyučování do čtyř skupin: **1. hotový obraz nepromítaný, 2. hotový obraz promítaný, 3. obraz vyvíjený a 4. obraz rozvíjený.**

Hotovým obrazem nepromítaným je míněn obrázek z učebnice či nástěnný obraz. Obrázek vyskytující se v učebnici povětšinou plní nějakou didaktickou funkci.⁸ Ten se obvykle vztahuje k textu, k výkladu učiva nebo k cvičení. Například obrázek ve vztahu k textu se prolíná s obsahovou stránkou. Cílem obrázku je doprovázet psaný text, jemuž adresát snadněji porozumí.

Na základě obrázku je možno procvičovat slovní zásobu (popis obrázku), tvořit gramaticky správná slova, otázky, procvičovat pořádek slov ve větě nebo vyprávět příběh. Nástěnný obraz

⁶ Multisenzoriální přístup bývá ve školním prostředí ponejvíc zmiňován v souvislosti se specifickou poruchou učení, nejčastěji s dyslexií. Základní myšlenkou je zapojit vícero lidských smyslů při učení (Krejčová, 2019, s. 169). „Poslouchej, dívej se, říkej, napiš a ukaž,“ je osvědčené heslo ve výuce cizích jazyků pro žáky s dyslexií. Dostupné z: <https://clanky.rvp.cz/clanek/o/s/434/ZACI-S-DYSLEXII-A-CIZI-JAZYKY.html> [cit. 2021-12-29].

⁷S. Škodová (2009) nazývá požadavek jednoduchosti a srozumitelnosti prvků v ilustraci jako *okamžitý informační charakter* (Škodová, 2009, s. 71).

⁸ Některé učebnice mohou obsahovat obrázky, které sice plní primárně dekorativní funkci, ale sekundárně je lze zapojit do výuky, a to například formou popisu obrázku.

je velkoplošný formát, který zpravidla visí trvale ve třídě a znázorňuje ucelené přehledy (např. pravopisný, gramatický, lexikální) pro zapamatování, připomenutí či opětovné vybavení.

Hotový obraz promítaný vychází z představy diapozitivu (dnes má podobu digitálního snímku přenášeného na dotykovou interaktivní tabuli) a zastává stejnou roli jako obrázek v učebnici. V hodinách slouží zvláště k výkladu nové látky, k procvičování a k upevnění učiva. Přední výhodou promítaného obrazu je možnost přímého užití cílového jazyka ve známých situacích, např. při opakování probraného učiva, a eliminovat tak zprostředkující jazyk. Metoda promítaného obrazu je vhodná pro skupinovou spolupráci či pro frontální výuku.

Obrazem vyvíjeným je myšlena postupně vznikající informace v podobě kresby (např. náčrt, zjednodušené schéma), jež je zaznamenána křídou/fixem na tabuli před přítomnými studenty. Ve školním prostředí jde o nejběžnější a nejrychlejší způsob předání poznatků.

Podle J. Vrby v jazykovém vyučovacím procesu nejlépe plní funkci obraz rozvíjený,⁹ na jehož celkové podobě se mohou přímo podílet studenti při vyučování. Metoda rozvíjeného obrazu je založena na analyticko-syntetickém přístupu, jinými slovy celek se skládá z částí, nebo naopak z jednotlivých částí se skládá celek. Metodu je možno stále vylepšovat a přizpůsobovat s ohledem na cílovou skupinu a místní zázemí ve třídě (např. rozevírací tabule, magnetická tabule, flipchart) bez použití interaktivní technologie nebo s použitím počítače a přenosu obrázku přes dataprojektor. Zvláště v současné době existuje mnoho volně dostupných e-learningových programů, které mohou výuku jednoduše zpestřit (např. animovaný obraz). Předností rozvíjeného obrazu je vysoká míra pozornosti studentů při jeho vzniku, jejich aktivní zapojení do výuky a podpora tvůrčí činnosti (srov. obraz rozvíjený a obraz hotový; Vrba, 1988, s. 408–412).

Kritérium funkčnosti obrazového materiálu ve výuce závisí na řadě faktorů, například na cíli výuky, materiální dostupnosti učebních pomůcek a vybavenosti třídy, výběru učebnice, vzdělávacím plánu a v neposlední řadě na celkovém přístupu učitele (Vrba, 1988, s. 411).

Výběr vhodného obrázku užitého ve vyučování cizího jazyka by měl podle A. Wrighta (1989) vycházet ze základních pěti požadavků: **1. jednoduchá příprava, 2. jednoduchá organizace, 3. zajímavý obsah, 4. smysluplný a autentický obsah, 5. přiměřené množství jazyka** (Wright, 1989, s. 2–4).

⁹ V jiných didaktických příručkách se lze setkat i s označením obraz částečně vyvíjený, dotvářený.

Požadavky jedna až čtyři jsou vcelku zřejmé, a proto se podrobněji zaměříme na poslední bod, přiměřené množství jazyka. A. Wright rozlišuje celkem pět způsobů, jak lze na obrázek nahlížet pomocí jazyka, konkrétně anglického jazyka. První bod se týká **struktury**, jež zahrnuje užívání přítomného času průběhového, pevný slovosled *subjekt – verbum – objekt* a zjišťovací otázky. Druhý bod se váže k **slovní zásobě**, například jde o různá slova s pevnou pozicí ve větě, byť s odlišnou funkcí. Adjektivum *moderní, čistý, tichý* stojící před substantivem *byt* udává různý významový poměr vlivem spojení několika větných členů, v tomto případě adjektiv. Třetí bod je zaměřen na **funkci**, konkrétně na zdvořilé návrhy (př. *Chtěl bys pomoci starému pánovi?*), popis věcí (př. *Double-deckers jsou autobusy s dvěma patry.*), vyjádření libosti/nelibosti (př. *Mám rád městské parky.*). Čtvrtý bod je spojen se **situací**, jinak také se situačním zakotvením. Znázornění určité situace je možné za prvé pomocí prostého popisu, co lze vypořadovat na obraze (př. *To je scéna z ulice. Na obrázku je chlapec, který běží přes silnici. Je mu přibližně osm let.*); za druhé formou situačního dialogu, v němž se střídá replika dvou mluvčích, již se stylizují do role vyobrazených postav a které demonstrují akční příběh (př. *STARÝ MUŽ: Neměl byste nechat kluka hrát si na silnici. TEENAGER: Já to nedělám. On právě běžel přes silnici. STARÝ MUŽ: To je Vaše chyba. TEENAGER: Nevěděl jsem o tom. Jsem tady návštěvník. Právě jsem přijel.*). Podle úrovně jazykové znalosti lze pracovat s předepsaným scénářem, nebo se od něj zcela odpoutat a ztvárnit dialog formou rolové hry. Pátý bod souvisí s **jazykovými dovednostmi**: poslech, čtení, psaní, mluvení. V poslechové sekci by mohlo například zaznít svědectví o nehodě a studenti by porovnávali výpovědi svědků s odkazem na obrázek. Sekce čtení by mohla být zaměřena na srovnání obrázku s jakýmkoli novinovým článkem o nehodě. Cílem je najít podobné a rozdílné motivy k těm, které výchozí obrázek nabízí. V sekci psaní by studenti měli za úkol napsat krátkou zprávu z pohledu svědka, který viděl nehodu. Záznam nehody by vyplýval z obrázku. Sekce mluvení by cílila na osobní vzpomínky studentů, kteří viděli nějakou nehodu, a ty by opět vztáhli k obrázku (Wright, 1989, s. 4–6).

Shrneme-li výše uvedené, obrázky vyskytující se v učebnicích náležejí podle výchozí teorie J. Vrby k obrazovým pomůckám, úžeji specifikováno do skupiny hotový nepromítaný obraz. Funkční učebnicový obrázek by měl být v jazykovém vyučování v souladu se stanoveným cílem, vzdělávací skupinou a vybaveností třídy. Při výběru vhodného obrázku má být pamatováno na pět základních požadavků: 1. jednoduchá příprava, 2. jednoduchá organizace, 3. zajímavý obsah, 4. smysluplný a autentický obsah, 5. přiměřené množství jazyka.

2.4 Didaktické aspekty popisu obrázku ve výuce českého jazyka

Na základě teoretických poznatků souvisejících s popisem obrázku je známo, že každý obraz vzniká proto, aby znázorňoval určitou substanci, a každá znázorněná substance se dá nějak popsat. Podle toho můžeme přistupovat k popisu z různých hledisek. Popis může být například úplný/částečný, zaměřený/výběrový, názorný/přesný, autentický/zprostředkovaný, věrohodný/pochybný nebo statický/dynamický.

Z hlediska školní praxe se ve stylistice uplatňuje dělení popisného slohového postupu do tří základních útvarů: **popis prostý, vědecký (odborný) a popis umělecký (líčení)**. Čeští studenti se s popisným slohovým postupem a jeho útvary seznamují ponejvíc na druhém stupni základní školy v rámci českého jazyka, přesněji řečeno ve slohové výchově.¹⁰ Popis slohového postupu na středních školách, resp. gymnáziích, je dále rozvíjen a upevňován.

Žáci z nižších ročníků základních škol bývají v hodinách slohové výchovy seznamováni s tím, že nejčastějším předmětem popisu je osoba, zvíře, věc, přírodní jev, činnost, děj atd. a že při popisu zachováváme určitý směr a řád. V hodinách slohu na vyšším stupni je nacvičována stylizace a proces psaní konkrétního druhu popisu. Zpravidla si žáci osvojují popis statický (předmět) a dynamický (děj), včetně popisu pracovního postupu, dále pak líčení nebo vnější charakteristiku osoby. Například učebnice *Český jazyk pro 7. ročník základní školy* (1997) od V. Styblíka a kol. v rámci popisného slohového postupu pracuje s popisem uměleckých děl (s. 153–158). Podkapitola začíná vzorovým příkladem popisu perokresby „Orba“ od V. Sedláčka. Text je vystavěn podle logické návaznosti. V prvním odstavci je obecně obraz zasazen do situačního kontextu. Další odstavec se zaměřuje na ústřední motiv a poté se volně přechází po částech k popisu nápadných znaků k méně nápadným. Závěrečný odstavec se zpátky navrácí k obecnému vyjádření, v němž je popsán celkový dojem z obrazu. K textu se vážou potextové otázky a úlohy. Poté následuje krátká teorie postupů a pravidel při popisu uměleckých děl, od nichž se odvíjejí další úlohová cvičení.

Novější učebnice *Český jazyk 9, 2. díl – Komunikační a slohová výchova* (2015), od autorek M. Horáčkové–H. Rezutkové, seznamuje žáky s typickými jazykovými prostředky pro statický a dynamický popis (srov. níže).

Popis statický	Popis dynamický
– podstatná jména (pojmenování jevů)	– slovesa (zejména plnovýznamová)

¹⁰ Vycházíme z „Metodických příruček“, část Sloh a komunikace (Hošnová a kol., 2007, s. 111–115; 2010, s. 140–146) k učebnicím *Český jazyk 6 pro ZŠ* (2019, 2. vydání) a *Český jazyk 7 pro ZŠ* (2007, 1. vydání).

– přídavná jména (pojmenování vlastností, často hodnotící)	– příslovce času a způsobu (vyjadřují okolnosti děje)
– několikanásobné větné členy	– příslovečná určení a vedlejší věty příslovečné
– postupně rozvíjející přívlastky	– přirovnání, rčení a jiná obrazná vyjádření
– přirovnání, rčení a jiná obrazná vyjádření	

(Zdroj: Horáčková–Rezutková, 2015, s. 24)

Zajímavostí je fakt, že žáci v českém školním prostředí se v slohové výchově setkávají s principy popisu obrázku s důrazem na upevňující se dovednost v oblasti psaní. Kdežto v cizích jazycích je práce s obrázkem pojata s ohledem na mluvnický charakter. V popředí zájmu stojí výstavba textu, gramatika a lexikálně-sémantická rovina.

Závěrem připomeňme, že základní škola, posléze hlavně střední škola, se snaží budovat v žácích správné návyky a postupy při popisu obrázků, aby úspěšně napsali maturitní písemnou práci z českého jazyka. Zmiňme, že jedním z témat státní maturitní zkoušky byl slohový útvar popis, konkrétně popis obrázku. Kupříkladu nabízeným tématem písemné práce z jara 2017 byl obraz „Ponocný v letní noci“ od J. Lady.¹¹

2.5 Didaktické aspekty popisu obrázku ve výuce cizího jazyka na příkladu angličtiny¹²

Čeští studenti se s pravidly pro popis obrázku setkávají intenzivně na střední škole v rámci přípravy na ústní část státní maturitní zkoušky z anglického jazyka (srov. např. sadu učebnicové řady a pracovních sešitů *Maturita Solutions* nebo *Angličtina – Příprava na státní maturitu*). Předmětem nácviku je za prvé popsat jeden ze dvou nabízených obrázků (Úkol 1/Task one), za druhé porovnat oba obrázky na základě společných a odlišných znaků (Úkol 2/Task two), za třetí se zkouší samostatný jazykový projev studenta (např. vlastní názor, postoj, zkušenosti) na téma, jež se vztahuje k obrázkům (Úkol 3/Task three).¹³

Pracovní sešit *Maturita Solutions Pre-Intermediate* (Falla–Davies, 2007) poskytuje banku frází, která zahrnuje slovní obraty využitelné při popisu obrázku. Především jde o návodné fráze

¹¹ Dostupné z: https://maturita.cermat.cz/files/files/CJL/intaktni-zaci/MZ2017/CJL_jaro_2017_PP.pdf [cit. 2022-03-08].

¹² Angličtinu jsme zvolili za příklad jednak proto, že na českých školách patří k nejrozšířenějšímu výběru cizího jazyka, jednak existuje celá řada dostupných didaktických materiálů a metodik k učebnicím na rozdíl třeba od francouzštiny nebo španělštiny.

¹³ *Katalog požadavků zkoušek k společné části maturitní zkoušky. Anglický jazyk.* [online]. [cit. 2021-12-27]. Dostupné z: https://maturita.cermat.cz/files/files/katalog-pozadavku/AJ_Katalog_pozadavku_MZ-17-18.pdf [cit. 2021-12-27].

týkající se prostorové orientace (*vzadu, vpředu, napravo, nalevo*) a o fráze vyjadřující míru jistoty až nejistoty (*Nejsem si jistý, co to je. Nejsem si jistý, co (dělá). Myslím. Nemyslím, že...*).

DESCRIBING PICTURES	
I can see ...	Vidím ...
In the background ...	Vzadu/v pozadí ...
In the foreground ...	Vpředu/v popředí ...
On the right ...	Napravo ...
On the left ...	Nalevo ...
I'm not sure what that is.	Nejsem si jistý, co to je.
I'm not sure what (he's doing).	Nejsem si jistý, co (dělá).
I think ...	Myslím ...
I don't think ...	Nemyslím, že ...

Převzato z: *Maturita Solutions Pre-Intermediate* (Falla–Davies, 2008, s. 101)

Navazující pracovní sešit *Maturita Solutions Intermediate* (Falla–Davies, 2008) se zaměřuje na popis lidí a na mluvení o fotografiích. Popis lidí je založen na vnější charakteristice. Nabízené fráze poskytují studentům vodítko, co by neměli opomenout při popisu postav nebo co možná ještě aktivně nedokáží gramaticky vyjádřit na dané jazykové úrovni.

DESCRIBING PEOPLE	
The man with short blond hair ...	Muž s krátkými světlými vlasy ...
The woman in the long blue dress ...	Žena v dlouhých modrých šatech ...
That woman looks just like my sister.	Ta žena vypadá přesně jako moje sestra.
That man looks nice.	Ten muž vypadá dobře.
TALKING ABOUT PHOTOS	
This photo's (from our summer holiday).	Tato fotografie je (z naší letní dovolené).
There's a boy at the back / at the front.	Vzadu/vpředu je chlapec.
There's a girl on the left / on the right.	Nalevo/napravo je dívka.
There's a couple in the foreground / background.	V popředí/v pozadí je dvojice lidí.
It looks as though (you're enjoying yourselves).	Vypadá to, že (jste spokojeni/si užíváte).
It looks as if (they're really bored).	Vypadá to, jako by (byli opravdu znučení/otrávení).
It looks like (he's having a great time).	Vypadá to, jako že (se mu to líbí/si užívá).

Převzato z: *Maturita Solutions Intermediate* (Falla, Davies, 2007, s. 103)

Přípravná učebnice *Maturita 2011 – AJ* (Belán, 2011, s. 20) seznamuje studenty s předpokládanými frázemi, jež využijí při popisu obrázku u ústní části maturitní zkoušky z anglického jazyka. Metodické příručky k státní maturitě z anglického jazyka doporučují,

aby studenti při ústním projevu dbali na zapojení frází při popisu obrázku. Užití frází je zvláště využitelné v argumentaci ve druhé části „srovnání obrázků“ při jmenování podobných a rozdílných znaků.

POPIS OBRÁZKU	
I would like to describe picture 2A.	Chtěl/a bych popsat obrázek 2A.
In this picture, there is a/an .../there are ...	Na tomto obrázku je/jsou ...
I can see ...	Vidím ...
In the background, there is ...	V pozadí je ...
In the foreground, there is ...	V popředí je ...
In the middle of the photo, there are ...	Uprostřed obrázků jsou ...
SROVNÁNÍ OBRÁZKU	
The two pictures are very similar because ...	Ty dva obrázky jsou si velmi podobné, protože ...
The two pictures are quite different in that the first one shows ..., while in the second one there is ...	Ty dva obrázky jsou celkem odlišné v tom, že na prvním je ..., zatímco na druhém je ...
The pictures have several things in common. For example/For instance ...	Ty dva obrázky mají několik věcí společných. Například ...

Převzato z: *Maturita 2011 – AJ* (Belán, 2011, s. 20)

Stejně jako knižní metodiky existují i webové metodiky pro popis obrázku k přípravě na ústní část maturitní zkoušky z anglického jazyka, které přinášejí nejrozličnější podpůrné kroky, podle nichž je možno postupovat (viz níže).

Jako první je doporučen všeobecný popis toho, co obrázek věrohodně zachycuje, o čem vypovídá, jaké dominantní prvky zobrazuje. Druhý bod se týká místa určení, kde něco je (př. *Dům stojí na kopci.*), nebo kde se něco děje (př. *Venku děti stavějí sněhuláka.*), přičemž důraz je kladen na prostorové rozmístění prvků (*uprostřed, vlevo, vpravo, nahoře, dole, v popředí, v pozadí*). V třetím bodu by student měl podle věcí a dějů, situace či podle oblohy popsat aktuální počasí a roční období, kdy se děj odehrává. Čtvrtý bod se zaměřuje na vnější charakteristiku postav/lidí, jak vypadají, jaké mají vlasy, co mají na sobě. Pátý bod se vztahuje k vykonávaným aktivitám (př. *Oni lyžují.*). Šestý bod uzavírá celkové shrnutí atmosféry (př. *Venku panuje veselá atmosféra, protože se všichni smějí a mají radost.*).

1. Všeobecný popis toho, co vidíme:

- Na obrázku je ...
- Vidím ...
- Tady je ...
- Obrázek ukazuje ...

2. Místo, určení místa – kde?

- Venku, v kuchyni, ve škole ...
- Na levé straně, vlevo, vpravo
- Uprostřed
- V pozadí/v popředí
- Nad
- Pod
- Vedle

3. Počasí/roční období

- To je hezké počasí.
- Slunce svítí.

- Je deštivo.
- Je větrno.
- Je jaro, léto, podzim, zima.

4. Lidé (věk, oblečení atd.)

- Počet: Na obrázku jsou tři lidé.
- Popis: mladí/staří lidé, děti
- Vlasy – blond/hnědé/černé, krátké/dlouhé, kudrnaté/vlnité/rovné
- Oblečení: On nosí kalhoty/džíny, tričko ...
+ barvy

5. Aktivita

- Oni lyžují. Ona jí.

6. Atmosféra

- Zábavná, šťastná, smutná, aktivní, nudná,
tichá, hlasitá.

(Upraveno a převzato z: <https://anglictina-maturita.cz/popis-obrazku-describing-a-picture/> [cit. 2021-12-28]).¹⁴

2.6 Didaktické aspekty popisu obrázku ve výuce češtiny jako cizího jazyka

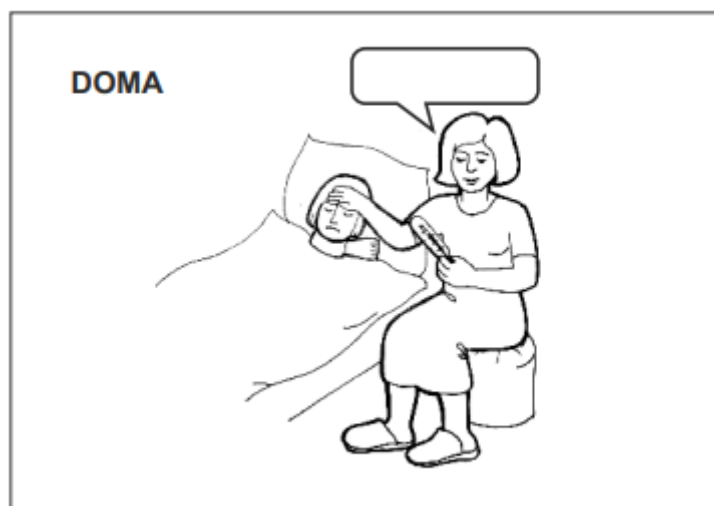
Ve výuce češtiny jako cizího/druhého jazyka se popis obrázku (úloha 4, téma Doma, s. 25) objevuje v části mluvení v modelové verzi *Zkouška z českého jazyka pro trvalý pobyt v ČR* (2020). Studenti mají odpovědět na otázky vztahující se k obrázku. Úloha nabízí ukázkový příklad:

Ot.: Kdo je na obrázku? – Odp.: Maminka a dcera.

Ot.: Jaký je problém? – Odp.: Dcera je nemocná.

Ot.: Co asi říká maminka? – Odp.: Jsi nemocná. (Máš horečku).

¹⁴ Jsme si vědomi, že nejde o certifikovanou webovou stránku, která by byla pod záštitou Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy. Informace z webové stránky anglictina-maturita.cz jsme zařadili proto, že mnozí studenti, kteří se připravují na maturitní zkoušku z anglického jazyka, hledají informace převážně z online zdrojů. Jednou z nejvíce navštěvovaných webových stránek je právě anglictina-maturita.cz.

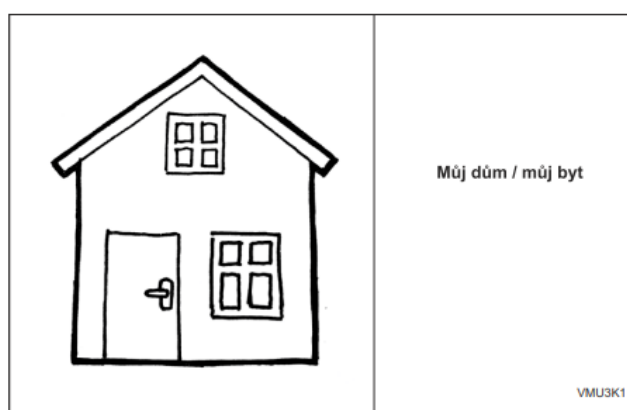

Obr. 2 Doma (převzato z: *Zkouška z českého jazyka pro trvalý pobyt v ČR* (2020))

Modelový test *Zkouška z češtiny pro trvalý pobyt v ČR, úroveň A2* obsahuje testovou úlohu (úloha 3, téma *Můj dům*, s. 29) týkající se vyprávění na téma *Můj dům / můj byt*, které se váže k názornému obrázku. Studenti mají v instrukci zmíněno, že mají říct vše, co umějí, a přitom nemusejí říkat pravdu. Téma je pojato volně, bez návodných slov či popisných bodů, pouze studenti musejí splnit rozsah 80–100 slov.

Například:

Bydlím v Praze, mám tady malý byt. Bydlím tady už asi 6 let. Moje adresa je Jaselská 9, Praha 6. Bydlím v pronájmu. V bytě bydlíme tři: můj manžel, moje dcera a já. Byt není malý ani velký. Máme dva pokoje a kuchyň. Byt je v 6. poschodí. V domě je výtah. V kuchyni máme všechny elektrické spotřebiče, například myčku, ledničku, sporák. Nemáme koupelnu, ale sprchový kout. Topení v bytě je na plyn. Blízko bytu asi 200 m je stanice metra A Hradčanská a blízko je taky zastávka na autobus a tramvaj.

Obr. 3 Můj dům / můj byt (převzato z: *Zkouška z češtiny pro trvalý pobyt v ČR, úroveň A2* (2021))

Podle našeho názoru nejkomplexnější způsob, jak pracovat s obrazovým materiálem ve výuce cizích jazyků, přináší didaktická příručka *Pictures for Language Learning* (1989) od A. Wrighta, který klasifikuje obrázky podle typů a užití. Za účelem popisu obrázku jsme výchozí klasifikaci rozdělili do šesti kategorií, a to podle zobrazovaného charakteru.

1. obrázky osob

- obrázek jedné osoby
- obrázek několika lidí
- obrázek známých lidí
- obrázek zachycující lidi v akci

2. obrázky prostoru

- obrázek míst
- obrázek jednoduchých objektů

3. obrázky doby

- obrázek z historie
- obrázek fantasy

4. informační obrázky

- obrázek zpráv
- obrázek a text
- obrázek s mnoha informacemi

5. naučné obrázky

- obrázek map a symbolů
- vysvětlující obrázek
- sekvence obrázků
- nákresy studenta a učitele
- související/příbuzné obrázky
- jednoduché stimulující obrázky

6. obrázky k volnému přemýšlení

- párové obrázky
- mnohoznačné obrázky
- bizarní obrázky

(Wright, 1989, s. 193–203)

Máme-li zasadit do kontextu dva vybrané obrázky v pracovním listu (výzkumná část) ve vztahu s klasifikačním dělením, domníváme se, že obrázky znázorňující léto a zimu, je možné začlenit do všech šesti kategorií. Oba obrázky zachycují lidi v akci, kteří se zákonitě pohybují v určitém prostoru (venkovní prostor), který je zobrazen ve specifické době (dobový starodávný výjev ze života v období léta a zimy). Kromě popisné funkce obrázky latentně zahrnují i informační funkci,¹⁵ díky níž je percipient zpraven o dětských venkovních aktivitách, které se odehrávají v příznačné době.¹⁶ Obrázky zároveň podávají poučení o trávení volného času, a tudíž je lze různým způsobem srovnávat se současností, popř. stavět kontrastivně proti sobě v závislosti na ročním období (srov. níže obr. 4). V neposlední řadě obrázky splňují i poslední kategorii, tj. obrázky k volnému přemýšlení, poněvadž zaměří-li se percipient na dílčí vyobrazené prvky, nelze s určitostí poznat, jestli například dívka/žena vpravo na obrázku „Dětské hry v létě“ sbírá lesní jahody, borůvky, maliny, ostružiny či něco jiného. Obrázek tedy nabízí bohatý prostor pro interpretaci, jazykovou kreativitu a slovní zásobu.

¹⁵ Analogickou funkci můžeme sledovat i u textu, který také obsahuje informaci.

¹⁶ Domníváme se, že v současné době není úplně běžné vídat na venkově hojný počet dětí pohromadě, které si hrají buď paralelně, nebo kooperativně, a které vykonávají pro dnešní generaci spíše zapomenuté aktivity, např. pletení věnečků z lučního kvítí, pasení hus, stavění přehrady z drnů.

Obr. 4 Párové zobrazení obrázků z pracovního listu (Upraveno: OB)

3 Vizuální obrazový materiál se zřetelem k učícímu se subjektu a k psychodidaktice

V oblasti vzdělávání dětí a mládeže a v oblasti vzdělávání dospělých se uplatňuje obdobný přístup k učení, i když v rámci samotného procesu učení dochází k rozdílnostem, a to v závislosti na učícím se subjektu (srov. děti/mládež/dospělí).¹⁷ Snahou pedagogiky je formovat dítě coby zralou osobnost pro budoucí pracovní povolání, která povede plnohodnotný sociální život, zatímco andragogika se snaží dospělému poskytnout další vzdělání, aby lépe obstál na trhu práce a zvládal zvyšující se životní nároky (Beneš, 2008, s. 37 a 85). Přesto společným cílem obou disciplín je proces učení. V podkapitole 3.1 a 3.2 se proto úzce zaměříme na přístup k učení u dětí a mládeže v porovnání s dospělými, a to v souvislosti s vizuálním stylem a obrazovým materiálem.

3.1 Přístup k učení u dětí a mládeže

Obrazotvorná schopnost je lidskému jedinci vlastní již od útlého dětství. Přibližně v předškolním období je ponejvíc pěstován rozvoj nonverbálního sdělování. Dítě poutavě sleduje dění kolem sebe, nahlíží do knížek, do nichž oči upřeně hledí na obrázky, neboť jim nejlépe z celé knihy je schopno porozumět. S obrázkovými motivy se malý jedinec také setkává v televizi a na různých dostupných komunikačních zařízeních (mobil, tablet, počítač aj.), jejichž sledování zpravidla zprostředkovávají členové rodiny. Právě rodina (rodiče, prarodiče, starší sourozenci) posiluje vizuální učení tím, že dítě neustále nabádá k interakci. Pokládá otázky typu: Co vidí na obrázku? Zapamatování je podmíněno poukazováním a vysvětlováním dalších sémantických vztahů (např. *Na obrázku je pes a jmenuje se Punt'a. Má velkou hlavu a malý ocásek.*). Na základě obrázků si dítě buduje představu o světě, s nímž se dokáže dříve či později identifikovat¹⁸ (Mareš, 2001, s. 494).

J. Mareš (2001) podotýká, že „v předškolním období je verbální a nonverbální sdělování dobře propojeno,“ zatímco ve školním věku dochází k jeho rozpojování, a to vlivem přesměrování pozornosti „na verbální sdělování (mluvené, psané, tištěné slovo)“ (tamtéž, s. 494). Dále J. Mareš poznamenává, že v českém školním vzdělávacím systému se při nástupu do první třídy

¹⁷ Ve vědeckém světě existuje spousta definic, kdo je dospělý jedinec. Podle neurovědčů jde o člověka, který dosáhl zhruba 23 let, neboť v tomto věku dozrává dospělý mozek. Dostupné z: <https://unbound.upcea.edu> [cit. 2022-02-06].

¹⁸ Poznamenejme, že na sklonku 19. století (a dříve) ilustrace představovala důležitý prvek v oblasti vzdělávání a výchovy nejen pro děti, ale také pro dospělé. Originální obrazy byly v té době pro obvyklé lidi prakticky nedostupné, a tak se lidé s obrazy seznamovali obvykle díky ilustracím (Olič, 2016, s. 132–135).

soustavně žáci „neučí, jak se učit pomocí obrazového materiálu, obrázků nebývá předmětem detailního rozboru“ (tamtéž, s. 494). Žákům nejsou vysvětlena základní pravidla pro pozorování a uspořádání jednotlivých znaků, či jak mohou z obrázku získat klíčové informace.¹⁹ Přitom například v angličtině existují jakási psaná pravidla při popisu obrázku (co popisovat, čeho si všímat, co neopomenout apod., viz podkapitola 2.5).

3.2 Přístup k učení u dospělých

Ve výuce dospělých není učení z obrazového materiálu tolik zastoupeno jako u dětí a mládeže. Přesto se domníváme, že každý učící se subjekt potřebuje být do výukového procesu vtažen, aby se učení mohlo stát stoprocentně účinným, a jedním z možných způsobů je učení se pomocí obrázků. Didaktická metoda je přijatelná zvláště pro ty, kteří mají z raného dětství vybudovaný vizuální učební styl. Podle Maňáka a Švece (2003) patří mezi osvědčené výukové metody u dospělých metoda názorně demonstrační. Jedná se o pozorování předmětů a jevů, předvádění (předmětů, činností, pokusů, modelů); dále sem patří demonstrace statických obrazů či statická a dynamická projekce (Maňák–Švec, 2003, s. 49).

Pro dospělého je při učení podstatné propojit známou informaci s novým poznatkem, neboť myšlenková operace se nejlépe realizuje pomocí nějakého podnětu. Za vhodný stimul ve vyučování A. Friederichs (2018) považuje takzvané **obohacené prostředí** (např. tabule, barevné fixy, audiovizuální technika, nástěnné přehledy; regál se slovníky, učebnicemi, odbornými časopisy), kde dochází k směšování různých podnětů a k následné reakci na ně, jež pak dále působí na mozek a na psychické kognitivní procesy, jako je vnímání, učení, paměť, imaginace a myšlení. Lidský mozek (dětský i dospělý) potřebuje k efektivnímu učení spoustu multimodálních podnětů (např. propojenost učebních stylů – vizuální, auditivní, kinestetický; směšování jazykových dovedností – mluvení, čtení, poslech, psaní; barevné kódování, obrázky, tabulky, grafy, schémata, náčrty, zvuky, vůně, příběhy, živé příklady), aby si účinně zapamatoval obsah naučených informací.²⁰ Například zapamatování vyprávěného příběhu lze vhodně podpořit obrázkem, jímž zvýšíme šanci uchovat informaci v dlouhodobé paměti.

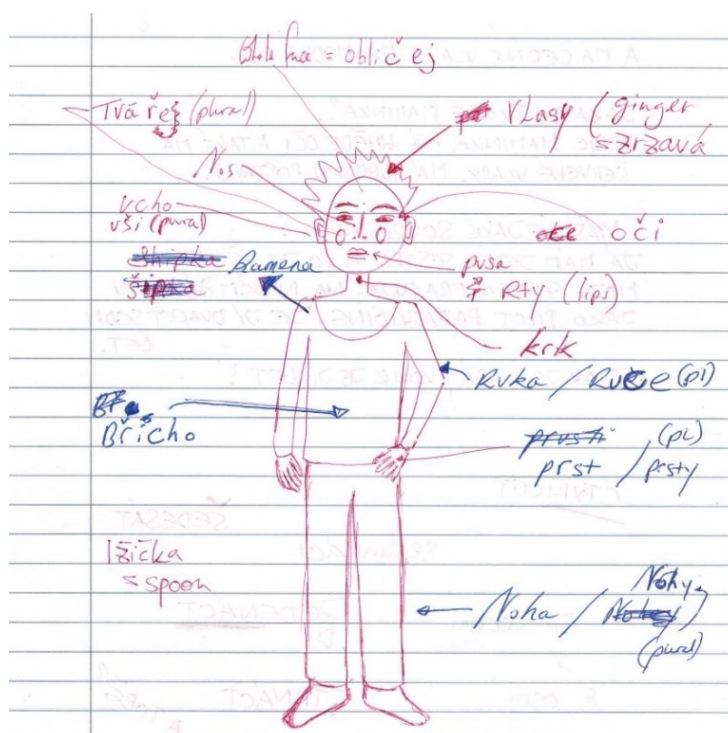
¹⁹ Lidé, kteří neumějí vyhledat klíčové informace z obrazového materiálu, se v odborné terminologii nazývají *obrazově negramotní* (viz Mareš, 2001, s. 494).

²⁰ Friederichs, A. (2018). *How the Adult Brain Learns: The Importance of Creating Enriched Environments When Teaching*. [online]. Dostupné z: <https://unbound.upcea.edu> [cit. 2022-02-06].

3.3 Teoreticko-praktický přístup

Z předchozích podkapitol je známo, že model učení nabývá různých podob a mění se v závislosti na věku, rozvoji centrální nervové soustavy, druhu a stupni vzdělání apod. Během vyučování dospělých studentů, kteří se učí češtinu jako cizí jazyk, pozorujeme, že výše popsaný model technik učení si studenti nesou od raného věku až do pozdní dospělosti. Podle našeho názoru si každý student od první třídy základní školy buduje jakýsi vlastní model učení (např. podtrhávání a zvýrazňování důležitých slov v poznámkovém sešitě či v textu, vypisování a přepisování poznámek, malování obrázků, náčrt schémat), podle kterého se učí a který mu zpravidla vyhovuje.

Níže uvádíme načrtnuté schéma lidského těla, jež si dospělý student (32 let) ve výuce nakreslil do poznámkového sešitu, když se učil nové lexikum. Modrá barva znázorňuje slovíčka, která jsou pro něho zcela nová, kdežto červená barva signalizuje slovíčka již známá, povědomá. Jinými slovy, chceme poukázat na to, že načrtnuté schéma pro studenta představuje jakýsi vzorec/obraz/model učení, na základě něhož si snáze zapamatuje a následně vybaví slovní zásobu z tematického okruhu stavba lidského těla.

Obr. 5 Schéma lidského těla (Zdroj: student NH)

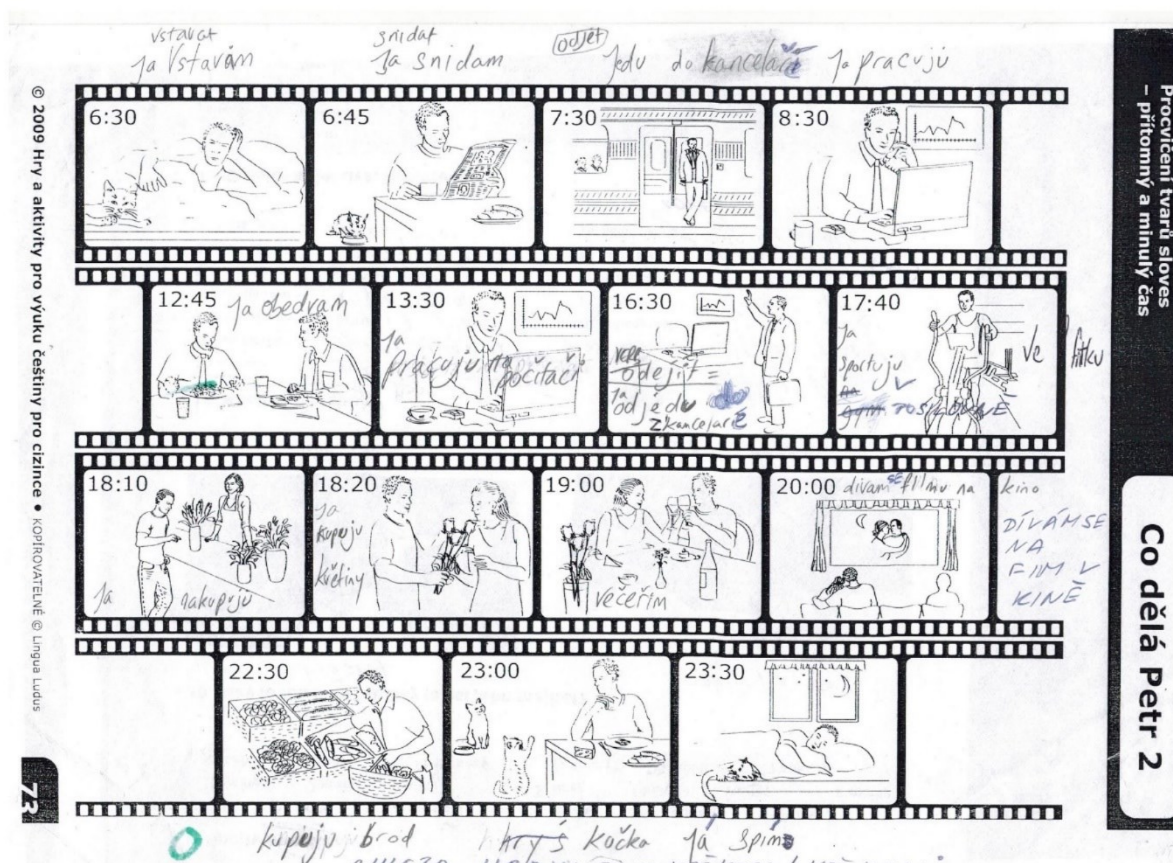
Do výuky češtiny jako cizího jazyka se nám osvědčilo začlenit adaptovanou českou prózu, kde jednotlivé obrázky jsou funkčně propojeny s výchozím textem. Text a obrázek (viz obr. 6

pohádka O veliké řepě) umožňují nepřeberné množství aktivit, při nichž lze efektivně využít obrázkovou předlohu. Například v předtextové fázi je možné povídat si o obrázku, popsat obrázek; textová fáze nabízí možnost hledat klíčová slova (*řepa, dědeček, babička, vnučka, pes, kočka, myška*) v textu a ukázat je na obrázku. V potextové fázi lze klíčová slova obměňovat v různých pádech, tedy procvičovat substantivní skloňování v kolokaci (*dědeček → chytit dědečka, řepa → zasadit řepu, kočka → zavolat kočku*), procvičovat gramatický rod (*řepa* = F, *dědeček* = Ma, *babička* = F, *vnučka* = F, *pes* = Ma, *kočka* = F, *myška* = F), tvořit modelové věty (*Řepa je veliká. Dědeček, babička, vnučka, pes, kočka a myška vytahují řepu. Oni vytáhli řepu.*), interpretovat či dovytvářet pohádkový příběh, popsat na obrázku periferní body, které s příběhem na první pohled nesouvisejí (*stromy, kopec, pole, kostel*) apod. (Holá, 2013, s. 4–5).

Obr. 6 Pohádka O veliké řepě (Holá, 2013, s. 4–5).

Jiný didaktický přístup popisu nabízí sekvenční obrázek, jenž znázorňuje sestavený sled událostí a dějů odehrávající se v určitém čase. Ukázkový příklad zobrazuje denní režim, který vykonává postava jménem Petr. Cílem pracovního listu je sice procvičit slovesné tvary v přítomném a v minulém čase na pozadí obrázků, které zachycují denní události v čase, ale pomocí sekvenčního obrázku můžeme rovněž podpořit vyprávěcí postup a rozvinout slovní zásobu.

Obr. 7 Co dělá Petr? (Zdroj: student NH)

4 Obrazový materiál z hlediska kognitivních procesů

Předmětem našeho zájmu bude vnímání, představivost a myšlení obrazu s aspektem na psychický poznávací proces. Budou nás zajímat odpovědi na otázky: *Jakým způsobem nahlíží lidské oko na prostor a na rozmístění předmětů? Čeho si vnímatel obrazu všímá jako první, čeho jako poslední? Čemu naopak nevěnuje zvýšenou pozornost?*

Každý obraz má z pohledu výtvarného umění kompoziční schéma, což znamená, že jednotlivé prvky jsou na ohraničené ploše seskupeny podle ustáleného rámce, který je historicky podmíněný. Kompoziční schéma obsahuje „uspořádání vizuálních částí podle významového, obsahového a funkčního záměru“ (Baleka, 1997, s. 177). Jinými slovy, umístění prvků na obrazové ploše představuje pro lidské oko přirozený logický postup, jak vnímáme prvky kolem sebe. Díváme-li se například na krajinomalbu, náš zrakový orgán bude upřeně hledět na umístění prvků stejným způsobem, jako se běžně díváme v reálném prostoru. Podle zkušenostního vnímání a pozorování světa kolem sebe budeme očekávat, že zdola je zobrazen zemský povrch, nahoře obloha a uprostřed ve směru zleva doprava je táhnoucí se pás krajinných motivů (např. kopce, stromy, tráva, luční kvítí). Na obraz lze nahlížet z různých úhlů pohledu, přičemž platí, že každá kompozice obrazu má primární a sekundární prvky. Výraznou částí kompozice je její konstruktivní složka, která je racionální povahy a kterou lze poměrně dobře popsat. Na druhé straně kompozice citová a intuitivní (např. barva, rukopis, dobový tvůrčí typ) se odráží jinak v autorově mysli a jinak ji vnímá percipient obrazu. Proto bývá označována za iracionální (tamtéž, s. 177).

Kognitivní psychologie vysvětluje, že zraková představa souzní s mentální reprezentací, jež se odehrává ve vědomí. Každý z nás má vybudovanou reprezentaci poznatků o věcech, idejích, událostech, které využívá v situaci s neznámou informací. Lidský mozek propojí předchozí zkušenost s novým prvkem, čímž dojde k vyvolání představy o podobenství určitého znaku, s kterým se kdysi setkal, a tentýž otisk v paměti přisoudí novému prvku. Stručně řečeno, mozek si utváří reprezentované poznatky v mentálních obrazech co nejjednodušším a nejrozumnějším způsobem. Často je pro člověka snazší něco nakreslit či připodobnit, nežli popsat (srov. tvar slepičího vejce), ovšem za předpokladu, že jde o konkrétní substantiva, nikoli o abstrakta (Sternberg, 2009, s. 241–244).

Při prohlížení obrazu percipient obvykle nepostupuje podle propozičního rámce, aby sledoval obraz například shora dolů nebo zleva doprava, nýbrž proces prohlížení se děje přirozeně. Nelze tedy jednoznačně určit, jestli lidský zrak pokaždé pozoruje obraz v celistvé podobě,

nebo po částech, sestavených z jednotlivých prvků (Sternberg, 2009, s. 245). Mnohdy záleží na aktuálním rozpoložení smyslových receptorů a na složitém kognitivním mechanismu, který vnímá předmět nejprve jako jednotlivý znak (počitek), a posléze je mozek, přesněji řečeno senzorická oblast v mozku, schopen pospojovat více jednotlivých znaků, aby vytvořil reprezentativní obraz jako celek (vjem).

Gestaltistické (tvarové) principy zrakové percepce dokládají, že lidské oko se při pozorování soustřeďuje na jeden vybraný směr: *1. objekt (figura) – pozadí, 2. blízkost, 3. podobnost, 4. kontinuita, 5. uzavírání, 6. symetrie*, který v danou chvíli probíhá vždy samostatně, nikoli paralelně. Pro lidské oko je přirozeně nejjednodušší vpustit do zrakového pole jen omezený počet vnímaných předmětů, a to ve vzájemných vztazích, jak lze zdůvodnit na následujícím příkladu:

„Zastavíte-li se na chvíli a rozhlédnete-li se ve svém prostředí, budete vnímat celkové a souvislé uspořádání objektů (figur) a pozadí [...] Díváme-li se na své prostředí, vnímáme skupiny sousedících předmětů (blízkost), vzájemně podobných předmětů (podobnost), skupiny úplných předmětů spíše než jednotlivé části předmětů („uzavírání“), souvislé linie více než linie lomené (kontinuita), dále symetrické spíše než asymetrické obrazce“ (Sternberg, 2009, s. 149).

Gestaltistický přístup staví zejména na percepčním uspořádání jednotlivých znaků, i když nevysvětluje, proč k pozorování dochází podle výše zmíněných principů. Jisté je, že na vnímání obrazové složky se kromě složitých psychických procesů podílí i řada předurčených faktorů, jako jsou znalosti, zkušenosti, očekávání, které nemůžeme ovlivnit (tamtéž, s. 149–150). Také je známo, že nahlížíme-li na obrázek zblízka, zaměřujeme se většinou na detail, tedy na dílčí prvky, kdežto zpozvzdálí pozorujeme soudržnost jednotlivostí (tamtéž, s. 245).

Kognitivní psychologie stejně jako výtvarné umění se shodují v tom, že „obrázky mnoha geometrických tvarů a konkrétních předmětů sdělují obrovské počty slov o těchto objektech v daleko úspornější podobě“ (Sternberg, 2009, s. 244). Zjednodušeně lze konstatovat, že jeden obrázek má větší vypovídající hodnotu nežli slova. Často obrázek kopíruje předměty a jevy z reálného světa (tamtéž, s. 245).

Odpověď na výše položené otázky: *Jakým způsobem nahlíží lidské oko na prostor a na rozmístění předmětů? Čeho si vnímatel obrazu všímá jako první, čeho jako poslední? Čemu naopak nevěnuje zvýšenou pozornost?* není zcela prosté. Jisté je, že zrakové vnímání je podřízeno buď objektu (figuře), nebo pozadí. Od toho se odvíjí skutečnost, zda lidské oko bude směřovat pozornost na dominantní část, nebo upozaděnou.

5 Prototypické vlastnosti Ladových ilustrací

Kapitola pojednává o základních znacích tvorby Josefa Lada, ukotvuje jeho umělecký odkaz v souvislosti s vymezeným tématem naší práce. V kapitole se dále zamýšlíme nad otázkou, proč Josef Lada a jeho umělecká produkce je věhlasně proslulá doma i ve světě.

J. Lada je známý český malíř, ilustrátor, karikaturista, scénograf a spisovatel, jenž se zapsal do dějin výtvarného umění a do dětské literatury jedinečnými kresbami, karikaturami, ilustracemi a osobitými pohádkovými postavami (např. kocour Mikeš, vepřík Pašík, kozel Bobeš, chytrá kmotra liška, hastrman Brčál, strašidlo Mulisák), jež zná téměř celý svět. Ladova obrazová díla jsou řazena do tzv. volné tvorby²¹ a charakteristickými znaky se staly silná linka (tzv. černá jednotvárná obtahovaná linie), zaoblenost lidských postav a barevnost.²²

Venkov, rustikálnost a obyčejné vykonávání činností osobitě vystihují charakter Ladových ilustrací. V kresbách jsou často ztvárňovány příhody zvířecích postav (veselé, humorné a antropomorfní), cyklus ročních období, zimní tematika (sníh, stavění sněhuláka, oslava Vánoc, betlémy), tradiční rok na vsi, dětské hry, venkovská krajina (boží muka, horizont vsi na kopci, kostel), (Olič, 2016, s. 42).

J. Lada přistupoval ke kresbám ve vztahu s literárním textem, nejprve vymyslel příběh/slovníkový dialog a teprve poté nakreslil kresbu (tamtéž, s. 43 a 47). Základním motivem pro věci, zvířata a lidské bytosti se stala figura, kterou varioval podle své představy, neboť kreslil doma a nikdy ne podle předlohy. Ladův malířský styl se upevňuje koncem třicátých let 20. století a ústředním tématem jeho tvorby zůstává krajina, která se proměňuje v závislosti na čase, přesněji řečeno na střídání čtyř ročních období (tamtéž, s. 482–483).

5.1 Ladova tvorba a jeho styl jako součást českého kulturního dědictví

Zamyslíme-li se, proč J. Lada a jeho tvorba je celospolečensky kladně přijímána a hodnocena v českém i světovém prostoru, napadá nás řada odpovědí. Za prvé význačným rysem Ladovy tvorby jsou již zmiňované motivy: **silná linka, zjednodušování zobrazeného, osobitý charakter lidských venkovských postav a barevně laděné pozadí**, jež jsou na první pohled nezaměnitelné s jinými umělci. Za druhé charakteristickým rysem je malířovo **stereotypní vnímání české venkovské krajiny** na příkladu jeho rodné vsi ve středočeských Hrusicích.

²¹ Obecně ve výtvarném umění ilustrace není řazena mezi volnou tvorbu, protože tvůrce je vázán předlohou a obsahovým textem v knize. Nicméně J. Lada mnohdy dokázal ilustraci pojmout právě jako volnou tvorbu (Olič, 2016, s. 132).

²² Dostupné z: <https://www.cesktelevize.cz/lide/josef-lada/> [cit. 2021-04-05].

Domníváme se, že právě prostranství uprostřed vsi (domy, chalupy, kostel, hřbitov, cesta) a všelijaké přírodní motivy (vrby, keře, stromy, pole, louky, lesy, kopce, kameny, potok), zachycené v jakémkoliv ročním období, dodávají krajině přívlastek malebná, idylická, líbivá a do určité míry i nadpřirozená. Právě ve spojitosti s nadpřirozenými bytostmi (hastrman Brčál nebo strašidlo Mulisák) se na obrazech odráží pozemský a nadpozemský život. Ladovy venkovské scenerie místy přecházejí až do mírného nádechu melancholického pásma (např. statický obraz večerní venkovské krajiny), nebo do harmonického děje (např. dynamický obraz dětských her na vsi). Přestože většina obrazů znázorňuje poklidnou atmosféru na venkově, na některých obrazech lze naopak najít vyhocené situace (např. obr. *Rvačka v hospodě* (1943, 1949), *Rvačka* (1952), *Cikáni* (1931, 1942),²³ které podle našeho názoru nabývají podoby nenásilné pohody. Líčí spíše groteskní příhody a objektivně ukazují na povšechné stránky běžného venkovského života.²⁴ Výše popsaná **sociální tematika, život na venkově, jednání a charakter lidských postav** udává třetí příznačný rys Ladovy produkce.

Souhrnně řečeno Ladova tvorba přinesla nesmazatelný otisk do českého a světového výtvarného umění (nejen). J. Lada se stal pozoruhodnou uměleckou osobností, která je všeobecně vnímána jako součást české kulturní identity, což je v dnešní době nejvíce viditelné v komerčním průmyslu (př. nástěnné a adventní kalendáře, vánoční pohlednice, poštovní známky, omalovánky, puzzle, nákupní tašky, polštáře, povlečení, kuchyňské utěrky) a na prodejních pultech knihkupectví (př. pohádky a dětské knížky).

Jeho tvorba je ponejvíc spojována s jasnou identifikací, obtahovanou linií (tzv. silná linka), nezaměnitelným stylem a se svědectvím všedního života odehrávajícího se během tradičního českého roku na vsi. Kompozice obrazů odpovídá symetrii, jež navozuje harmonický dojem, klid a uvolnění. V pohádkových příbězích a na ilustracích se promítá Ladovo prožité dětství, motiv krajiny zachycující domov ve středočeských Hrusicích a v nedalekém okolí. Pro většinu lidí znamená Ladova tvorba dobový výjev v souvislosti s dětskými knížkami a ilustracemi (např. *O chytré kmotře lišce*, *kocour Mikeš*, *řikadla*, *básničky*), se zimní tematikou (zasněžená krajina, vánoční zvyky, oslava Vánoc), s Památníkem Josefa Lady a jeho dcery Aleny

²³ Názvy obrazů jsme vyhledali v oficiální *Obrazové databázi děl Josefa Lady* [online]. Dostupné z: <https://database.joseflada.cz/cs/> [cit. 2022-02-11].

²⁴ V dnešní době by zřejmě za hranicí společenského a mravního přijetí stálo zobrazování nahých dětí (obr. *Koupání v potoce* (1948), *Dětské hry v létě* (1937), kdežto v kontextu dřívější doby šlo o téma neutrální povahy.

v rodných Hrusicích nebo s věhlasnými ilustracemi k dílu Jaroslava Haška *Osudy dobrého vojáka Švejka za světové války*.

5.2 Tradiční český rok

V souvislosti s počasím a kalendářním rokem jsou pro českou kulturu typické pranostiky, zvyky a tradiční svátky, které jsou zastoupeny mimo jiné i v tvorbě J. Lada (např. knižní edice *Tradiční český rok* (2018), *Tradiční české jaro* (2017), *Tradiční české léto* (2017), *Tradiční český podzim* (2017), *Tradiční česká zima* (2016). Podle našeho názoru J. Lada patří mezi nejpronikavější české umělce, znázorňující cyklus ročních období ve spojitosti s kalendářním rokem od ledna do prosince. Převážná většina Čechů má Ladovy obrázky spojené se zimní krajinou, s obdobím Vánoc a s charakterem idylické venkovské krajiny, kde děti s dospělými tráví volný čas společnými aktivitami.

Jakýsi výrazný kontrast přechodného ročního období tvoří léto a zima, což J. Lada dokázal význačně ztvárnit. Obrázek znázorňující léto a zimu jsme vybrali do pracovního listu k testování psané produkce (viz přílohová část).

PRAKTICKÁ ČÁST

6 Metodologický úvod

Praktická část diplomové práce se zabývá výzkumným šetřením, jímž je zapojení obrazového materiálu do vyučování češtiny jako cizího jazyka. Pro kvantitativní výzkum byla použita technika sběru dat formou vytvořeného pracovního listu. Na základě pořízených ukázek psané jazykové produkce od dospělých nerodilých mluvčích češtiny je očekávaným výstupem vznik soupisu (tzv. metodické doporučení pro lektory) o výhodách a nevýhodách obrázkových ilustrací ve vyučování češtiny jako cizího jazyka (obecně v jazykovém vyučování).

Stěžejním bodem v praktické části je jazykově stylistická analýza sebraných textů, které vzešly na podkladě vytvořeného pracovního listu se sadou dvou barevných ilustrací od Josefa Lady a návodných postupů (viz kap. 7, „Tvorba pracovních listů“). Textové ukázky byly analyzovány z hlediska výstavby textu a tří jazykových rovin: morfologické, syntaktické a lexikálně-sémantické. Pomocným měřítkem byla tabulka pro hodnocení profilové části maturitní zkoušky z českého jazyka a literatury: „ČJL – Kritéria hodnocení písemných prací“ a „ČJL – bodová škála hodnocení písemných prací“ od Cermatu.²⁵

6.1 Pracovní postup pro sběr dat, třídění a přepis

Na podkladě dvou vybraných ilustrací od Josefa Lady znázorňujících dětské hry v létě a v zimě byl vytvořen pracovní list, který obsahuje instrukce, slovní banku a příkladovou větu. Prvotním námětem bylo sice do pracovního listu zapojit celkem čtyři Ladovy obrázky z cyklu *Čtyři ročních období*, jenže po zvážení všech možných nesouladů mezi zkušebním testováním a vyhodnocením bylo od ambiciózních a nesnadných cílů upuštěno. Počet zařazených obrázků byl nakonec omezen na dva, a to se zřetelem k protichůdným ročním obdobím (léto x zima), což pro některé cizince může představovat kulturní odlišnost ve vnímání charakteru podnebí v České republice a v zemi, odkud pocházejí. Způsob výběru obrázků, kompoziční uspořádání a metodický postup pracovního listu detailněji přibližuje kapitola 7, „Tvorba pracovních listů“.

Od ledna do dubna 2021 proběhly dvě kola pilotáže, do nichž byli z počátku zapojeni jak dospělí Slované, tak Neslované na jazykové úrovni A1/A2. Pilotního testování se zúčastnilo celkem třicet pět studentů. Do posledního kola byli zařazeni pouze Neslované starší osmnácti

²⁵ Dostupné z: https://maturita.ceremat.cz/files/files/maturita/KRITERIA_HODNOCENI/kriteria_hodnoceni_prilohy.pdf [cit. 2022-03-08].

let. Vzhledem k neutěšené koronavirové situaci proběhla všechna kola pilotáže distančně,²⁶ a proto testovanými subjekty v prvním kole byli i Slované, neboť v tu dobu bylo obtížné provést zkušební vzorek na homogenní skupině. Celková návratnost plnohodnotných pracovních listů z posledního kola byla patnáct, protože některé vykazovaly pochybnosti o vymezené jazykové úrovni A1/A2 (nedostatečná znalost, strohý popis s nízkým počtem slov, nebo naopak vyšší úroveň než A2).

Provedená pilotáž byla cílena otestovat sestavený pracovní list, zejména vhodnost zapojení čtyř obrázků ve spojitosti s návodnými slovy a instrukcemi. Výsledky pilotáže ukázaly, že obrázky podle čtyř ročních období jsou lexikálně nevyvážené. Například obrázky s velikonoční a vánoční tematikou (jaro a zima) byly pro testované subjekty náročnější, než jsme předpokládali. Testovaní neprokázali dostatečnou znalost slovní zásoby (např. pomlázka, vajíčko, koleda), ale hlavně tvoření vět bylo mechanické, místy agramatické s těžkopádným porozuměním. Z pilotáže nakonec vyvstaly dva vhodné obrázky znázorňující dětské hry v létě a v zimě, k nimž testovaní napsali nejvíce vět, a proto jsme je zařadili do pracovního listu jako vhodné reprezentanty.

Řádné testování se konalo již prezenční formou ve dvou kolech. První kolo se uskutečnilo na přelomu května a června 2021, kdy došlo k obnovení denní výuky na gymnáziu a kde proběhl sběr dat mezi americkými učiteli angličtiny. Vzhledem k tomu, že dva učitelé odjeli ke konci školního roku domů do Spojených států amerických, pracovní listy vyplnili až v září. Z deseti vrácených pracovních listů jsme tři vyhodnotili za nevyhovující, neboť testovaní nedosáhli psaného projevu na nejnižší úrovni A1. Po zhodnocení a přepisu písemných textů do elektronické podoby jsme se rozhodli do výzkumného vzorku zapojit další studenty, abychom dosáhli jeho reprezentativnosti. Z jiného pražského gymnázia se zaměřením na jazyky jsme získali vzorek na základě dostupnosti cílové skupiny (učitelé, dospělí nerodilí mluvčí češtiny, věk 31–40, mateřský jazyk: angličtina). Druhého kola testování se osobně zúčastnilo celkem šest učitelů. Z toho tři pracovní listy byly vyřazeny z důvodu nedostatečné slovní zásoby a nízké znalosti českého jazyka. Sběr dat proběhl poslední týden v lednu 2022, protože od poloviny prosince 2021 došlo znovu k přechodu na distanční výuku a k uzavření škol z důvodu opětovné sílící koronavirové pandemie.

²⁶ Testovaným subjektům byl elektronicky zaslán kompletní pracovní list, jenž obsahoval průvodní dopis, tabulku s metadaty a informace o postupu při popisu obrázků (viz přílohavá část).

Celkem jsme tedy k analýze vybrali deset nejzdařilejších pracovních listů od dospělých učitelů angličtiny, již jsou nerodilí mluvčí češtiny na jazykové úrovni A1/A2. Samotné testování se uskutečnilo prezenčně v prostorách školy a testovaní byli dopředu seznámeni se základními principy a požadavky, za jakým účelem mají pracovní list vyplnit. Tytéž principy a požadavky (průvodní dopis, tabulka s metadaty) byly rovněž součástí každého pracovního listu. Testovaní měli na popis dvou obrázků včetně vyplnění metadat neomezený čas, ale všichni jej odevzdali přibližně do padesáti minut. Učitelé vyplňovali pracovní list o volné pauze mezi vyučováním nebo po pracovní době ve své pracovně. Všem testovaným bylo důsledně řečeno, aby nepoužívali mobilní překladač či jiné nepovolené pomůcky.

Po sběru dat následovalo třídění a přepis rukopisů psané produkce do jednoduššího elektronického souboru. Texty byly seřazeny podle náhodného pořadí, jak došly, nikoli podle specifického klíče (např. nejméně a nejvíce zdařilý příspěvek). Dohromady šest pracovních listů jsme byli nuceni vyřadit, poněvadž někteří studenti nesplnili stanovená kritéria: začátečnická znalost českého jazyka, omezená slovní zásoba, rozsah počtu slov, nedostatečná dovednost psaní. V dalším případě jsme potřebovali vybrat do reprezentativního vzorku oba popsání obrázků od těchž studentů (dvacet textů od deseti autorů). Vzhledem k tomu, že testovaní byli důrazně vyzváni, aby psali čitelně, nenastal v průběhu přepisování textů do elektronického souboru žádný výrazný problém. Při přepisu jsme zachovali stejné zalomení slov na konci řádku, přeškrtnutá slova jsme doslovně přepsali a následně je opravili, aby přepsané texty věrohodně kopírovaly autentický zápis studentských rukopisů.

6.2 Cílová skupina

Cílovou skupinu tvoří dospělí nerodilí mluvčí češtiny, kterou spojuje podprahová znalost češtiny jako cizího jazyka na úrovni A1/A2 podle *Společného evropského referenčního rámce*. Skupinu zastupují Neslované, američtí a britští učitelé, kteří vyučují angličtinu a odborné předměty v angličtině (např. psychologii, právo, mezinárodní vztahy, ekonomii), případně další cizí jazyk (např. němčinu, španělštinu, francouzštinu) na jednom ze dvou oslovených jazykových gymnázií v Praze. Americký kolektiv učitelů je složen převážně ze stabilního týmu, i když někteří učitelé zapojeni do výzkumu na škole již nepůsobí (od školního roku 2024/2025). Jazykové oddělení angličtinářů tvořilo v době testování patnáct vyučujících, z toho dvě ženy a třináct mužů ve věkové kategorii 31–40 let.²⁷ Na základě získaných metadat dále víme, že prvním jazykem (L1) je angličtina a každý ovládá minimálně jeden další světový cizí jazyk,

²⁷ Jediný student MU uvedl věkovou hranici 41–45 let.

nejčastěji španělštinu nebo francouzštinu. Dalším společným jmenovatelem je dlouhodobý pobyt v Praze a jazyková znalost češtiny na úrovni A1/A2 (tzv. uživatelé základů jazyka). Při příchodu do České republiky většina dotazovaných studentů navštěvovala kurz češtiny pro cizince, aby získali elementární znalost cílového jazyka. Vzhledem k tomu, že angličtina patří mezi nejběžněji používaný světový jazyk, který ovládají čeští občané, nemají tedy testování silnou motivaci zlepšovat svou dosaženou úroveň češtiny. V práci mluví tým anglických učitelů převážně v mateřském jazyce nejen mezi sebou, ale i mezi českými vyučujícími a žáky.

Méně početnou skupinu složenou z druhého jazykového gymnázia nemůžeme blíže charakterizovat, protože jsme získali kontakt na testované osoby zprostředkovaně, tudíž nemáme k testovaným detailnější informace. Vycházíme jen z dostupných metadat, které nám testování poskytli.

7 Tvorba pracovních listů

Struktura pracovního listu se skládá z průvodního dopisu, jehož záměrem je oslovit testované subjekty a seznámit je se zamýšleným cílem diplomové práce. Dále pracovní list tvoří metodický postup, který obsahuje názornou instruktáž, včetně modelového příkladu popisu obrázku, a tabulka s metadaty, do níž testovaní zaznamenají bližší informace o sobě a o postupu nabývání znalosti češtiny jako cizího jazyka. Základem pracovního listu je sada dvou obrázkových ilustrací *Léto* a *Zima* od Josefa Lady. Tu tvoří název, instrukce, návodný postup/nabídka slov, ilustrace a příklad. Každá obrázková příloha pracuje s odlišným didaktickým postupem. Část *Léto* nabízí banku slov, kterou testovaný může použít, zatímco část *Zima* stanovuje přesné popisné body, které by neměly být opomenuty (viz přílohová část).

Celý metodický postup je psán v angličtině jakožto zprostředkujícím jazyce pro vybranou cílovou skupinu, a to se zřetelem k začínajícím uživatelům jazyka na úrovni A1/A2. Kromě toho je nám známo, že pro testovanou skupinu je právě angličtina mateřským jazykem (L1) a že obecným instrukcím v ní snáze a kompaktněji porozumějí nežli v češtině. Naproti tomu obě obrázkové přílohy jsou provázeny pouze v cílovém jazyce, tj. v češtině.

K výslednému pracovnímu listu předcházely zkušební verze a vždy po provedené pilotáži a jejím pečlivém vyhodnocení došlo k nutným úpravám, abychom dosáhli, pokud možno, v co nejvyšší míře funkčního didaktického materiálu (pojednáno v kapitole 6.1). Ponejvíc v pilotáži šlo o vhodný výběr obrázků a o jasné, konkrétní, cílené instrukce. Již výše bylo řečeno, že naším původním záměrem bylo totiž zaměření na čtyři Ladovy ilustrace z tematického celku *Čtvero ročních období*, jenže proběhlé pilotáže odkryly mnohá úskalí na straně testovaných, např. neporozumění českým lidovým zvykům a tradičním svátkům (Vánoce, Velikonoce), omezená jazyková znalost slov (koleda, pomlázka, kraslice), ztráta pozornosti, náročnost úkolu. Proto jsme učinili patřičné ústupky a do pracovního listu zařadili jen dva obrázky (léto, zima), znázorňující kontrast čtyř ročních období.

Dalším vhodným pojítkem k výběru obrázků byla zaměřenost na dynamiku. Jako příhodná volba se nabízela charakteristika postav (přímá i nepřímá), a to nejlépe zachycených při nějaké činnosti (viz Wright, 1989, s. 197).

Výběrové pole obrázků se nadále zužovalo, až jsme nakonec vybrali dva vhodné reprezentanty splňující výše uvedená kritéria, které byly otestovány ve zkušebním kole. Obrázky vykreslují dětské hry (aktivity), jež se liší v závislosti na ročním období.

7.1 Výstavba obrázkových ilustrací

7.1.1 Instrukce – společní jmenovatelé

Naším záměrem bylo se zřetelem k povaze učebního materiálu, který prezentuje vytvořený pracovní list, aby testovaní dokázali pochopit zadání úkolu v cílovém jazyce (v češtině) na úrovni A1/A2 podle *Společného evropského referenčního rámce*. Proto byly instrukce inspirovány²⁸ učebnicí *Česky krok za krokem 1* (2016) od Lídy Holé.

8. Napište podobný e-mail jako Marina (50 slov). Používejte následující výrazy.

- *Jak se máš? Já se mám dobře/špatně.*
- *Bydlím v*
- *Blízko je*
- *Jsem rád/a, že*
- ...

(Holá, 2016, s. 22, cv. 8)

Další podnět k vytvoření instrukce jsme získali z *Katalogu požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky platný od školního roku 2015/2016 pro anglický jazyk* od společnosti Cermat. Konkrétně šlo o „Vzorovou přílohu k pracovnímu listu žáka i zkoušejícího – ústní zkouška“:

Look at pictures 2A and 2B. Choose one of the pictures and describe it. The following ideas may help you:

- *People*
- *Place*
- *Means of transport*
- *Season/Weather*
- *Atmosphere*
- *Other*

(Cermat, 2014, s. 34, [online])

Pod každým obrázkem uvádíme příkladovou větu: „Na obrázku je hodně dětí.“, aby bylo pro testované dostatečně zřejmé, že mají psát souvislý text ve větách, nikoli ve slovním spojení, a to za účelem zpracování příspěvku po jazykově stylistické analýze (viz kapitola 8). Obrázkovou přílohu uzavírá prostor textového pole pro rukopis, které je vyznačeno linkami.

²⁸ Instrukce byly zjednodušeny a formulovány s ohledem na cílovou skupinu.

7.1.2 Instrukce – rozdílní jmenovatelé

Instrukce a návodná slova (označeny níže v rámečku) se u obou obrázkových příloh liší. V případě obrázkové přílohy Léto jde o návodná slova, jež testovaný může použít. Záleží tedy pouze na samotném autorovi textu, na jeho rozvaze, jazykové dovednosti, jestli nápovědy využije, popř. do jaké míry (např. všechna slova, či pouze některá). Návodná slova byla vybrána na základě dominantních živých a neživých objektů nacházejících se na obrázku, frekvenci slov, repertoáru slovní zásoby pohledem studentů-cizinců na začátečnické úrovni.²⁹ První řádek nabízí slovesa v infinitivu, druhý řádek substantiva v plurálu a singuláru.³⁰

LÉTO

Co je na obrázku? Napište text (50 slov). Můžete použít následující slova.

jít	sedět	koupat se	hrát si	dělat	dívat se	nést
děti	lidé	stromy	voda	dům	příroda	kopec

Co se týká instrukcí a návodných slov u obrázkové přílohy Zima, zvolili jsme postup, jenž do jisté míry koresponduje s požadavky na společnou část maturitní zkoušky z anglického jazyka, přesněji řečeno s pracovním listem při ústní zkoušce (srov. výše). Cílem je postupovat podle návodných bodů (*Popište: lidi; co lidé dělají (aktivita); místo; počasí*). Očekáváme, že testování se vyjádří ke každé odrážce a že žádná nezůstane bez odpovědi. Návodné body jsou řazeny podle posloupnosti, a to z hlediska vnitřní organizace vnímání, tj. odlišování figury a pozadí (srov. Nakonečný, 1998, s. 236–256).

ZIMA

Podívejte se na obrázek. Napište text (50 slov) a popište:

- lidi
- co lidé dělají (aktivita)
- místo
- počasí

²⁹ Spolehlivý výběr návodných slov byl taktéž předmětem uskutečněných pilotáží.

³⁰ Mluvnická kategorie čísla u jednotlivých slov byla náhodná. Z obrázku totiž nelze jednoznačně určit, zda se v krajině nachází *jeden dům* (vlevo/vpravo), nebo *domy* (pod zříceninou hradu). Totéž se týká slova *kopec*.

7.1.3 Obrázek znázorňující léto

Obrázek „Dětské hry v létě“ (1937) prezentující letní krajinu jsme do pracovního listu převzali z nejobsáhlejší monografie *Lada* (Olič–Pavluch, 2016, s. 438), jež se uceleně věnuje dílu, tvorbě a životu malíře Josefa Lady. Jedná se o pestrobarevný obraz malovaný kvašem,³¹ který tvoří jednu dílčí část souboru *Čtvero ročních období*.

Obr. 8 „Dětské hry v létě“ (Olič–Pavluch, 2016, s. 438)

7.1.4 Obrázek znázorňující zimu

Obrázek „Zima, zima už je tady“ (1941), ztvárňující zimní období, byl převzat z knihy *Tradiční česká zima* (Lada, 2016, s. 8), neboť jsme hledali takovou ilustraci, kde by centrem pozornosti bylo téma z každodenní reality a typický ladovský charakter venkovské krajiny.

Obr. 9 „Zima, zima už je tady“ (Lada, 2016, s. 8)

³¹ Termín *kvaš* je „malířská technika založená na malbě na papíře vodovými barvami smíšenými s krycí bělobou“ (NASCS, 2009, s. 464).

8 Jazykově stylistická analýza sebraných textových ukázek

Na základě psané produkce podrobíme sebrané textové ukázky jazykově stylistické analýze z hlediska jazykových rovin a obecných principů výstavby textu. Primárně se zaměříme na morfológickou, syntaktickou a lexikálně-sémantickou rovinu. Naopak bez výrazného povšimnutí zůstane pravopisná a foneticko-fonologická rovina, a to s ohledem na nízký stupeň znalosti českého pravopisného systému pro začátečníky-cizince, kteří se učí češtinu jako cizí jazyk (srov. *Čeština jako cizí jazyk, Úroveň A1* (2005), kap. 12, „Psaní textů“, s. 238–245; a *Čeština jako cizí jazyk, Úroveň A2* (2005), kap. 7, „Psaní“, s. 111).

Předmětem hodnocení bude taktéž dodržení zadání, splnění požadavků a funkční užití jazykových prostředků majících vliv na porozumění a čtenářský komfort. Pozornost bude upřena například na agramatické konstrukce vět: vynechání/přidání slov, výběr chybné formy, chybné pořadí slov, nadměrná generalizace pravidel, příznaková slova, opakování motivovaných slov, morfosyntaktické odchylky od rodilého mluvčího češtiny.

Jak již bylo zmíněno v podkapitole 6.1, všechny studentské ukázky psaného textu jsme doslovně přepsali z rukopisů do elektronické podoby. Pro zachování autentičnosti ponecháváme všechny doložené příklady bez opravy *kurzivou*. V případě, že došlo na některých místech k zabránění porozumění, interpretovali jsme text do kulatých závorek, abychom mohli s větnou strukturou dále pracovat.

Za každým úsekem analyzovaného textu je připojeno dílčí shrnutí, jehož cílem je okomentovat a stručně zhodnotit dodržené zadání, rozsah, použitou slovní zásobu a gramatické prostředky. Na podkladě jednotlivých shrnutí učiníme výslednou syntézu, kterou představíme v „Závěru“ práce.

1. Jméno: AA (A1+)

Metadata

Attribute	Values
gender	male/female
age category	25–30; 31–35 ; 36–40; 41–45; 46–50
L1 (first language)	English
other langs	X
CZ (CEF)	A1 / A1+ / A2 / A2+

CZ (in family)	mother / father / partner / sibling / other / nobody
years in CzR	3,5
study CZ	individual / paid / self-taught person / university / foreign / other
study CZ months	30
study CZ hrs/week	1
textbook	Česky krok za krokem
bilingual	yes/ no

A) Léto

Na obrázku, vidím vesnice nebo male město.

Hodně lidí tam bydlí a myslím že, baví se

nebo pracují. Na fotku je hodně stromy a

všechno jsou moc zeleny. Na horu je zamek

nebo maly hrad. To je krasný. Pod zamek jsou

maly dumy a dloha ulice.

a) výstavba textu

Studentka nejprve začala popisovat viděný obrázek globálně, a to podle situačního kontextu. Správně poznamenala, že výjev pochází z *vesnice nebo z male město* (z malého města). Poté pozornost přesunula na lidi *hodně lidí tam bydlí* (hodně lidí tam bydlí), kteří *baví se nebo pracují* (pracují). Dalším příznačným rysem byla zaměřenost na přírodu: *na fotku³² je hodně stromy a všechno je moc zeleny* (na fotce je hodně stromů a všechno je moc zelené). Zájem je dále upřen k hornímu objektu nalevo, a to na *zamek nebo maly hrad*. Závěrem si povšimla, že *pod zamek jsou maly dumy a dloha ulice* (pod zámkem jsou malé domy a dlouhá ulice).

b) morfologická rovina

V textu se studentka opakovaně dopustila chybného skloňování substantiv. U slova *vidím* **vesnice* → *vesnici* je ponechán tvar v nominativu singuláru. Došlo k zanedbání tranzitivní slovesné vazby *vidět* + akuzativ. Chybný výběr pádu se děje i na dalších místech: *hodně *lidi* → *hodně lidí*, *hodně *stromy* → *hodně stromů*, konkrétně je zanedbána forma genitivu plurálu. Chybná forma se dále týká lokálu singuláru *na *fotku je* → *na fotce je*. Neobratnost v tvarosloví

³² Poznamenejme, že hovorový výraz *fotka*, neutrálně *fotografie*, odráží jinou sémantickou skutečnost než slovo *obrázek*.

postupuje i v záměně čísla jednotného a množného: *všetchno *jsou moc zeleny* → *všetchno je moc zelené*. Vytvořený tvar **na horu* ve spojení *je zamek* se týká psaní/tvoření příslovečných spřežek (srov. substantivum „na horu“ = vyvýšené místo, kopec x adverbium „nahoru“ = stoupat směrem vzhůru³³), což uživatel základů českého jazyka A1 nemůže aktivně umět, kdežto adverbium *nahoře* by si měl, podle našeho názoru, již na dané úrovni A1 lexikálně osvojit (srov. *Soupis lexikálních jednotek úrovně A1, A2*).³⁴ Prepozice *pod* ve spojení se substantivem „zámek“ *pod *zamek* → *pod zámekem* je ponechán v nominativu singuláru. Domníváme se, že studentka nemusí být ještě seznámena s principy jeho tvoření, případně může jít o neúplné uplatnění pravidla.

Príznačným rysem v celém textu je užití hovorových koncovek (*hodně lid-i* → *lidí*; *pracuj-ou* → *pracují*; *všetchno *jsou moc zelen-y* → *zelené*; *mal-y dumy* → *malé domy*) a produktivního ukazovacího zájmena „to“ pro jmenný rod bez rozdílu (*Na horu je zamek nebo maly hrad. To je krásný.* → **Ten** zámek/hrad), jež je charakteristické pro mluvenou češtinu.

c) syntaktická rovina

Text je složen převážně z jednoduchých vět a ze dvou krátkých souvětí: *Hodně lidi tam bydlí a myslím že, baví se nebo pracujou. Na fotku je hodně stromy a všchno jsou moc zeleny*. Věty zapojené do souvětí jsou funkčně uvozeny spojkou „a“ a „že“. Stavbu vět bychom označili za prostou, poněvadž v textu nenacházíme bohatě rozvité větné členy, což na začátečnické úrovni A1 nepokládáme za důležité.

Kladně hodnotíme, že studentka vynechává redundantní tvar osobního zájmena „já“ ve spojení *vidím vesnice; a myslím že*.

d) lexikálně-sémantická rovina

Studentka zná podobný repertoár výrazů *vesnice/malé město* a *zámek/hrad*, ale není si úplně jistá jejich významem a užitím: [...] *vidím vesnice nebo male město. Na horu je zamek nebo maly hrad. To je krásný. Pod zamek jsou maly dumy a dloha ulice*. Na základě ukázky se můžeme domnívat, že obě užitá slova signalizují autorčinu míru nejistoty ve výběru vhodného lexika při produkci psaného projevu.

³³ Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=nahoru> [cit. 2022-05-08].

³⁴ Dostupné z: <https://cestina-pro-cizince.cz/trvaly-pobyt/pro-ucitele/soupis-lexikalnich-jednotek/?v=2> [cit. 2022-05-08].

Za příznakové lexikum považujeme slovní spojení **dloha ulice*, jímž pravděpodobně chtěla studentka vyjádřit *dlouhou cestu/pěšinu*.

Zvolené lexikální prostředky odpovídají úrovni A1 a náležejí do neutrální spisovné češtiny kromě hovorového výrazu „fotka“: **Na fotku* → *na fotografii*.

Dílčí shrnutí

Studentka při popisu obrázku postupovala racionálně podle momentálního zaujetí. Pozornost byla zpočátku soustředěna na obrázek jako celek (*vidím vesnice nebo male město; hodně lidí tam bydlí, baví se nebo pracujou; je hodně stromy a všechno je moc zeleny*), popř. na horní střed (*na horu je zamek nebo malý hrad*). Z vyobrazených motivů byly zmíněny některé ústřední prvky (*lidí, stromy, hrad/zámek, domy, ulici*), ovšem bez zevrubnějšího popisu. Návodných slov ze slovní banky bylo využito poskrovnu: *lidé* a *stromy*. Celkově popis obrázku lze na začátečnické úrovni A1 považovat za zdařilý, i když studentka mohla popsat některé elementy detailněji, například motivy viděné v popředí, vlevo a vpravo zůstaly bez úplného povšimnutí. Závěrem můžeme konstatovat, že studentka zdárně popsala obrázek vzhledem k dosaženým jazykovým znalostem a k osvojeným lexikálním prostředkům.

B) Zima

*Na fotku, vidíme hodně lidí, který pracujou
spolu dělat můž od snihem. Má červana
kakulka a jeho nos je mrkev. Za můž
je malý strom, který smutna protože je
zima. Je to krasny den a vypada jak
všichi se bavi.*

a) výstavba textu

Studentka se snažila postupovat podle předepsaných bodů. Nejprve začala popisovat lidi, respektive se o nich jen náznakem zmínila *vidíme hodně lidí* a vzápětí připojila informaci o tom, co dělají *pracujou spolu dělat můž od snihem* (společně stavějí sněhuláka). V dalším kroku je stručně popsán sněhulák: *má červana kakulka a jeho nos je mrkev* (má červenou karkulku a jeho nos je utvořen z mrkve).

V návaznosti na sled popisu je pozoruhodné sledovat mimojazykovou realitu, která se jeví studentce: *Za muž je malý strom, který smutna protože je zima*. Jinými slovy, studentka se domnívá, že za sněhulákem stojí malý strom, který je holý, protože výjev obrázku znázorňuje zimní období. Z obrázku ale vyplývá, že sněhulák drží v levé ruce klestí neboli atribut metly/koštěte.

Třetí bod, místo, je zcela opomenut. Na závěr studentka podává svědectví o počasí: *Je to krásný den a vypadá jak všichni se bavi* (Je krásný den a vypadá to, že všichni se dobře baví.).

b) morfologická rovina

V první větě studentka utvořila akuzativ singuláru místo lokálu singuláru: **na fotku → na fotce*. V základním tvaru je ponecháno vztažné zájmeno „který“ vztahující se k lidem **vidíme hodně lidí, který pracují a spolu dělat muž od snihem → vidíme hodně lidí, kteří pracují a spolu dělají sněhuláka*. Domníváme se, že jde o kompetenční chybu, protože skloňování vztažného zájmena „který“ převyšuje úroveň A1. Studentka v témže souvětí použila infinitiv *dělat*, přičemž měla vytvořit přítomný čas pro třetí osobu plurálu. Dále se ukazuje, že studentka nemá plně osvojenou slovesnou vazbu plnovýznamového slovesa „mít“ + akuzativ: **Má červana kakulka [...] → má červenou karkulku*. Z hlediska skloňování substantiv je nesprávně utvořena pádová koncovka instrumentálu singuláru **za muž → za mužem*. Příčinu chyby spatřujeme v neznalosti tvoření tohoto pádu.

Za těžkopádně interpretovatelný kód lze považovat tvar slova *smutna* v kontextu souvětí: [...] *malý strom, který *smutna protože je zima*. Ačkoli užitý výraz *smutna* tvoří významový vztah se slovem „strom“, podle našeho názoru nelze přesně určit, co chtěla autorka sdělit. Jednou z možností je, že autorka zamýšlela vytvořit slovesný tvar „smutní“ od infinitivu „smutnit“, popřípadě druhou možností, která se zdá být pravděpodobnější co do míry frekvence, je pokus o vytvoření adjektiva „smutný“ → [...], *který je smutný*. Nutno podotknout, že výchozí úvahy se dotýkají lexikálně-sémantické roviny.

c) syntaktická rovina

Kladně hodnotíme užití vedlejších vět, které umožňují studentce vyjádřit se obsáhleji: *vidíme hodně lidí, který pracují; malý strom, který [...] ; smutna protože je zima*. Věty vedlejší jsou uvozeny frekventovanými spojovacími výrazy „který“ a „protože“.

Textová návaznost je podle našeho názoru narušena v okamžiku, kdy budeme text dekodovat. V následujícím souvětí chybí jasná hranice předělu slov: *Na fotku, vidíme hodně lidí, který pracujou spolu dělat muž od snihem.* → *Na fotografii vidíme hodně lidí, kteří pracují | spolu dělají sněhuláka.* / *Na fotografii vidíme hodně lidí, kteří pracují spolu | dělají sněhuláka.* Poznamenejme, že daná problematika souvisí s frázováním a s členěním věty/výpovědi na větná kóla, což je oblast zájmu foneticko-fonologické roviny.

d) lexikálně-sémantická rovina

Všímáme si, že studentka použila opět hovorový výraz **fotka* místo neutrální podoby *fotografie*, což se objevilo už při popisu obrázku v části A) Léto (srov. výše). Pro označení „sněhuláka“ nemohla studentka zřejmě najít vhodné slovo, tudíž vytvořila jedinečný novotvar **muž od snihem*, který vznikl nejspíš na základě kognice ze slov „muž + sníh“.

Motivovaným slovem podle pohádkové bytosti Červená karkulka zdá se být utvořené pojmenování *červana kakulka* → *červená karkulka* pro pomyslnou červenou čepici, kterou má sněhulák na hlavě. Dalo by se však i polemizovat, zda jde opravdu o karkulku v podobě červeného čepce, nebo zda je na obrázku spíše vyobrazena červená nádoba, jakási miska. V každém případě hodnotíme vytvořené spojení za přívětivé a především oceňujeme znalost lexému.

Pro vykreslení situace studentka použila obrazný prostředek, a to konkrétně personifikaci: *Za muž je malý strom, který smutna protože je zima.* Jinými slovy, studentka zřejmě chtěla napsat, že „malý strom je holý, bez listí, protože obrázek zachycuje zimní období“.

Dílčí shrnutí

Porovnáme-li oba popisy obrázků, soudíme, že obrázek B) Zima je z hlediska morfologické a syntaktické struktury včetně textové soudržnosti o něco méně zdařilý než předchozí popisovaný obrázek A) Léto. Přesto se domníváme, že text splňuje požadovanou úroveň A1 a naplňuje požadavky jazykové kompetence.

Jak již bylo poznamenáno výše (viz oddíl a) výstavba textu), studentka zapoměla zmínit popis místa, kde se lidé nacházejí. Ostatní informace vztahující se k jednotlivým bodům jsou kondenzovaně shrnuty v jedné větě či v jednom souvětí.

Příznakovým jevem je obdobné tvoření začátku první věty u obou obrázků: *Na obrázku, vidím [...]; Na fotku, vidíme [...]* podle modelového příkladu: *Na obrázku je hodně dětí* s tím rozdílem, že studentka chybně odděluje slovní frázi čárkou (viz oddíl c) syntaktická rovina).

2. Jméno: ZY (A2)

Metadata

Attribute	Values
gender	male/female
age category	25–30; 31–35 ; 36–40; 41–45; 46–50
L1 (first language)	English
other langs	A2 Spanish
CZ (CEF)	A1 / A1+ / A2 / A2+
CZ (in family)	mother / father / partner / sibling / other / nobody
years in CzR	6
study CZ	individual / paid / self-taught person / university / foreign / other
study CZ months	48
study CZ hrs/week	1
textbook	Česky krok za krokem; Česky, prosím
bilingual	yes/ no

A) Léto

Na obrázku ~~je~~ je hodně lidí, někteří jsou stare a někteří jsou mlade.

~~Na levo~~ Vlevo, žena se stara o husy. Ve vzdálenosti je troska

hradu. Uprostřed nahaté děti plavou v rybníku.

Vpravo, lidi hledají na houby v lese a pod keřem.

Vpravo a dolní, muži opravují maly hraz. Počasi

je dokonalé a všichni z vesnici se bavi venku

Vypada jako před ~~valce~~ světovou ~~valkou~~ valku

první kvůli oblečení.

a) výstavba textu

Student si nejprve na obrázku všiml lidí: *Na obrázku je hodně lidí, někteří jsou stare a někteří jsou mlade*, poté zorné pole bylo orientováno na levou část: *Vlevo, žena se stara o husy*. Pozornost byla následně přesměrována na objekt hradu stojícího v pozadí: *Ve vzdálenosti je troska hradu*. Výběrovost se přesunula na střed, konkrétně na děti: *Uprostřed nahaté děti plavou v rybníku*. Popis je dále soustředěn na viděné objekty v pravé části: *Vpravo, lidi hledají na houby v lese a pod keřem. Vpravo a dolní, muži opravují maly hraz*. Závěrem student shrne celkový dojem, který vyplývá z obrázku: *Počasi je dokonalé, všichni z vesnici se bavi venku*, a na úplný závěr přiblíží student obrázek do doby vzniku: *Vypada jako před světovou valku první kvůli oblečení*.

V textu se nachází celkem čtyři škrtky: *na obrázku ~~je~~ je hodně lidí*; ~~na~~*levo* vlevo, *žena se stara o husy*; *před ~~valee~~ světovou ~~válkou~~ valku* [...]. Domníváme se, že škrtky mohly vzniknout například v důsledku slovosledu, chybného výběru slova nebo chybnou analogií.

b) morfologická rovina

Student vytvořil nesprávné tvary adjektiv: *někteří jsou *stare a někteří jsou *mlade* → *někteří jsou **staří** a někteří jsou **mladí***, které vznikly nejspíš nadměrnou generalizací pravidel. Domníváme se, že student může mít zažité tvary vlivem komunikační praxe, např. *Vidět staré/mladé lidi* → *To jsou *staré/mladé lidi.*, a proto se snadno dopustil tvaroslovné chyby.

Příznakovým jevem je tvar adjektiva **dolní* → *dole* namísto adverbia. Student chtěl zřejmě utvořit adverbium „dole“ a místo toho vytvořil adjektivum.

Použit správnou deklinaci u substantiv byl častý problém. Příčinou mohla být neznalost gramatického rodu, např.: *opravují *maly hraz* → *opravují malou hráz*. Špatný tvar genitivu singuláru se objevuje u příkladu *všichni *z vesnici* → *všichni z vesnice*. V neposlední řadě si student nebyl jistý vytvořením správného instrumentálu singuláru od slova „válka“: *před ~~valee~~ světovou ~~válkou~~ *valku první*.

c) syntaktická rovina

Po syntaktické stránce hodnotíme text za zdařilý. Výstavba větných celků je jednoduchá a zároveň přiměřená k dosažené jazykové úrovni. V textu převažují jednoduché věty, které však

mají logickou návaznost. Za drobný nedostatek lze považovat nadužívání čárek³⁵ na začátku směrových adverbí, kde čárka neplní svou syntaktickou funkci: **Vlevo, žena se stara o husy; *Vpravo, lidi hledají na houby; Vpravo a dolní, muži opravují malý hraz.*

Dále došlo k zanedbání tranzitivní slovesné vazby *hledat* + akuzativ: *lidi hledají *na houby* → *lidé hledají houby.*

K narušení aktuálního členění větného, slovosledu, došlo ve spojitosti s řadovou číslovkou: *Vypada jako před ~~valee~~ světovou ~~valkou~~ valku první.* Ostatně škrty slov naznačují, že student měl potíže s pořádkem slov v kolokaci „první světová válka“.

d) lexikálně-sémantická rovina

Na podprahové úrovni jazyka kladně hodnotíme gramaticky i významově správné užití slovních spojení (viz vytučněné výrazy): *žena se stara o husy; ve vzdálenosti je [...]; muži opravují malý hraz.* Domníváme se, že student byl už dříve seznámen s vazbou „starat se o + akuzativ“, např. „starat se o děti“, proto správně vytvořil slovesnou vazbu „starat se o husy“. Spojení „ve vzdálenosti je“ chápeme jako naučenou frázi, kterou si student dobře osvojil. Na úrovni začátečníka bychom však neočekávali slovo „hráz“, které považujeme za lexikální prostředek stojící spíše na okraji slovní zásoby.

Dílčí shrnutí

První věta: *Na obrázku ~~je~~ je hodně lidí [...]* byla zřejmě inspirována příkladovou větou: „Na obrázku je hodně dětí,“ na základě níž student rozvíjel další myšlenky. Poté student popisoval prvky viděné ve směru zleva doprava. Z banky slov se v textu objevují *děti* a *lidé*.

Popis obrázku považujeme za zvládnutý. Je znát, že student postupoval promyšleně a že chaoticky neskákal od jedné myšlenky k druhé. Gramatické a lexikální prostředky jsou patřičně zvoleny s ohledem na podprahovou jazykovou úroveň A2. Chyby, které jsme uvedli v jednotlivých jazykových rovinách nemají závažný vliv na porozumění.

³⁵ Jsme si vědomi, že psaní čárek ve větě spadá primárně do pravopisné roviny, ale daná záležitost se úzce dotýká i syntaktické roviny, protože jde o tzv. pravopis syntaktický.

B) Zima

šest dětí hraji venku. Oni vytvoří sněhulák. Jeden kluk drží a přepravuje ruce sněhuláku. Sněhulák má čepice a hodně knoflíků. Sněžilo hodně a jenom střechy domů jsou viditelné. Nejvyšší kluk je jako šef a on říká co všichni dělají. On je nejstarší ale je mu 12 let. Vlevo, mamka dvojčat se divá a brzy ona bude říct že je to čas na oběd.

a) výstavba textu

Text je koncipován v souladu s vytyčenými body k popisu obrázku. Úvodem je zmíněno, že *šest dětí hraji venku*. Zajímavostí se jeví, že student považuje všechny vyobrazené postavy za děti, přestože v závěru textu je zmíněn jeden z rodičů: *vlevo, mamka dvojčat se divá [...]*. Jsme toho názoru, že z obrázku lze rozpoznat dvě rozdílné skupiny lidí – rodiče a děti – a to podle výšky postav. Každopádně oceňujeme studentův kreativní přístup.

K druhému bodu se váže informace o tom, co lidé dělají: *Oni vytvoří sněhulák.*; a jak postupují: *Jeden kluk drží a přepravuje ruce sněhuláku*. Poté následuje krátká zmínka o vnější charakteristice sněhuláka: *Sněhulák má čepice a hodně knoflíků*. Věta, která nemá textovou návaznost na předchozí: *Sněžilo hodně a jenom střechy domů jsou viditelné.*, vznikla zřejmě přechodem k poslednímu bodu vztahujícímu se k počasí. Pak se pozornost obrací zpět k charakteristice postav, na jejímž základě student kreativně fabuluje: *nejvyšší kluk je jako šef; on je nejstarší ale jemu 12 let; vlevo, mamka dvojčat [...] brzy ona bude říct že je to čas na oběd.*

b) morfologická rovina

Student zřejmě není obeznámen s pravidlem, že ve spojení s počitatelnou číslovkou „pět“ a výše následuje určitý slovesný tvar v singuláru, nikoli v plurálu: *šest dětí *hraji venku* → *šest dětí si hraje venku*. Nabízí se jedno z možných vysvětlení, a to, že si student řekl: „šest dětí“ označuje více dětí než jedno, proto se rozhodl pro plurálovou koncovku.

Problémovým jevem je rozlišení přirozeného a gramatického rodu u slova „sněhulák“. Student přistupoval ke slovu podle rodu mužského neživotného: *oni vytvoří *sněhulák* → *oni vytvoří sněhuláka*. V další větě: [...] **přepravuje ruce sněhuláku* je tvar substantiva vytvořen správně, chtěl-li student použít dativ singuláru, tedy významově přisoudit ruce sněhuláku.

Ve větě: *sněhulák má *čepice* → *sněhulák má čepici* si student nepamatuje vazbu „mít“ + akuzativ.

Student vytvořil nesprávný budoucí čas pomocí slovesa „být“ + infinitiv: *brzy ona *bude říct* → *brzy ona řekne*, neboť je ve větě užito perfektivní sloveso. V neposlední řadě student špatně vytvořil akuzativ singuláru: *čas *na obědu* → *čas na oběd / čas k obědu*.

Za povedené tvary slov považujeme utvořené adjektivum „viditelný“: *střechy domů jsou viditelné*; a správně vystupňovaný superlativ od základového adjektiva „vysoký“: *Nejvyšší kluk*. Otázkou zůstává, zda student fakticky tvary oněch slov dokáže vytvořit, nebo zda se jedná pouze o formálně naučené výrazy.

c) syntaktická rovina

Text tvoří jednoduché krátké věty, popřípadě krátká souvětí. Nejčastějším spojovacím výrazem je spojka „a“ (celkem pětkrát), napříč textem se však objevují i další spojovací výrazy: „co, ale, že“. Z hlediska frekvence je příznakovým rysem nadužívání osobních zájmen ve funkci vyjádřeného podmětu, např.: *Nejvyšší kluk je jako šef a on říká co všichni dělají. On je nejstarší [...]. Vlevo, mamka dvojčat se diva a brzy ona bude říct [...]*.

V první větě není obsažena příklonka „si“ v druhé pozici: *šest dětí *hraji venku* → *šest dětí si hraje venku*. Student zřejmě ještě nebyl seznámen se sémantickým rozdílem sloves „hrát“ a „hrát si“.

d) lexikálně-sémantická rovina

Užité lexikální prostředky v textu považujeme za vhodně zvolené, poněvadž reflektují viděnou realitu na obrázku. Vyzdvihujeme zapojení méně frekventovaného slova „knoflík“: *Sněhulák má čepice a hodně knoflíku* → *knoflíků*, jež vzniklo na základě metaforického pojmenování (podobnost černých uhlíků). Dalším obrazným prostředkem je přirovnání, které je užito ve významu srovnání s určitou osobou: *Nejvyšší kluk je jako šef*.

Lexikálně-sémantický aspekt odráží užité slovo „přepravuje“: *jeden kluk drží a přepravuje ruce sněhuláku*. Z kontextu usuzujeme, že student chtěl zřejmě užít sloveso „připravovat“, nikoli „přepravovat“. Obě slovesa jsou graficky podobná (tzv. paronyma), liší se ovšem svým významem. S určitostí nelze rozhodnout, zda je si student vědom významového rozdílu.

Dílčí shrnutí

Popsaný obrázek vystihuje podstatu klíčových prvků. Student dodržel zadání, řídil se předepsanými body a text naplňuje téma. Těžiště popisu je soustředěno na aktivitu lidí,

tj. společné stavění sněhuláka. Přestože se v textu objevují některé gramatické nedostatky (viz jednotlivé jazykové roviny), považujeme popis obrázku za dostatečně zvládnutý.

3. Jméno: ML (A1+/A2)

Metadata

Attribute	Values
gender	male/female
age category	25–30; 31–35 ; 36–40; 41–45; 46–50
L1 (first language)	English
other langs	German
CZ (CEF)	A1 / A1+ / A2 / A2+
CZ (in family)	mother / father / partner / sibling / other / nobody
years in CzR	10
study CZ	individual / paid / self-taught person / university / foreign / other
study CZ months	12 (před 5 lety)
study CZ hrs/week	1
textbook	NEW Czech Step by Step
bilingual	yes/ no

A) Léto

Na obrázku je starý stromy, mládé děti, a krásná příroda.

Na kopečku je hrad nebo zámek. Ten zámek vypadá

trochku jako okoř. Vlevo je husy a holky. Vprávo

je les. Děti sbírají maliny nebo borůvky. Oni bude jíst

ovocný knedlíky na oběd. Uprostřed je kluci, dnes

je horko a kluci se koupají v rybník.

a) výstavba textu

První věta popisuje klíčové prvky, jež jsou rozprostřeny po celém obraze: *starý stromy, mládé děti, a krásná příroda* a které jednoduše a přitom komplexně odpovídají na otázku: „Co je na obrázku?“ V textu se objevují slova ze slovní banky (např. *děti, stromy, příroda, kopec, koupat se*).

Stylizace a popis prvků přibližně v první třetině textu připomíná vazbu vypůjčenou z angličtiny: *There is.../There are...: Na kopečku je hrad nebo zámek. Vlevo je husy a holky. Vprávo je les.* Můžeme se domnívat, že jde o transfer z mateřského jazyka.

Pozornost je dále zaměřena na horní střed, a to na kopec: *Na kopečku je hrad nebo zámek.* Následuje autorovo zamyšlení a konfrontace se známým obsahem, s poznatkem z české realie: *Ten zámek vypadá trocku jako okoř.* Vzápětí se pozornost upíná k levé straně: *Vlevo je husy a holky.* a pak obratem k pravé straně: *Vprávo je les. Děti sbírají maliny nebo borůvky.* Na předchozí větu navazuje další věta, která rozšiřuje obsah o úvahové prvky: *Oni bude jíst ovocný knedlíky na oběd.* Na závěr se studentův zájem přesune na střed obrázku: *Uprostřed je kluci, dnes je horko a kluci se koupají v rybník.*

b) morfologická rovina

Na první pohled má student potíže s kategorií množného čísla: *Na obrázku *je starý stromy* → *jsou staré stromy*; *Vlevo *je husy a holky.* → *jsou husy a holky.* **Oni bude jíst [...]* → *oni budou jíst*, *Uprostřed *je kluci [...]* → *uprostřed jsou kluci*; přesněji řečeno, přísudek je ponechán ve tvaru singuláru. Na jiných místech v textu je mluvnická kategorie čísla vytvořena správně.

V textu se ojediněle vyskytují koncovky typické pro obecnou češtinu, kterou student patrně často slyší v běžně mluveném projevu: **starý stromy* → *staré stromy*, **ovocný knedlíky* → *ovocné knedlíky*.

Student nemá příliš velké problémy se skloňováním substantiv, v textu nacházíme dvě chybné formy: *Oni bude jíst ovocný knedlíky *na oběd* → *k obědu*. *Kluci se koupají *v rybník.* → *v rybníce / v rybníku*. Je pravděpodobné, že student se ještě neučil, nebo si neosvojil dativ a lokál singuláru.

c) syntaktická rovina

V textu převládají krátké jednoduché věty, na konci je utvořeno jedno souvětí. Malou výtku máme jen k opakovanému podmětu: *Uprostřed je kluci, dnes je horko a *kluci se koupají v rybník*, který považujeme za příznakový.

Za pozitivní hodnotíme výčet viděných prvků: *Na obrázku je starý stromy, mládé děti, a krásná příroda.* s tím, že před spojkou „a“, která slučuje dva větné členy, nepíšeme čárku.

Po syntaktické stránce považujeme text za zvládnutý a nemáme další výhrady.

d) lexikálně-sémantická rovina

Student při popisu obrázku využil některých slov z nabídky: *děti, stromy, příroda, kopec, koupat se*. Kladně hodnotíme, že u výčtu nahromaděných substantiv rozšířil jejich význam o přívlastek v podobě adjektiva: *Na obrázku je starý stromy, mládě dětí, a krásná příroda*. Dále oceňujeme vytvořené deminutivum *na kopečku* pro malý kopec.

Zajímavým poznatkem u studenta ML stejně jako u studentky AA je opakování téže analogie, která začíná tím, že oba zmiňují v popisu *hrad* nebo *zámek*, přičemž v další větě se uchýlí pro slovo „zámek“ (srov. níže).

Studentka AA: *Na horu je zamek nebo maly hrad. To je krásný. Pod zamek jsou maly dumy a dloha ulice.*

Student ML: *Na kopečku je hrad nebo zámek. Ten zamek vypadá trochku jako okoř.*

Do popisu se promítá autorovo připodobnění k známému místu, k hradu Okoř, který možná osobně navštívil nebo jej odněkud zná: *Ten zamek vypadá trochku jako okoř.*

V neposlední řadě bychom pochválili studenta za utvořené sousloví „ovocné knedlíky“: *Oni bude jíst ovocný knedlíky na oběd.*, které představuje jedno z typických jídel pro českou kuchyni.

Lexikální zásobu považujeme za dostatečně přiměřenou, která reaguje na popisovanou realitu a je úměrná studentovým znalostem a jeho vyjadřování.

Dílčí shrnutí

Student se při popisu obrázku zaměřil na dva dominantní vystupující prvky, kterými byly děti a příroda. Jako první bod začal student popisovat horní střed obrázku: *Na kopečku je hrad nebo zámek*. Ze slovní banky byla do textu vhodně zapojena vybraná slova.

Do popisu se promítla studentova zkušenost se známým místem, tj. zřícenina hradu Okoř: *Na kopečku je hrad nebo zámek. Ten zamek vypadá trochku jako okoř*, došlo tedy k zapojení české realie do výuky. Na určitých místech lze nalézt úvahové rysy: *Děti sbírají maliny nebo borůvky. Oni bude jíst ovocný knedlíky na oběd.*

Z hlediska mluveného jazykového projevu lze poukázat na unifikovanou koncovku -ý z obecné češtiny: *Na obrázku je starý stromy [...]; Oni bude jíst ovocný knedlíky na oběd.*, kterou student patrně často slyší ve svém okolí, a proto ji i napíše. Nejpalčivějším problémem byla znatelná

potíž s mluvnickou kategorií čísla množného, např.: *Vlevo *je husy a holky → jsou husy a holky.*

Text vyhovuje tématu, myšlenky jsou logicky řazeny a věty vhodně propojeny. V textu se objevují lexikální výrazy, které vhodně označují danou skutečnost na obrázku. Jazykové chyby, zejména mluvnická kategorie čísla, místy narušují čtenářský komfort.

B) Zima

To je zima a je zima. Děti mají zimní oblečene; rukavica, čepici, bunda a zimní obuv. Je hodně sní ale dnes nesněží. Na obrázku je čtyři kluci a dve holky.

Každé dite ma kuliku a dělaji sněhulák.

Ten sněhulák má nos mrkeva, oči a knoflicky uhlí.

Mají radi zima ve vesnici.

a) výstavba textu

Student začal popisovat obrázek od posledního bodu, tj. z pohledu počasí: *To je zima a je zima.* Ostatní body už navazují podle pořadí. Student zmiňuje, jak jsou lidé oblečeni: *Děti mají zimní oblečene; rukavica, čepici, bunda a zimní obuv.* V souvislosti se zimním oblečením si student všimá, že *je hodně sní (sněhu) ale dnes nesněží.* Všechny postavy na obrázku považuje student za děti: *Na obrázku je čtyři kluci a dve holky. Každé dite ma kuliku a dělaji sněhulák.,* nerozlišuje tedy dospělé/rodiče a děti. Uvedené souvětí: *Každé dite ma kuliku (kuličku) a dělaji sněhulák.* navíc, podle našeho názoru, odporuje věcnému významu, protože každé dítě nemá „kuličku“, coby „stavební materiál“ pro sněhuláka. V dalším pořadí následuje zmínka o tom, jak sněhulák vypadá: *Ten sněhulák má nos mrkeva, oči a knoflicky uhlí.* V konečné fázi se student domnívá, že děti *mají radi zima ve vesnici.*

b) morfologická rovina

Z morfologické roviny považujeme za nedostatečně osvojené skloňování substantiv: *Děti mají zimní *oblečene; rukavica, čepici, bunda a zimní obuv.* (→ *zimní oblečení; rukavice, bundu*), i když ve výčtu jsou dvě slova vyskloňována správně: *čepici, zimní obuv.* Studentova chyba patrně pramení z toho, že nemá pevně zafixované pravidlo: „mít“ + akuzativ. Analogická chyba

se vyskytuje rovněž v poslední větě: *Mají radi *zima* (→ zimu) *ve vesnici*. Poznamenejme, že student nemá potíže pouze s vazbou „mít“ + akuzativ, ale také se samotným skloňováním akuzativu singuláru, srov. *dělají *sněhulák* → *sněhuláka*.

Ve větě: *Je hodně *sní ale dnes nesněží*, by mohla být pro studenta zavádějící tatáž forma slova v porovnání se slovesným tvarem ve 3. osobě sg. „sní“ utvořený z infinitivu „sníst“ nebo „snít“ (srov. angl. „dream of something“ = snít o něčem; něm. „träumen von jemandem/etwas“ = „snít o někom/o něčem“).

Všímáme si, že student se dopouští téže chyby v záměně čísla jednotného a množného: *Na obrázku *je čtyři kluci a dve holky*, což se ponejvíc ukázalo i při popisu obrázku A) Léto (viz oddíl b) morfologická rovina). Dále pak k zaměnění čísla dochází ve větě: *Každé dite ma kuliku* (→ kuličku) *a *dělají sněhulák*.

c) syntaktická rovina

Kompoziční výstavba textu je zvládnutá, přičemž text je nejčastěji uvozen spojkou „a“ pro spojení těsných významových větných celků a větných členů, např.: *To je zima a je zima; bunda a zimní obuv; čtyři kluci a dve holky; oči a knoflicky uhlí*. Text se skládá převážně z jednoduchých vět, potažmo z nerozvitých souvětí.

Kladně hodnotíme aktuální členění větné, úžeji specifikováno slovosled v české větě, s jehož principy nemá student žádné viditelné potíže. Také oceňujeme správné užití elipsy: *Každé dite ma kuliku* (→ kuličku) *a dělají sněhulák*.

d) lexikálně-sémantická rovina

Slovní zásoba je funkčně zapojena ve shodě se zimní tematikou a výběr lexikálních prostředků věrohodně reflektuje realitu viděnou na obrázku.

V textu se vyskytuje výčet, u něhož lze rozlišit významový vztah nadřazenosti, tj. „zimní oblečení“, a vztah podřazenosti, tj. „rukavice, čepice, bunda.“

Student použil dvě deminutiva, která plní v kontextu spíše platnost citového postoje nežli malý rozměr: *Každé dite ma *kuliku* (kuličku) *a dělají sněhulák. Ten sněhulák má [...] knoflicky uhlí*.

Dílčí shrnutí

Student dokázal napsat podle předepsaných čtyř popisných bodů příspěvek, který má textovou návaznost, je čtivý a koherentní, přestože částečně došlo k záměně bodů.

Studentův text vykazuje nejčastěji chyby ve skloňování substantiv, patrné je zvláště nedostatečně osvojené pravidlo „mít“ + akuzativ. Po syntaktické a lexikální rovině nevidujeme výrazné prohřešky či jiné nedostatky, které by zapříčinily nemožnost dekódovat text. Ba naopak, i přes výše uvedené nedostatky hodnotíme studentův text za náležitě zpracovaný.

4. Jméno: RT (A1+)

Metadata

Attribute	Values
gender	male/female
age category	25–30; 31–35 ; 36–40; 41–45; 46–50
L1 (first language)	English
other langs	Spanish
CZ (CEF)	A1 / A1+ / A2 / A2+
CZ (in family)	mother / father / partner / sibling / other / nobody
years in CzR	4
study CZ	individual / paid / self-taught person / university / foreign / other
study CZ months	12
study CZ hrs/week	X
textbook	Česky krok za krokem
bilingual	yes/ no

A) Léto

To je krásné léto. Děti se koupou ve vodě a ženy jsou

trhají květiny. Lidé se líbí jim příroda. Za velký

strom, muzeme vidět dum a zámek. Malé

dívky si hrají s hračkami. Kluk sedí na kopci a

se díva děti dělají něco. Tam není nést.

Hulka jde hrát si s klucem.

a) výstavba textu

Psaný text jako celek působí místy neukotveně. Aby čtenář pochopil význam některých slov, musí občas vynaložit zvýšenou pozornost při čtení. V průběhu čtenářského požitku může docházet jednak k jeho narušení: *Lidé se líbí jim příroda. Kluk sedí na kopci a se díva děti dělají něco.*, jednak k mylnému dekodování: *Hulka³⁶ (holka) jde hrát s klucem.* Některé věty v textu nenavazují a vybočují tak mimo popisnou linku: *Tam není nést. Lidé se líbí jim příroda.*

Domníváme se, že věta: *Tam není nést.* má charakter poznámky, neboť v textu jsou funkčně zapojena všechna slova ze slovní banky kromě slovesa „nést“. Nabízí se otázka, zda student správně pochopil z pracovního listu instrukci: „Můžete použít následující slova,“ nebo zda si kladl za osobní cíl použít všechna slova.

Textu by rozhodně prospěly opěrné body v podobě textových orientátorů (*vpravo, vlevo, nahoře, dole, uprostřed* atd.),³⁷ aby čtenář snadněji porozuměl, co/koho student konkrétně popisuje. Srov.: *Ženy jsou trhají květiny. Malé dívky si hrají s hračkami.*

b) morfologická rovina

V textu se nachází zejména morfosyntaktické nedostatky, jejichž důsledkem je nízká kvalita čitelnosti. Defektní tvar vzniklý navíc přidáním slovesa „být“ nacházíme ve větě: *Ženy *jsou trhají květiny.* (→ *Ženy trhají květiny*). V následující větě chtěl student zřejmě sdělit, že *lidem se líbí příroda / jim se líbí příroda* namísto nesourodého vyjádření: **Lidé se líbí jim příroda.* Morfosyntaktická chyba vychází přidáním přivlastňovacího zájmena „jim“ a ponecháním tvaru „lidé“ v nominativu plurálu.

Obecně lze konstatovat, že s časováním sloves a se skloňováním jmen nemá student značné potíže. Na podprahové jazykové úrovni vyzdvihujeme správné vytvoření lokálu singuláru: *Kluk sedí na kopci* [...] i instrumentálu singuláru: *Hulka (holka) jde hrát si s klukem.* a plurálu: *Malé dívky si hrají s hračkami.* Ovšem ne pokaždé došlo k správnému vytvoření instrumentálu singuláru: **Za velký strom* [...]. (→ *za velkým stromem*). Domníváme se, že student dokáže aplikovat pravidlo pro femininum instrumentálu plurálu se zakončením na -a v nominativu singuláru (srov. *hračk-a* → *hračk-amí*), jež je v češtině značně produktivní.

³⁶ Viz oddíl d) lexikálně-sémantická rovina. Podobnost slov *holka* (= hovorový výraz od neutrálního pojmenování dívka/děvče) x *hůlka* (= deminutivum od základového slova „hůl“).

³⁷ Viz teoretická část, podkapitola 2.5, „Didaktické aspekty popisu obrázku ve výuce cizího jazyka na příkladu angličtiny“.

c) syntaktická rovina

Text je složen převážně z jednoduchých vět rozvitých a ze dvou jednoduchých souvětí uvozených spojkou „a“.

Za příznakovou část považujeme druhou větu v souvětí: *Kluk sedí na kopci a *se díva děti dělají něco*. Sloveso „dívat se“ je ovlivněno postavením stálé příklonky „se“, která ve větě působí na slovosled, přízvuk a rytmus. Věta by správně měla znít: *Kluk sedí na kopci a dívá se [...]*. Příznakové postavení příklonky „si“ je obsaženo i v poslední větě: *Hulka (holka) jde hrát si s klukem*. (→ *Holka si jde hrát s klukem*.), jež ovlivňuje pořádek slov.

Dalším syntaktickým nedostatkem je chybějící spojovací výraz v souvětí: *Kluk sedí na kopci a se díva děti dělají něco*. Celé souvětí navrhuje přeformulovat za účelem srozumitelnosti, např.: *Kluk sedí na kopci a dívá se na děti, které/jak něco dělají*.

d) lexikálně-sémantická rovina

Vzhledem k tomu, že většina slov byla použita ze slovní banky, nemůžeme objektivně zhodnotit bohatost slovní zásoby. V každém případě oceňujeme, že student v některých případech dokázal příslušené substantivum správně vyskládat, např.: *ve vodě, s hračkami, na kopci*.

Ukázalo se, že student evidentně neznal význam slovesa „nést“: *Tam není nést.*, neboť obrázek nabízí spoustu jazykové příležitosti, jak jej zapojit do kontextu. Např.: *Vpravo žena nese košík. Vlevo žena nese květiny. Vpravo muž nese džbán*.

Zavádějícím výrazem při prvním čtení může být slovo „hulka“ užit ve větě: **Hulka* (holka) *jde hrát si s klukem* (klukem). Tvar slova by šel sémanticky snadno zaměnit s deminutivem „hůlka“ od základového slova „hůl“. Studenta zřejmě k napsání slova „hulka“ místo „holka“ vedla artikulace zadní samohlásky „u“.

Dílčí shrnutí

Student v základních obrysech vcelku obstojně zvládl popsat obrázek. Ačkoli stavba některých vět působí nesourodě, text z hlediska celku dává smysl. Podle našeho názoru by zmiňované začlenění orientačních bodů, tzv. textových orientátorů, vhodně podpořilo zapojení textu do situačního kontextu, neboť obrázek Léto detailně vykresluje množství osob při venkovních aktivitách. Jednoduše řečeno, orientační body by čtenáři poskytly snazší vodítko pro popis obrázku.

Mezi podstatné gramatické chyby patřilo přidání slovesa „být“ v přítomném čase, např.: *Ženy *jsou trhají květiny*. Z hlediska aktuálního členění větného se jednalo o špatné řazení slov, zvláště o stálé postavení příklonek „si“ a „se“.

Slovní zásoba byla v textu ponejvíc použita ze slovní banky. Studenta bychom však pochválili za některé obtížnější tvary slov: *ve vodě, s hračkami, na kopci*, které byly správně vyskloňovány.

B) Zima

To je zima. Tam je lidi si hráji ve sněhu.

Je to krasna vesnice a lidi jsou veselí.

Tam je dětí a dospělí a sněhulak. Sněhulak

má mrkvový nos a černý oči. Tam je

zelený dum a knedly dum. Tam je dva

kluci, dva dívky, otec a matka. Počasí

je zima.

a) výstavba textu

Začátek textu: *To je zima.* je podobně strukturován jako závěr: *Počasí je zima.*, navíc obě věty přinášejí tutéž výpovědní hodnotu. Popis obrázku je poměrně strohý, jinak řečeno, v určitých místech je omezen na prosté mechanické sdělení: „Tam je...“ Kromě toho dílčí body na sebe příliš nenavazují. Plynulost textu narušuje nadužívané deiktické adverbium „tam“, které by mělo odkazovat na místo v prostoru. Ne vždy je ale deixe funkčně zapojena, např.: *Sněhulak má mrkvový nos a černý oči. Tam je zelený dum a knedly dum. Tam je dva kluci [...]*. Deiktické adverbium „tam“ je kontextově začleněno pouze ve větě: *Tam je dětí a dospělí a sněhulák.*, jíž předchází věta: *Je to krasna vesnice a lidi jsou veselí*. Adverbium „tam“ odkazuje na místo, tj. „vesnice“.

b) morfologická rovina

Student nebere v potaz rozlišování čísla jednotného a množného ve spojení „sloveso + substantivum“, ale vždy se uchýlí pro číslo jednotné, které je vyjádřeno určitým slovesným tvarem: *Tam *je lidi [...]. Tam *je dva kluci, dva dívky.* (→ *Tam jsou [...]*). To má za následek, že se v textu ponejvíc objevuje nominativ. Užívání ostatních pádů je spíše upozaděno.

Za povedené tvary považujeme lokál singuláru *ve sněhu* a utvořené adjektivum *veselí* v nominativu plurálu: [...] *lidi jsou veselí*, byť lze z rukopisu poznat, že student původní zápis slova **veselý* opravil.

c) syntaktická rovina

Nejvýraznějším rysem je struktura vět, jež napříč celým textem působí příliš bezmyšlenkovitě až šablonovitě: *Tam je* [...]. Častým používaným spojovacím výrazem je konjunkce „a“, která spojuje dvě souřadné věty, např.: *Je to krásná vesnice a lidi jsou veselí.*, či spojuje větné členy: *Sněhulák má mrkvový nos a černé oči.*, které jsou v souřadném vztahu. Výstavbu větných celků lze obecně označit na nízkou.

Volné přizpůsobení sousednímu větnému členu, základní číslovce, je patrné ve větě: *Tam je dva kluci, *dva dívky* [...]. (→ *dvě dívky*), v níž došlo k blízkému ztotožnění bez ohledu na jmenný rod.

d) lexikálně-sémantická rovina

Slovní zásoba odpovídá popisované skutečnosti viděné na obrázku se zimní krajinou, je postačující a srozumitelná. Text je psán převážně neutrální spisovnou češtinou, i když se na některých místech objevují kolokvialismy, např. výraz *kluci* a hovorové koncovky: *lid-i* (→ *lidé*), *cern-y oči* (→ *černé oči*).

Za povedený lexém považujeme slovní spojení *mrkvový nos*, motivovaný základovým slovem „mrkev“.

Dílčí shrnutí

Věcnou poznámku máme ke kompozici textu, v němž se student omezil na pouhý výčet slov pomocí nadužívané fráze: „Tam je...“, která je v textu příznaková a která v mnoha případech neplní roli kontextové deixy, ale spíše připomíná charakter tzv. slovní vaty. Popisné body vycházející z instrukce jsou zahrnuty okrajově.

V morfologii měl student potíže s používáním mluvnické kategorie čísla, zpravidla se tak stalo ve spojení s vazbou „Tam je...“, neboť některé tvary slov byly vytvořeny v souladu s množstvím, např.: *Tam *je lidi si hráji ve sněhu; Tam *je děti a dospělí a sněhulák.*

Častým, a dokonce i jediným spojovacím výrazem byla konjunkce „a“, která místy připomínala nekonečnou valenční řadu slov, srov. předchozí větu: *Tam je děti a dospělí a sněhulák.*

Pozoruhodným faktem je, že student na obrázku rozpoznal skupinu osob, kterou tvoří dva chlapci, dvě dívky a rodiče.

Celkově text splňuje požadavky plynoucí z instrukcí. Student se dokázal vyjádřit ke všem bodům, i když by každý bod mohl být rozšířen o další popisné znaky, aby věty a vůbec celá výstavba textu nepůsobila tolik povrchně.

5. Jméno: GE (A2)

Metadata

Attribute	Values
gender	male/female
age category	25–30; 31–35 ; 36–40; 41–45; 46–50
L1 (first language)	English
other langs	Spanish
CZ (CEF)	A1 / A1+ / A2 / A2+
CZ (in family)	mother / father / partner / sibling / other / nobody
years in CzR	13
study CZ	individual / paid / self-taught person / university / foreign / other
study CZ months	16
study CZ hrs/week	X
textbook	Česky krok za krokem
bilingual	yes/ no

A) Léto

Na kopce stojí hrád. Mezi obráz je rybník,
kde se koupí děti. Vedle rybník, na cestu,
jde paní. Na druhá strana cesta, paní
hlida brusinky, Do prava rybník dva slečna
pracuji, krmi kachna. Kousek sedí paní
kteri dela hezky květiny. A ů řeky mladý
pracuji na přírodě.

a) výstavba textu

Popis obrázku začíná od horního středu: *Na kopce stojí hrád.* směrem dolů: *Mezi obráz je rybník, kde se koupí děti.* Poté se zájem popisu přesouvá z pravé části: *Vedle rybník, na cestu jde paní. Na druhá strana cesta, paní hlida brusinky.* na část levou, i když si student evidentně spletl směrové strany: ***Do prava*** *rybník dva slečna pracuji, krmi kachna.* Posledním popisovaným objektem je popředí vpravo, kde *ú řeky mladý pracuji na přírodě.*

Některé úseky vět, zejména slovní spojení, pozbývají smyslu: ****Mezi obráz je rybník, kde *se koupí děti.*** ***Do prava rybník dva slečna pracuji, *krmi kachna.***,³⁸ *paní hlida brusinky*, přesto je čtenář schopen s oporou o obrázek věcný význam odvodit.

b) morfologická rovina

Student má velké potíže se skloňováním jmen. Tvary substantiv jsou povětšinou ponechány v základní formě, tj. v nominativu singuláru, popř. jde o nesprávně utvořené pádové koncovky.

V první větě: ****Na kopce*** (→ na kopci) *stojí hrád.* je nesprávně vytvořen lokál singuláru. V souvětí: ****Mezi obráz*** (→ uprostřed) *je rybník, kde se *koupí* (→ koupou/koupají) *děti.*, v němž nejen že je chybně utvořen instrumentál singuláru a sloveso ve třetí osobě plurálu od „koupat se“, jež bylo nejspíš motivováno grafickou podobou od slovesa „koupit“, ale navíc obě slovesné formy nesou jiný lexikální význam (viz oddíl d) lexikálně-sémantická rovina).

Ponechání slova v základním tvaru se objevuje u spojení ****vedle rybník*** (→ vedle rybníka) namísto vytvoření genitivu singuláru, který se pojí s prepozicí „vedle“.

Zatíženost další věty: ****Na druhá strana cesta*** [...] se projevuje jednak v absenci skloňované fráze (→ Na druhé straně...), jednak v ponechání nominativu singuláru ****cesta*** (→ cesty).

Následující věta v souvětí je nadměru zatěžkána chybnými tvary slov ****Do prava *rybník *dva *slečna pracuji, krmi kachna.*** Vytučněnou větu bychom gramaticky přeformulovali: → *Napravo/vpravo od rybníka dvě slečny pracují.* Chyba v prvním slově spočívá v tom, že adverbium ****do prava*** vyjadřuje směr, kdežto student měl v kontextu věty užít adverbium „napravo/vpravo“, které udává lokaci. Druhé slovo ****rybník*** je použito v základním tvaru (nominativ singuláru) místo prepozice „od“ + genitiv singuláru → *od rybníka*. Číslovka ****dva*** ve spojení se substantivem „slečna“ (→ dvě slečny) je užita chybně, protože první, čtvrtý a pátý pád má pro femininum a neutrum formu „dvě“. V témže souvětí, v druhé větě: *Krmi *kachna*

³⁸ Na obrázku jsou v levé části vyobrazeny „husy“, nikoli „kachny“.

(→ krmí kachny)., je opět ponecháno substantivum v základním tvaru, nikoli v akuzativu plurálu.

V další větě: *Kousek sedí paní *kteri dela *hezky květiny*. je nesprávně utvořeno vztažné zájmeno **kteri* (→ která), jež se vztahuje k substantivu „paní“. V tomtéž souvětí se u spojení **hezky květiny* vyskytuje rys z obecné češtiny, a to unifikační koncovka -ý pro všechny jmenné rody.

V poslední větě: *A ů řeky *mlady pracuji *na přírodě*. tvar slova „mladý“ řadíme mezi tzv. zpodstatnělá přídavná jména, která se skloňují jako adjektiva, konkrétně jde v kontextu o první pád plurálu. Student chtěl nejspíš napsat, že „mladí chlapci pracují v přírodě“ (stavějí hráz z drnů). Ve slově **na přírodě* je užitá prepozice „na“, která v kontextu působí rušivě. Jediná možná prepozice je „v“ (→ v přírodě), neboť se pojí s prostorem, který je tvarově nevymezený.³⁹

c) syntaktická rovina

Text jako celek je soudržný, ale jednotlivá stavba vět a souvětí je místy těžkopádná. Užití spojovacích výrazů je minimální: *Mezi obráz je rybník, kde se koupí děti; Kousek sedí paní kteri dela hezky květiny*. V textu se spíše objevuje způsob asyndetického spojení, např.: *Do prava rybník dva slečna pracuji, krmí kachna*, přičemž v některých větách je umístění čárky bezdůvodné, např.: *Vedle rybník, na cestu, jde paní. Na druhá strana cesta, paní hlida brusinky*.

d) lexikálně-sémantická rovina

Už výše bylo poznamenáno, že některé tvary slov označují jinou substanci, než student zřejmě zamýšlel. V textu se vyskytují slova, která se podobají tzv. paronymům,⁴⁰ srov. **koupí se děti* (→ koupají se), paní **hlida* brusinky (→ hledá). K záměně významu by mohlo dojít i u homonymního slova „doprava“, jež student nesprávně použil ve významu směrového adverbia **do prava*⁴¹ *rybník*, se substantivem „doprava“ znamenajícím „pohyb, přemísťování“.⁴²

Jiná slova označují skutečnost, která je na obrázku sice vykreslena, ale student dekoval znaky prvků poněkud odlišným způsobem: *slečna krmí kachna* (→ krmí husy), *ů řeky* (→ u potoka).

³⁹ Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=v> [cit. 2022-07-22].

⁴⁰ Z vlastní pedagogické praxe se domníváme, že by ve výuce měl být vždy věnován prostor pro vysvětlení některých paronym, aby nedošlo k mylnému nepochopení obsahu, srov. například „poklad“ x „podklad“.

⁴¹ Viz oddíl b) morfologická rovina.

⁴² Dostupné z: https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=doprava&ref=doprava_1 [cit. 2022-07-24].

Domníváme se, že student tak učinil proto, že disponuje omezenou slovní zásobou. Navíc obě slova nepatří do skupiny frekventovaných výrazů.

Jisté nedostatky ve významu slov spatřujeme i na dalších místech. Pro přehlednější čtení a názornější pochopení by prospěla obměna synonymy, srov. **kousek** (→ blízko) *sedí paní; u řeky mladý* (→ chlapci) *pracuji na přírodě*.

Z nabízené slovní banky student zapojil do textu výrazy: *jít, sedět, koupat se, dělat; kopec, děti, příroda*.

Dílčí shrnutí

Student na úrovni A2 má výrazné problémy s ohýbáním slov. Většina substantiv byla ponechána v základním tvaru, kdežto u časování sloves nevystaly příliš velké obtíže. Jen některá stavba slov se promítla do lexikálně-sémantické roviny, jejichž význam je odlišný ve vztahu k označovanému subjektu/objektu, srov. slovo ***koupí se děti** (→ koupají se), paní ***hlida brusinky** (→ hledá). Mimoto chválíme studenta za vyčasované nepravidelné sloveso „jít“ v třetí osobě singuláru → *jde*.

Způsob navazování vět v textu se obvykle stávalo pomocí asyndetického spojení. Výrazné prohřešky, které by narušovaly koherenci textu, se nevyskytují.

Vyšší míra nepochopení některým úsekům v textu, např. **mezi obráz je rybník** (→ uprostřed) vychází pravděpodobně z nízké úrovně slovní zásoby. Při rozboru textu se ukázalo, že student má občasné potíže s pravým pojmenováním objektů v prostoru, např. *slečna krmi kachna* (→ krmí husy).

Celková výstavba textu a jeho soudržnost je v některých místech narušena výše zmiňovanými nedostatky v jednotlivých jazykových rovinách, ale i tak považujeme studentův text za vyhovující.

B) Zima

*Ten obraz má šest lidí. Čtyři kluky a
dva ženy. Roční období je zima a jsou
na návštěvu do chatě. Snich je v šuce
tak potřebují velké bundy, šaly, rukavice, a*

čepici. Stavi ten snichovy muž, ~~kte~~
má mrkev jako nos. Všichy si užívají, i když
teplota je minus 10 celcium.

a) výstavba textu

Textová návaznost větných celků odpovídá zadaným bodům, jež jsou doplněny o úvahové pasáže. Student nepopisuje obrázek přesně podle pořadí, nýbrž náhodně podle zaujetí. Propracovanost textu je zjevná i po jazykové stránce. Užití jazykových prostředků nevykazuje závažné odchylky například od pravidelné větné stavby nebo při ohýbání jmen. Text je čtivý, přehledný a nevybočuje od daného tématu. Pouze se student vrací k některým bodům, které zpřesňují a prohlubují předešlé informace.

Začátek textu je zaměřen na popis lidí: *Ten obraz ma šest lidi. Čtři kluky a dva ženy*. Student si myslí, že lidé *jsou na navštivu do chatě* (na návštěvě na chatě). Pak si student všímá ústředního motivu – sněhu –, od něhož se vrací zpět k popisu lidí: *Snich je v šude tak potřeby velky bundy, šaly, rukavice, a čepice*. V dalším kroku je popsána vykonávaná aktivita: *Stavi ten snichovy muž, má mrkev jako nos*. Poslední zmínka se váže k počasí: *teplota je minus 10 celcium*.

b) morfologická rovina

Podobně jako u předchozího obrázku Léto (viz oddíl b) morfologická rovina) zaznamenáváme chybu ve skloňování číslovky „dva“ ve spojitosti s ženským rodem: **dva ženy* (→ *dvě ženy*).

Další nedostatek ve skloňování registrujeme ve větě: *jsou *na navštivu *do chatě*. Chyba se týká nesprávného utvoření pádu lokálu singuláru ve spojení s prepozicí „na“: **na navštivu*. Student má zřejmě dobře zafixovanou poučku, že prepozice „na“ se velmi často pojí s akuzativem, ale zapomněl, či možná neví, že se také pojí s lokálem. V téže větě došlo u sousedního slova k záměně prepozice „do“ místo „na“ u substantiva „chata“: **do chatě* (→ *na chatu*). Domníváme se, že morfosyntaktická chyba vznikla přirozeným způsobem, poněvadž nerodilí mluvčí češtiny mají prepozici „na“ obvykle zařazenou v kategorii předložek s významem „na povrchu něčeho“, např. na stole, na židli, na gauči.⁴³

⁴³ Více o českých předložkách pohledem cizinců ve výuce viz M. Hrdlička: *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku* (2010), kap. 7, „České prepozice a čeština jako cizí jazyk“, s. 168–214.

Hovorový tvar koncovky se objevuje u adjektiva „velký“: **velky bundy* (→ *velké bundy*). Přejít k hovorové koncovce je pravděpodobně zapříčiněn vysokou mírou frekvence užívaného tvaru v běžně mluveném projevu namísto plně spisovného.

c) syntaktická rovina

Větná skladba je na dobré úrovni. V textu se objevují nejen věty, ale i souvětí. Za pozitivní hodnotíme vytvoření věty vedlejší příslovečné přípustkové s uvozovací spojkou „i když“ včetně správně umístěné čárky: *Všichy si užívají, i když teplota je minus 10 celcium.*

Student do textu začlenil i několikanásobný větný člen v souřadném vztahu: *potřebuji velký bundy, šaly, rukovíce, a čepici.*

Je znát, že byl student poučen o syntaktickém pravopisu, konkrétně o psaní čárek. Jejich správnost je funkčně uplatněna i v souvětí pro oddělení vět, jež zajišťují členění textu, např.: *Stavi ten snichovy muž, ~~kte~~ má mrkev jako nos.* Přeskrtnutý výraz ~~kte~~ ve druhé větě naznačuje, že student chtěl nejspíš použít vztažné zájmeno „který“, což by bylo rovněž správně.

d) lexikálně-sémantická rovina

Slovní zásoba náležitě odráží události vyplývající z obrázku na pozadí dětských zimních radovánek. Výběr lexika je funkční a text je díky tomu srozumitelný. V popisu nacházíme příznakové slovo „obraz“, jež se opakuje v obou textech: *Ten **obraz** má šest lidí.* Vysvětlení může být takové, že student neumí vytvořit deminutivum „obrázek“ nebo že Ladova barevná ilustrace se studentovi jeví jako nástěnný obraz, a proto v textu operuje s daným slovem.

Student pracuje se zástupným pojmenováním **snichovy muž* (→ *sněhový muž*) místo neutrálního výrazu „sněhulák“. Opsaný výraz zřejmě student odvodil z mateřského jazyka, tj. z angl. „snowman“, a doslovně jej přeložil.

V textu registrujeme dvě hovorová slova: *lidi, kluky.*

Dílčí shrnutí

Student uspokojivě dokázal popsat obrázek. Textová návaznost a rozsah splňují požadavky vyplývající ze zadání. Při výstavbě vět a větných celků nedošlo k žádnému nelogickému kroku, který by zapříčinil nepochopení.

V morfologické rovině nacházíme běžné prohřešky ve skloňování, jichž se nerodilí mluvčí na podprahové úrovni obecně dopouštějí, např.: **dva ženy; jsou *na návštěvu *do chatě.*

Syntaktická rovina není nijak výrazně poznamenána nedostatky.

Slovní zásoba a její repertoár tematicky koresponduje s obrázkem. V textu jsme našli dvě příznaková slova: „obraz“ (→ obrázek) a „sněhový muž“ (→ sněhulák), která se v kontextu zřetelně odchyľují od slovního standardu.

6. Jméno: CO (A2)

Metadata

Attribute	Values
gender	male/female
age category	25–30; 31–35; 36–40 ; 41–45; 46–50
L1 (first language)	English
other langs	German, French
CZ (CEF)	A1 / A1+ / A2 / A2+
CZ (in family)	mother / father / partner = wife / sibling / other / nobody
years in CzR	9
study CZ	individual / paid / self-taught person / university / foreign / other
study CZ months	?
study CZ hrs/week	2
textbook	Česky krok za krokem
bilingual	yes/ no

A) Léto

*Jsou lidé, někdo hraje, někdo se koupe, někdo
pracuje. Vzadu na kopci je zničený hrad, pod
hradem je jezero, z který teče voda dolu
U řeky někdo připravují hleba. Na levé straně
jsou ptáci, asi jsou kachny, nebo husy. Neznám
Josefa Radu, ale podle toho obrázku, (si myslím, že)⁴⁴ je malíř
před několika set let.*

⁴⁴ Slova v závorce byla v rukopise dodatečně doplněna a graficky zaznamenána pomocí tzv. vidličky.

a) výstavba textu

Začátek textu je pojat ze širokého záběru mapující všudypřítomné zastoupení lidí, kteří vykonávají určitou činnost: *Jsou lidé, někdo hraje, někdo se koupe, někdo pracuje*. Zájem popisu se pak přesouvá do pozadí: *Vzádu na kopci je zničený hrad [...] směrem k popředí: pod hrad je jezero, z který teče voda dolu. U řeky někdo připravují hleba* (→ chleba). Další návaznou linkou je levá část obrázku: *Na levé straně jsou ptáci, asi jsou kachny, nebo husy*. Na závěr autor dodává vlastní komentář: *Neznám Josefa Radu* (→ Ladu), *ale podle toho obrázku (si myslím, že) je malíř před několika set let*.

Výstavba textu, až na několik ojedinělých výjimek, je v podstatě promyšlená, větné celky na sebe navazují bez zbytečných odboček. V textu se vyskytují občasné škrty způsobené zřejmě mírou nejistoty v rozpoznání gramatického rodu: *pod *hradem* → *hrad*, *z *které* → *který*.

b) morfologická rovina

Student nemá výrazné problémy se skloňováním, drobné nedostatky pozorujeme jen ojediněle: *Vzádu na kopci je zničený hrad, pod *hradem* (→ pod hradem) *je jezero, z *který* (→ z kterého) *teče voda dolu*. Podle našeho názoru příčinou špatně utvořeného tvaru *pod *hradem* (→ pod hradem) by mohla být neznalost jmenného rodu onoho slova, poněvadž nejprve student napsal tvar správně a pak jej přeškrtl. K tomuto kroku mohlo vést předchozí slovo „hrad“, které je v nominativu singuláru. Motivací pro výsledné napsání tvaru *z *který* může být vysoká míra frekvence mluvenosti vyskytující se v neformálním jazykovém prostředí.

Problém se skloňováním dále nastal u slova **let* ve spojení s prepozicí „před“ a číslovkovými výrazy: *před několika set *let*. Zdá se málo pravděpodobné, se zřetelem k nízké jazykové úrovni, že by student aktivně zvládal vytvořit instrumentál plurálu, zvláště pak ve spojení s číslovkami.

Příznakovým tvarem je v celém textu nadužívané neurčité zájmeno „někdo“, které je v jedné větě: *U řeky *někdo připravují hleba*⁴⁵ (→ chleba). použito nesprávně se zřetelem k plurálovému tvaru třetí osoby slovesa „připravují“, jež tvoří s neurčitým zájmenem základní skladební dvojici. Navíc z obrázku je patrné, že se akce účastní tři chlapci.

⁴⁵ V oddílu d) lexikálně-sémantická rovina přiblížíme kulturní aspekt popisované skutečnosti. Na obrázku jsou totiž vykresleny drny, které ztělesňují vodní přehradu.

c) syntaktická rovina

Z hlediska syntaxe se student na určitých místech dopustil nepromyšlených začátků stavby vět: **Jsou lidé, někdo hraje, někdo se koupe, někdo pracuje. Na levé straně jsou ptáci, asi *jsou kachny, nebo husy.* V prvním úseku větného celku jde o záležitost aktuálního členění na začátku textu. Vhodný začátek věty by měl být formulován například přidáním výrazu „na obrázku“: *Na obrázku jsou lidé [...].* Ve druhé větě chybí stálá příklonka „si“. Srov. původní část před úpravou a po ní: *někdo hraje → [...] někdo si hraje.*

Druhý úsek větného celku obsahuje redundantní přísudek „jsou“: *Na levé straně jsou ptáci, asi *jsou kachny, nebo husy.* Chyba nastala v pozici slov ve větě vlivem slovosledu, který je v češtině proměnlivý na rozdíl od angličtiny, která je pro studenta mateřským jazykem. Přísudek, popř. určitý slovesný tvar, ne vždy musí být součástí věty, srov. např. libovolnou elipsu z hlediska koherence textu. V uvedeném případě jde o bližší specifikaci významu předchozího jádra výpovědi, tj. slovo „ptáci“.

Syntaktický pravopis, kladení čárek ve větách, je v celém textu na velmi dobré úrovni. Student má dostatečně osvojená pravidla pro správné užívání interpunkce před spojovacími výrazy a při asyndetickém spojení.

d) lexikálně-sémantická rovina

Repertoár slov v textu je se zřetelem k úrovni A2 dostačující. Ze slovní banky byla použita slovesa *koupat se, hrát si* a substantiva *lidé, voda, kopec*. Student dokázal popsat řadu prvků nápaditým způsobem, např. *zničený hrad, pod hradem je jezero, někdo připravují hleba* (→ chleba). V každém případě je zajímavé u předchozích slov sledovat kulturní odstín ve vnímání jednotlivce. Ačkoli se studentovi dané prvky na obrázku jevily tak, jak originálně vyličil, dalo by se o nich polemizovat. Je otázkou, zda hrad je skutečně zničený, není-li spíše jen narušený? Je pod hradem jezero, nebo rybník? Nepřipravují chlapi drny trávníkového porostu, které poslouží k přehrazení vody, místo „přípravy chleba“? Studenta k označované skutečnosti: *připravují hleba* (→ chleba) zřejmě vedla podobnost zobrazovaného předmětu, tj. drnu, s bochníkem, který se mu v základních rysech (tvarem i barvou) věrohodně podobá.

Kladně hodnotíme zařazený přístavek pro specifikaci významu slova „ptáci“: *Na levé straně jsou ptáci, asi *jsou kachny, nebo husy.*

Dílčí shrnutí

Popis obrázku hodnotíme za nadprůměrně povedený. Student prokázal výbornou práci s textovými orientátory, např. *vzádu na kopci, pod hradem je jezero, na levé straně jsou ptáci*, které jednak poskytují čtenářský komfort a jednak situačně dokreslují viděné prvky na obrázku.

Text nevykazuje výrazné zastoupení chyb z roviny morfologické ani syntaktické, které bychom hodnotili za příliš závažné. Na pohodlí čtenáře mají jen minimální dopad. Uváděné informace jsou v souladu s obrázkem.

B) Zima

*Lidé dělají sněhuráka, která má mrkev na nose. a nosí čepici. Za kopci jsou domy, na střechách je sníh. V tomto momentě nepadá sníh ani nefouká vítr. V tomto místě se neuklízí **snich**.*⁴⁶

Asi je pole ve venkově, nebo je možné, že je staré období, kdy ještě nejezdilo auto.

a) výstavba textu

Popis obrázku se zaměřuje na tři klíčové body: venkovní aktivita, místo, počasí. Nejprve student začíná bodem, co lidé dělají (aktivita): *Lidé dělají sněhuráka* (→ sněhuláka), *která má mrkev na nose. a nosí čepici*. Pak je popis upřen na místo a počasí, přičemž některé informace se prolínají a jsou vtěsnány spíše do jednoho celistvého bodu: *Za kopci jsou domy, na střechách je sníh. V tomto momentě nepadá sníh ani nefouká vítr [...]*.

b) morfologická rovina

Student správně vytvořil akuzativ singuláru *sněhuláka*, byť jde o výjimku z důvodu toho, že u slova dochází ke střetu přirozeného rodu s gramatickým. Nicméně v další pozici je zvolena chybná koncovka vztažného zájmena „který“: *Lidé dělají sněhuráka, ***která** [...]*. Motivací mohlo být pádové zakončení na *-a* u předchozího slova *sněhulák-a*, tudíž student použil

⁴⁶ Zajímavým poznatkem je, že u předchozích slov je slovo „sníh“ správně zapsáno, kdežto v posledním případě se zápis odlišuje **snich*. Domníváme se, že se student oprostil od ortografického pravidla a spoléhal na fonemický sluch.

koncovku *-a* i pro tvar vztažného zájmena „*která*“, i když v tomto případě jde o signifikantní ohýbací příponu pro rod ženský.

Za deformaci považujeme užitou prepozici „*ve*“ + „*venkov*“: *pole *ve venkově* (→ *na venkově*). Domníváme se, že chyba vznikla na základě mylného odvození „*ve*“ + „*město*“ → *ve městě*, zatímco slovo „*venkov*“ se pojí s prepozicí „*na*“.⁴⁷

Ostatní tvary slov jsou utvořeny v souladu s pravidly morfologického pravopisu.

c) syntaktická rovina

Syntaktická rovina není zatížena příliš nápadnými odchylkami od větné stavby. Užití čárek ve větě i v souvětí student ovládá na úrovni A2 nadstandardně. Prohřešky v syntaxi registrujeme jen zcela výjimečně, a to například chybný začátek věty: *Asi je pole ve venkově [...]*, který pozbývá textové návaznosti na předchozí větu: *V tomto místě se neuklízí snich*.

Za příznačný rys lze považovat po sobě jdoucí podobně utvořený začátek věty působící jako naučenou frázi: *V tomto momentě nepadá snih ani nefouká vítr. V tomto místě se neuklízí snich*. Dalším příznačným rysem je při popisu užito nezvyklé množství záporných vět, konkrétně jde o zápor mluvnický: *nepadá snih, nefouká vítr, se neuklízí snih, nejezdilo auto*. V jedné větě je dokonce zápor zesílen přidáním spojky „*ani*“, srov.: *V tomto momentě nepadá snih ani nefouká vítr*.

d) lexikálně-sémantická rovina

V textu je adekvátně zastoupena slovní zásoba ve spojitosti se zimním počasím a se stavěním sněhuláka. Zdá se, že pro studenta není příliš obtížné najít správné slovo pro vystižení významu, i když ojediněle dochází ke střetu popisovaných prvků s reálně zobrazenými. Například na obrázku se nachází jeden velký kopec, který je pokryt sněhem, avšak student zmiňuje minimálně dva kopce, neboť užil množné číslo: *za kopci jsou domy*.

Dílčí shrnutí

Výstavba textu odpovídá zadání, i když student opomenul první bod, a to popis lidí. Rázem se dostal k druhému bodu, co lidé dělají, a pak vtěsnil zbývajících dva body, místo a počasí,

⁴⁷ M. Hrdlička podává jedno možné vysvětlení psaní prepozice „*na*“, a to jedná-li se „o otevřené prostorné místo na povrchu, které kdysi vzniklo tzv. na zelené louce“ (Hrdlička, 2010, s. 194).

do jednoho organického celku. Závěr textu zahrnuje úvahové prvky: *Asi je pole ve venkově, nebo je možné, že je staré období, kdy ještě nejezdilo auto.*

Prostředky textové návaznosti a soudržnost textu jsou celkově na velmi dobré úrovni. Z morfologické, syntaktické a lexikálně-sémantické roviny registrujeme jen nepatrné odchylky. Každopádně student prokázal schopnost správně ohýbat koncovky.

Kladně hodnotíme studentův pozorovací talent, neboť v jedné větě se zmiňuje o tom, že *v tomto momentě nepadá sníh ani nefouká vítr*. Studentova poznámka souzní s teoretickým poznatkem ohledně Ladovy tvorby, který zachycoval krajinomalbu statickým i dynamickým způsobem (viz teoretická část, podkapitola 5.1).

7. Jméno: MU (A2)

Metadata

Attribute	Values
gender	male/female
age category	25–30; 31–35; 36–40; 41–45 ; 46–50
L1 (first language)	English
other langs	French, German, Italian
CZ (CEF)	A1 / A1+ / A2 / A2+
CZ (in family)	mother / father / partner = wife / sibling / other / nobody
years in CzR	12
study CZ	individual / paid / self-taught person / university / foreign / other
study CZ months	0
study CZ hrs/week	0
textbook	0
bilingual	yes/ no

A) Léto

Na obrázku vidím hodně dětí, kteří hrají.

Spoustu žen se starají o zvířatech. Na kopci vidíme

hrad, který je bohužel zničený. Babičky pletou

nebo sbírají kytky. Stromy vypadají unovené, zatímco

*tráva je zelená. Řeka teče a děti používají
poroud, aby postavily hrad z pisku. Nějaký kluk
se svleká a chce do vody s kamarady/přáteli.*

a) výstavba textu

Text je organizován podle aktuálního zaujetí studenta, nikoli popořadě, například ve směru hodinových ručiček. Prvním popisovaným objektem jsou hrající si děti jakožto jeden z nejvýraznějších prvků vykreslených na obrázku: *Na obrázku vidím hodně dětí, kteří hrají.*⁴⁸ Zájem se pak přesouvá na levou část, kde *spoustu žen se starají o zvířatech* (→ spousta žen se stará o zvířata). Další věta vybočuje z textové návaznosti: *Na kopci vidíme hrad, který je bohužel zničený*, neboť nenavazuje na větu předchozí ani následující: *Babičky pletou nebo sbírají kytky*. Závěrečná část textu již začíná připomínat popisnou a zároveň i dějovou linku, která se soustředí jak na přírodní motivy, tak na osoby vykonávající činnost: *Řeka teče a děti používají poroud, aby postavily hrad z pisku. Nějaký kluk se svleká a chce do vody s kamarady/přáteli.*

b) morfologická rovina

Zatímco první třetina textu je zatížena chybami ve skloňování jmen a časování sloves, zbývající část je tvaroslovně v pořádku. V prvním souvětí student špatně vytvořil akuzativ plurálu: *vidím hodně *dětí* (→ dětí), poněvadž se zřejmě nechal nadmíru inspirovat příkladovou větou, a v důsledku toho zapomněl/nevěděl, že sloveso „vidět“ se sice pojí s akuzativem, jenže po něm následuje adverbium „hodně“ udávající množství, a tedy že substantivum musí být v genitivu, neboť jde o tzv. partitivní genitiv.

Další pozice slova, vztažné zájmeno „který“, pojící se s předchozí kolokací *hodně dětí, *kteří* [...], bylo nejspíš utvořeno chybnou analogií podle maskulinního zakončení nominativu plurálu *-i*, srov. vzor „páni/muži“ = „dětí“.

Navazující věta: **Spoustu žen se starají o zvířatech*. (→ Spousta žen se stará o zvířata.) zahrnuje z celého textu nejvíc tvaroslovných chyb. Ačkoli výraz „spoustu“ má k sobě dubletu „spousta“, domníváme se, že právě varianta „spousta“ má v analyzované větě pocitově neutrálnější význam. V každém případě nelze hodnotit použitou variantu „spoustu“ za chybnou. Dále se domníváme, že varianta „spousta“ by studentovi mohla účelně napomoc

⁴⁸ Připouštíme, že začátek textu mohl být ovlivněn příkladovou větou z pracovního listu: „Na obrázku je hodně dětí.“

při vytvoření slovesného tvaru „se stará“ se zakončením na -á. Základní skladební dvojici ve větě totiž tvoří „spousta se stará“ podobně jako „žena se stará“. Rozumíme však, že student se řídil plurálovým tvarem *žen*, a proto došlo k chybné formě **se starají*. Poslední chybný tvar slova **o zvířatech* v téže větě je zapříčiněn nesprávnou slovesnou vazbou, správně jen „starat se o“ + akuzativ, nikoli lokál.

Pozoruhodným tvarem je v jedné větě začlenění tzv. inkluzivního plurálu *na kopci vidíme hrad*, který vznikl náhodně, a to nejspíš motivací slyšeného výrazu ve veřejném prostoru, kde jsou výrazy tohoto typu poměrně často užívány (dále např. *pojďme se podívat, představme si*).

c) syntaktická rovina

Co se týká syntaktického pravopisu, spojovací výrazy a čárky ve větě jsou na správném místě. Student vyváženě použil ve větách různé konektory: *a, nebo, zatímco, aby; který*, jež rozvíjejí téma výpovědi.

Jediným nedostatkem v syntaxi je v jedné části věty: [...] *děti, kteří hrají* absence postavení stálé příklonky „si“. Reflexivní „si“ je součástí plnovýznamového slovesa „hrát si“. Student zřejmě pochybil vlivem hojně používaného spojení „hrát“ + akuzativ, např. hrát hru, hrát na hudební nástroj. Mimoto sloveso „hrát si“ bylo součástí nabídky slovní banky.

d) lexikálně-sémantická rovina

Slovní zásoba tematicky odpovídá znázorněným prvkům na obrázku. V textu se ojediněle vyskytují hovorové výrazy, a to *kytky, kluk*, které silně převažují v mluveném jazyce,⁴⁹ a proto je student nejspíš přirozeně použil.

Text také zahrnuje skupinu slov, která mají subjektivní vypovídající hodnotu. Například ve větě: *Spoustu žen se starají o zvířatech*. (→ Spousta žen se stará o zvířata) nejde o absolutní pravdu, protože je na obrázku znázorněna pouze jedna žena, resp. mladší děvče, jež pase husy. Podobné subjektivní vnímání se týká i souvětí: *Stromy vypadají unovené, zatímco tráva je zelená*, přestože jsou stromy vykresleny ve vegetačním období. Student viděnou skutečnost možná zobecnil na základě jednoho velkého stromu, vrby jívy, jejíž koruna působí prořídle v porovnání s ostatními stromy. Případně některé stromy zpovzdálí mají světlejší odstín zelené barvy. Na druhou stranu student ukázal schopnost práce s kontrastem pomocí spojky „zatímco“.

⁴⁹ Míru frekvence jsme ověřili v aplikaci SyD v Českém národním korpusu (květiny x kytky; chlapec x kluk). Dostupné z: <https://syd.korpus.cz/> [cit. 2022-08-08].

Smysl pro jazykové nuance se projevuje u blízké dvojice slov *s kamarady/přáteli*. Domníváme se na základě kontextu, že student má povědomí o rozdílu slov.

Dílčí shrnutí

Text postrádá jednotnou popisnou linku, zvláště informace obsažené v první třetině působí nahodile bez příliš zjevného promyšlení kompoziční výstavby. Podle našeho názoru by textové orientátory napomohly k soudržnosti textu a k logickému uspořádání myšlenek ve vztahu obrázek–text.

V oblasti tvarosloví nedělalo studentovi příliš značné potíže skloňování ani časování, i když začátek textu je poznamenán vyšším počtem chyb. Domníváme se, že chybovost je způsobena počátečním rozhodováním při stylizaci textu a výběrem jazykových prostředků, neboť zhruba od jeho druhé třetiny jsou tvaroslovné chyby na ústupu.

Syntaktická a lexikálně-sémantická rovina není zatížena zjevnými nedostatky, které by zapříčinily nepochopení. Naopak student v textu prokázal výbornou znalost interpunkce, kladl čárky na správné místo a použil různé spojovací výrazy. Připomínku máme k některým stylizačním prostředkům, které mají subjektivní charakter a vymykají se realitě na obrázku.

B) Zima

*V zimě se hraje často venku, pokud sněží. Někdy,
děti i dospělí postaví sněhuláka. Aby mohli
dokončit jejich dílo, potřebují mrkev a čepice.
Všichni jsou aktivní kromě maminky. Všichni
děti Kluci sbírají snih aby dělali koule.
Holka drží něco v ruce. Celá rodina čeka na tatinka.
Až bude hotovy, položí koule
na sněhuláka a budou šťastné protože to jsou Vánoce.*

a) výstavba textu

Kompozice textu se přímo neřídí podle zadaných bodů, které jsou předmětem popisu. Student svévolně začal popisovat obrázek ze širokého záběru a letmo se vyjádřil jen k některým bodům, např.: *V zimě se hraje často venku, pokud sněží. Někdy, děti i dospělí postaví sněhuláka.*

Na druhé straně text tvoří souvislý příběh o rodině, která v zimním počasí staví sněhuláka. Krok za krokem líčí student postup o rozdělení dílčích činností.

Větné celky mají textovou návaznost, obsah je myšlenkově kompaktní mimo závěrečný dodatek: *položí koule na sněhuláka a budou šťastné protože to jsou Vánoce*, který pozbývá významu, neboť není funkčně zapojen (viz oddíl c) syntaktická rovina).

V rukopise se objevují celkem čtyři škrty, z toho dva nelze identifikovat, protože jsou příliš přeškrtnuty.

b) morfologická rovina

V oblasti tvarosloví student udělal chybu při skloňování substantiva „čepice“: *potřebuji mrkev a *čepice* (→ čepici). Příčinou chyby bylo zanedbání druhé deklinace skupiny substantiva zakončeného v nominativu singuláru na -e, zatímco v akuzativu singuláru se mění koncovka na -i. Studenta k chybnému tvaru zřejmě vedlo přizpůsobení se předchozí kolokaci „potřebuji mrkev“.

Na dalších místech v textu je tvoření slov správné.

c) syntaktická rovina

Repertoár spojovacích prostředků je na jazykové úrovni A2 bohatý. Student použil na mnoha řádcích správně interpunkci, i když před některými spojkami čárku opomenul: *Kluci sbírají snih *aby dělali koule. [...] budou šťastné *protože to jsou Vánoce.*, případně ji vložil bez patřičného důvodu: *Někdy, děti i dospěli postaví sněhuláka.*

V závěru textu se vyskytuje jeden anakolut: *Celá rodina čeka na tatinka. Až bude hotovy, položí koule na sněhuláka *a budou šťastné protože to jsou Vánoce.* způsobený tím, že student chtěl pravděpodobně vtěsnat více myšlenek do jednoho větného celku. Z kontextu však jednoznačně nevyplývá původně zamýšlený záměr sdělení. Deformovaný úsek textu bychom interpretovali tak, že „celá rodina bude šťastná, až bude sněhulák hotový“ bez ohledu na tom, jestli jsou Vánoce.

d) lexikálně-sémantická rovina

Slovní zásoba věrohodně koresponduje s vyobrazenými motivy zimy. Student dokázal lexikálně ztvárnit výrazné prvky a nevyhýbal se ani případné složitosti, např.: *Holka drží něco v ruce.* Domníváme se, že pro rodilého mluvčího rovněž není snadné pojmenovat věc, kterou

dívka drží v rukou. Myslíme si, že se jedná o tzv. rukávník, do něhož se dávají ruce, aby ochránily pokožku před velkým mrazem a zajistily pocit tepla.

V textu se objevují dvě hovorová slova *kluci* a *holka*, jež jsou frekventovaná v mluveném jazyce.⁵⁰ Usuzujeme, že student obě slova použil proto, že je nejčastěji slyší v běžné mluvě kolem sebe.

Dílčí shrnutí

Zadání bylo dodrženo nedůsledně. Student popisoval jednotlivé body bez ohledu na pořadí. Popis obrázku byl pojat spíše jako volné psaní. Soudržnost textu byla zachována až na poslední souvětí, které bylo poznamenáno vyšínutím z větné stavby.

U ohýbání slov nenastal žádný závažný problém kromě substantiva „čepice“. Jinak student prokázal výbornou schopnost ve skloňování a časování.

Stavba vět a souvětí nijak zvláště nenarušovala pořádek slov s výjimkou již zmiňovaného posledního souvětí, u něhož došlo k anakolutu. Užití konektory byly funkčně zapojeny, i když výhradu máme k nevloženým čárkám na určitých místech.

Lexikální prostředky náležitě odrážely viděné motivy na obrázku. Student si zdárně uměl poradit s pojmenováním předmětů, které se pojily se stavěním sněhuláka. Většina slov náleží do neutrální vrstvy spisovné češtiny, pouze na dvou místech se objevily kolokvialismy *kluci* a *holka*.

8. Jméno: LS (A2)

Metadata

Attribute	Values
gender	male/female
age category	25–30; 31–35; 36–40 ; 41–45; 46–50
L1 (first language)	English
other langs	Spanish
CZ (CEF)	A1 / A1+ / A2 / A2+
CZ (in family)	mother / father / partner / sibling / other / nobody

⁵⁰ Opíráme se o korpusová data, která čerpáme z aplikace SyD. Dostupné z: <https://syd.korpus.cz/> [cit. 2022-08-09].

years in CzR	9
study CZ	individual / paid / self-taught person / university / foreign / other
study CZ months	X
study CZ hrs/week	2
textbook	Česky krok za krokem
bilingual	yes/ no

A) Léto

*Na obrázku je ideální česká příroda. V zadu na kopec je starý hrad, možná je v Okoře. * V předu je velký strom. Na levo ženy sbírají květiny a ~~složí~~ dělají nahrdelníky. Na pravo děti budují hraz. Blízko je ~~skupina dětí~~ jsou pět dětí ve vodě, oni se koupají na jezeře. ~~U potoku~~ dva děti si hrajou u potoku, ona má autíčko, a on, mlýnek. Jedna paní projde lesa a přinese košík se svačinou. V lese také ~~jsou~~ lidé pracují: Treba stará žena sedí na travě a dívá se na borůvky, je možné že bude připravit limonadu protože má žbánek.*

** Dole jsou domy.*

a) výstavba textu

Text na první pohled působí rozsáhleji, ale dojem zkreslují občasně škrty. Textové pole v pracovním listu student přesáhl o jediný řádek, přičemž horní hranice není v zadání stanovena.

První věta: *Na obrázku je ideální česká příroda.* přináší odpověď na úvodní otázku „Co je na obrázku?“ Popis je strukturován od nápadně vystupujícího prvku v pozadí: *V zadu na kopec je starý hrad, možná je v Okoře. Dole jsou domy.* směrem k popředí: *V předu je velký strom.* V dalším pořadí se popis zaměřuje na levou část: *Na levo ženy sbírají květiny a dělají nahrdelníky.* a posléze na pravou část: *Na pravo děti budují hraz.* Pozornost se dále upíná od středu: *Blízko jsou pět dětí ve vodě, oni se koupají na jezeře.* k popředí: *Dva děti si hrajou u potoku, ona má autíčko, a on, mlýnek.* a pak se obrací na pravý střed.

Výstavba textu a návaznost vět je přehledná, popis logicky souzní s obrázkem. Textové orientátory a konektory jsou funkčně zapojeny a podtrhují srozumitelnost obsahu.

b) morfologická rovina

Vzhledem k delšímu rozsahu textu se chybovost v tvarosloví odráží více než u kratších textů, avšak převážně jde o opakované nedostatky týkající se ohýbání koncovek.

První chybou bylo nesprávné zakončení měkkého adjektiva na *-é v kolokaci **ideální* (→ ideální) *česká příroda*, neboť skloňovací typ měkkého adjektiva má pro všechny tři rody unifikovanou koncovku -í.

Druhá chyba naznačuje, že student nemá osvojené pravidlo pro tvoření lokálu singuláru: *V zadu *na kopec* (→ na kopci) *je starý hrad, možná je *v Okoře*. Podle našeho názoru chtěl student nejspíš napsat, že starý hrad mu připomíná Okoř (→ možná je to Okoř).

Třetí chyba se týká ohýbání číslovky ve spojitosti s kolokací: *blízko *jsou* (→ je) *pět dětí*. Student zřejmě není dostatečně poučen o pravidle, že od číslovky pět a výše je určitý slovesný tvar v singuláru. Pokud by však ponechal původní přeškrtnutou verzi: *Blízko je skupina dětí jsou pět dětí ve vodě*., vyhnul by se případné chybě. Druhý případ souvisí s formou číslovky „dva/dvě“ a s jejím aktivním použitím. Student konkrétně napsal: **dva* (→ dvě) *děti si hrajou*. Domníváme se, že příčin může být několik. Za prvé studentovi nemusí být známo pravidlo, že s rodem mužským se pojí forma „dva“ (př. dva chlapci), zatímco pro rod ženský a střední platí forma „dvě“ (př. dvě dívky, dvě auta). Za druhé student může mít upevněnou variantu „dvě“ ve vztahu s číselnou soustavou 0–10, která se mimo jiné shodně uplatňuje jako ekvivalent vedle číslovky „dva“ v některých učebnicích češtiny pro nerodilé mluvčí.⁵¹

Čtvrtý nedostatek spatřujeme ve spojení *paní projde *lesa* (→ lesem), kde je chybně utvořen instrumentál singuláru, přestože na dalším místě je vytvořen správně: *košík se svačinou*. Chybný tvar **lesa* může pramenit buď z nedbalosti, nebo z nedostatečného uplatnění pravidla.

Pátá chyba souvisí s tvořením budoucího času **bude připravit* (→ připraví), konkrétně se problém týká tvoření futura od perfektivních sloves, k nimž se nepřidává pomocné sloveso „být“ na rozdíl od imperfektivních sloves. Přidané pomocné sloveso „být“ by vedlo k neprospěchu i v případě věty: *V lese také jsou lidé pracují*., kde si však student uvědomil chybu a dokázal ji opravit.

Závěrem bychom zmínili, že u prepozice „na“ spojené se substantivem „jezero“: *na jezeře* neshledáváme závažný problém, protože se produktivně užívá jak v mluveném, tak v psaném

⁵¹ Viz například *Basic Czech I* (Adamovičová–Ivanovová, 2013, s. 48) nebo *Communicative Czech – Elementary Czech* (Rešková–Pintarová, 2009, s. 45).

projevu (srov. např. *léto na Máchově jezeře*), i když se spíše přikláníme k prepozici „v“, která z hlediska sémantiky výstižněji určuje příslovečné určení místa, tj. vymezuje vnitřně ohraničený prostor.

c) syntaktická rovina

Prostředky textové návaznosti a odkazování v textu je na velmi dobré úrovni. Drobnou poznámku máme pouze k nadbytečnému postavení podmětu *oni*, resp. k zastoupení osoby, která vyplývá již z předchozí věty: *Blízko je skupina dětí *jsou pět dětí ve vodě, oni se koupají na jezeře.*

Na první pohled je nejasný pořádek slov ve větě: *U potoku dva děti si hrajou u potoku.*, v níž student váhal při postavení větných členů, konkrétně si nebyl jistý v pozici příslovečného určení místa. Kladně hodnotíme rozvíjející jádro: *ona má autíčko, a on, mlýnek.*, které je užito ve funkci konkretizujícího přístavku a které vyplývá z předchozí věty: *U potoku dva děti si hrajou u potoku, ona má autíčko, a on, mlýnek.*

d) lexikálně-sémantická rovina

Studentova úroveň slovní zásoby je široká a vyspělá (např. *nahrdelníky, hraz, na jezeře, u potoku, mlýnek, borůvky, žbanek* (→ džbánek). Kromě uvedených slov, která stojí spíše na okraji slovní zásoby, se v textu objevují deminutiva *autíčko, mlýnek, žbanek*. Nabízí se otázka, jestli jde z pohledu studenta o aktivní slovní zásobu, či pasivní, lépe řečeno příležitostnou.

Při popisu obrázku sehrála patrně podobná motivace v pojmenované skutečnosti hradu Okoř: *starý hrad, možná je v Okoře* jako u studenta ML (viz str. 57). Domníváme se, že oba studenti zřejmě znají českou kulturní památku, a je tedy vcelku pochopitelné, že svými konstrukčními rysy může vyobrazený hrad pro někoho symbolizovat zříceninu hradu Okoř (srov. konstrukční podobnost Petřínské rozhledny s Eiffelovou věží).

Student prokázal výbornou schopnost nazývat věci pravými jmény, např. *složí dělají nahrdelníky, děti budují hraz*, i když se ojedinele dopustil nepřesného vyjádření: *oni se koupají na jezeře* (→ v rybníku/v rybníce); *divá se na borůvky* (→ sbírá/hledá borůvky).

Dílčí shrnutí

Výchozí text je vytvořen v souladu se zadanými kritérii, jeho výstavba a struktura větných celků je promyšlená a organizačně zvládnutá. V textu se zřídka objevují tvaroslovné chyby

při ohýbání koncovek. Syntaktická rovina nevykazuje příliš mnoho nedostatků, prostředky textové návaznosti jsou funkčně užity podobně jako vazby mezi větami. Z hlediska lexikálně-sémantické roviny student prokázal, že nemá sebemenší problém s pojmenováním jakéhokoli předmětu na obrázku, ačkoli užité lexikum bychom nezařadili k jeho aktivní slovní zásobě.

Výsledný dojem z popisu obrázku je více než dobrý.

B) Zima

Na obrázek vidíme zimní počasí. Je sníh všude a je zima. Takže lidé nosí rukavice a čepice. Tam jsou čtyři děti kteří dělají pana z sněhu. Nejstarší ~~kluk~~ kluk dělá tvař, používá mrkev jako nos. Vlevo jsou dvojčata, oni pomůžou točit koule sněhu. Ostatní dítě přinese velkou koule, ta bude praví ruka. Také jsou tam dvě holky. Ony koukají na kluky ale nedělají nic. Lidé jsou ven, ~~kromě z toho~~ je zima, počasí je dost dobře, nebe je modré. ~~Blízko~~ Dva domy jsou blízko, za kopečkem.

a) výstavba textu

Text splňuje komunikační situaci podle zadaných kritérií s jednou drobnou anomálií, a to že popis objektů a jevů se důsledně (sériově) neřídí podle postupu, čímž výsledná soudržnost textu působí zčásti nepromyšleně. Student začal nejprve popisovat počasí, následně se pozornost přesunula na lidi a vykonávanou činnost. V závěru se popis upíná k místu a pak se student nelogicky obrací k již zmiňovanému počasí. Text zakončuje zcela nahodilá, nezakotvená věta, že *dva domy jsou blízko, za kopečkem*.

V každém případě členění textu výrazně nenarušuje čtenářský komfort a způsob vedení argumentace je na dobré úrovni. Jen občasné překlady (např. **ostaní* → ostatní, **praví ruka* → první) a škrty (např. ~~kluk~~ → kluk) snižují plynulost čtení.

b) morfologická rovina

Tvaroslovné chyby se v textu vyskytují poměrně často, a to s ohledem na delší rozsah. Obvykle se jedná o nesprávné skloňování substantiv: **na obrázek* (→ na obrázku) *vidíme, přinese velkou *koule* (→ kouli), *koukají *na kluci* (→ na kluky). Nejistota při skloňování se objevuje

i na dalších místech, např. *lidé nosí *rukavice a čepici*. Morfosyntaktická chyba patrně nastala v důsledku skladební spodoby sousedního substantiva „čepice“: *nosí čepici* → *nosí *rukavici*. Nedostatky v tvarosloví spatřujeme i u jiných slovních druhů. Student si pravděpodobně spletl dvojici slov, jež jsou významově i graficky dost blízka, srov.: *lidé jsou *ven* (→ venku), *počasí je dost *dobře* (→ dobré). V prvním příkladě student zaměnil význam slov „ven“ (= z vnitřku směrem pryč) a „venku“ (= opak doma, být mimo dům/obydlí),⁵² druhý příklad demonstruje záměnu adjektivního tvaru za adverbium.

c) syntaktická rovina

Stavba vět, souvětí a vyšších významových celků je promyšlená. Student dokáže používat různé spojovací výrazy se zřetelem ke komunikační situaci. Jen zřídka se v textu nacházejí syntaktické prostředky, konektory, jejichž umístění není příliš funkční, srov.: *Je sníh všude a je zima. Takže lidé nosí rukavice a čepici. *Tam jsou čtyři děti kteří dělají pana z snihu*. Navíc by prvnímu souvětí prospěla změna pořádku slov a vypuštění slovesa *je* známého z kontextu, čímž by došlo k přirozenějšímu sdělení: „Všude je sníh a zima.“

Souhrnně lze říci, že syntaktické nedostatky se v textu objevují v malé míře, které nijak zvlášť neovlivňují srozumitelnost a naplňují komunikační záměr. Ačkoli text není striktně psán podle stanovených bodů, jeho výsledná soudržnost včetně argumentace a uváděných informací je smysluplná.

d) lexikálně-sémantická rovina

Užití lexikálních prostředků reflektuje znázorněné motivy na obrázku. Student prokázal dostatečnou znalost slovní zásoby (např. *rukavice, čepice, mrkev, dvojčata*) a jen ojediněle došlo k lexikálním nepřesnostem, např. *lidé jsou *ven* (→ venku). S různým výkladem pramenícím z tvoření slov se potýkáme i v dokladu: *Ostaní *dítě *přinese velkou koule [...]*, z něhož není na první pohled zřejmé, zda student chtěl sdělit, že „ostatní děti přinesou velkou kouli,“ nebo jen místo výrazu „ostatní“ měl být užit vhodnější ekvivalent „další“. Pro označení „sněhuláka“ bylo užito opisného vyjádření *dělají pana z snihu*, které si student nejspíš doslovně přeložil z angl. výrazu „snowman“ = „pán/muž ze sněhu“. V textu se mísí prvky neutrální a hovorové spisovné češtiny, např. **pomůžou* (→ pomohou) *točit koule snihu*, **kluk* (→ chlapec), **koukají* (→ sledují/ pozorují/dívají se), případně nespisovný obecněčeský tvar

⁵² Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz> [cit. 2022-05-08].

*nebe je *modrý* (→ modré). Za nevhodně zvolený prostředek považujeme adverbium *tam* ve větě: *Také jsou *tam dvě holky.*, které má správně plnit odkazovací funkci (→ Také jsou na obrázku dvě holky).

Dílčí shrnutí

V textu se na některých místech vyskytují škrty a nejednoznačná pojmenování, která ojediněle mají vliv na porozumění, případně vyžadují dvojí čtení a hlubší zamyšlení. S nejednoznačným výkladem slov jsme se setkali v lexikálně-sémantické rovině, načež nesprávně utvořený tvar slova ovlivnil význam sdělení, tj. *ostaní *dítě *přinese velkou koule*. Některé nedostatky z morfologické roviny mají přesah do dalších rovin: syntaktické a lexikálně-sémantické, o nichž bylo pojednáno výše (např. skladební spodoba).

Ukázku psané produkce hodnotíme za velmi zdařilou, student disponuje solidními jazykovými znalostmi, umí pojmenovat dané skutečnosti na obrázku a vybrat odpovídající lexikální výrazy. Kompoziční výstavba textu a splněná komunikační situace jen podtrhuje celkový výsledek písemné práce.

9. Jméno: JN (A2)

Metadata

Attribute	Values
gender	male/female
age category	25–30; 31–35; 36–40 ; 41–45; 46–50
L1 (first language)	English
other langs	Spanish
CZ (CEF)	A1 / A1+ / A2 / A2+
CZ (in family)	mother / father / partner / sibling / other / nobody
years in CzR	9
study CZ	individual / paid / self-taught person / university / foreign / other
study CZ months	X
study CZ hrs/week	2
textbook	Česky krok za krokem
bilingual	yes/ no

A) Léto

Na obrázku jsou hodně lidé. Na kopce lidé hledají kvetiny.

Jeden muž sedí u řeku. Stromy mají moc zelené pady.

Děti hrají ve vodu. Pod hrad jsou domy. Příroda je moc

krásná v létě. Chlapci dělají most nad vodu.

a) výstavba textu

Student popsal obrázek povrchně, nešel více do hloubky a spíše výběrově a nesystematicky tvořil věty, které ho napadly při pozorování ilustrace. V úvahu připadá také možnost, že student se záměrně vyhýbal obtížným a neznámým slovům. Text odpovídá zadanému tématu, přestože rozsah není dodržen. Student napsal třicet devět slov, přičemž požadovaná délka textu je padesát slov. Stavba vět je jednoduchá a argumentace srozumitelná.

b) morfologická rovina

Ukázalo se, že studentovi značně dělá potíže skloňovat koncovky substantiv: *hodně *lidé* (→ lidí), **na kopce* (→ na kopci), *sedí *u reku* (→ u řeky), *děti hrají *ve vodu* (ve vodě/s vodou), **pod hrad* (→ pod hradem) *jsou domy*, *dělají most *nad vodu* (→ nad vodou). Výhrady máme i k slovesným tvarům. V prvním případě jde o to, že student se patrně nechal řídit plurálovým tvarem „lidé“, a proto sloveso „být“ užil také v plurálu: *v na obrázku *jsou hodně lidé* (→ je). Druhý případ prezentuje absenci volného morfému „si“, jenž je součástí zvrtného slovesa: *děti *hrají* (→ si hrají) *ve vodu*.

Zbývající tvary podstatných jmen a sloves jsou utvořeny správně.

c) syntaktická rovina

Syntaktická výstavba je složena z jednoduchých vět. Souvětí v textu není obsaženo ani jedno, a proto má čtenář pocit, že struktura významových celků je spíše mechanická. Textu by prospěly prostředky textové návaznosti (např. *napravo, nalevo, v popředí, v pozadí*), které by rozhodně text učinily provázanějším a zvýraznily by jeho celkové uspořádání. Bez ohledu na větnou syntax a koherenci je argumentace správná a pochopitelná.

d) lexikálně-sémantická rovina

Na základě zastoupených slov (*sedět, hrát si, dělat; lidé, kopec, stromy, děti, voda, dům*) výchozího textu se domníváme, že student byl velmi inspirován slovní bankou, jež mu umožnila

usouvztažit volbu slov s ohledem na označované předměty a jevy. Celkově užitou slovní zásobu hodnotíme jako dostatečnou, i když na jednom místě jsme nemohli odhalit konkrétní význam slova: *stromy mají moc zelené *pady*.

Dílčí shrnutí

Při popisu obrázku student postupoval od nejnápadnějších znaků (př. *lidé, kopec, stromy, hrad*) k méně nápadným (př. *most, domy*). Text na první čtení vykazuje výrazné odchylky v ohýbání slov, zejména má student potíže se skloňováním substantiv. Uspořádání vět působí mechanicky, bez zvláštního hlubšího zamyšlení, jež ubírá na obsahové kvalitě. Lexikální zásoba je motivována slovní bankou, která odráží základní rysy vyobrazené na ilustraci. V každém případě student dokázal popsat obrázek v podstatných znacích.

B) Zima

Na obrázku jsou lidé. To je zima protože tam je sníh.

Lidé dělají sněhmuž (zapomněl jsem slovo). Ten sněhmuž má hezké čepice ale divný nos. Ten nos je mrkev. Lidé mají radost protože oni jsou šťastní. Lidé mají tradiční oblečení.

Tradiční čepice a kalhoty.

a) výstavba textu

Student se nejspíš nechal inspirovat příkladovou větou: „Na obrázku je hodně dětí.“ s tím rozdílem, že místo výrazu „dětí“ použil *lidé*. Posloupnost popisovaných objektů není chronologická, neboť v druhé větě student zmiňuje počasí, tedy poslední bod, jímž by měl text končit. Z textu je patrné, že studentův zájem se přesunul k vnější charakteristice sněhuláka a k lidem, přičemž opomněl zmínit třetí bod, tj. místo děje. V každém případě student názorně popisoval viděné předměty a osoby na obrázku a nijak zvlášť se neodchýlil od tématu, byť se úplně neřídil podle postupu.

Forma textu je psána ve strohých jednoduchých větách a v krátkých souvětích, přesto je text čtivý a dynamický, a to díky užitým deiktickým prostředkům (např. *to, tam, ten*).

b) morfologická rovina

Z hlediska tvarosloví nezaznamenáváme výrazné nedostatky, poněvadž student při ohýbání substantiv tvořil pouze nominativ a akuzativ. Nesprávně vytvořený tvar byl užit ve spojení

*snihmuž má *hezké čepice* (→ hezkou čepici). Došlo k případu, v němž je chybně vysklonováno adjektivum i substantivum. Na dalších místech je skloňování v pořádku. Studenta bychom pochválili za správně utvořený adjektivní plurálový tvar *šťastní* od základového slova „šťastný“.

Příznakovým rysem je používání ukazovacího zájmena „ten“, který v kontextu neplní svou funkci: **Ten** *snihmuž má hezké čepice ale divný nos. Ten nos je mrkev.*

c) syntaktická rovina

Výstavba větných celků je jednoduchá. V textu se vyskytují dvě souvětí uvozená spojkou „protože“, jinak je text psán v prostých větách. Soudržnost textu je místy narušená jinou nesouvisející větou: *Na obrázku jsou lidé. To je zima protože tam je sníh.* Ze struktury vět lze soudit, že student se povětšinou drží větného gramatického vzorce. Začátek věty dost často bývá tvořen podmětem „lidé“: **Lidé** *dělají snihmuž., Lidé mají radost [...], Lidé mají tradiční oblečení.* nebo ukazovacím zájmenem „ten“: **Ten** *snihmuž má [...]. Ten nos je mrkev.* Dokladem pořádku slov ve větě je všudypřítomné zastoupení podmětu, který by šel vypustit: *Lidé mají radost protože oni jsou šťastní.*

Dalším specifickým znakem je rozdělení věty do několika výpovědí, tzv. parcelace: *Ten snihmuž má hezké čepice ale divný nos. Ten nos je mrkev., Lidé mají tradiční oblečení. Tradiční čepici a kalhoty.*

d) lexikálně-sémantická rovina

Slovní zásoba není příliš pestrá, přesto odpovídá významu a reaguje na situační zobrazení v prostoru. Jak už bylo poznamenáno výše, úroveň lexika snižuje opakování týchž výrazů (např. substantivum *lidé*, adjektivum *tradiční*, sloveso *být*, modální sloveso *mít*). Na druhé straně oceňujeme originální způsob utvoření substantiva *snihmuž* jakožto zástupné pojmenování pro sněhuláka. Domníváme se, že motivací složeného slova *snihmuž* byl anglicismus „snowman“.

Dílčí shrnutí

Popis obrázku považujeme za zvládnutý, student dokázal v základních rysech podat svědectví o tom, co vidí na obrázkové ilustraci. Nicméně po jazykové stránce studentův text vykazuje znatelné nedostatky ve všech zkoumaných rovinách (morfologická, syntaktická, lexikálně-sémantická). Text je psán nepřirozeně, mechanicky podle větného gramatického vzorce.

Nejnápadnějším znakem jsou opakující se slova, která poukazují na nízkou úroveň slovní zásoby. Domníváme se, že textu by prospělo, kdyby student systematicky postupoval podle předepsaných bodů, o nichž by se více rozepsal, a také přípravná fáze.

10. Jméno: JC (A2)

Metadata

Attribute	Values
gender	male /female
age category	25–30; 31–35; 36–40 ; 41–45; 46–50
L1 (first language)	English
other langs	
CZ (CEF)	A1 / A1+ / A2 / A2+
CZ (in family)	mother / father / partner / sibling / other / nobody/ children
years in CzR	14
study CZ	individual / paid / self-taught person / university / foreign / other
study CZ months	36
study CZ hrs/week	5
textbook	no
bilingual	yes/ no

A) Léto

Vidím v pozadí hrad vedle malá
vesničky. Před tím je koupací jezero
nebo spíš rybník. Venku je asi teplo
protože hodně dětí kopou a některý
se hrajou v potůčku. Dale ~~na o~~ vidím
jak dvě holky se postarají o husy, nakrmí
je. A na pravou stranou lidí chodí po
lese a sbírají borůvky. Vezmu je co
nejvíce domů aby udělali ovocný knedlíky.

a) výstavba textu

Student začal popisovat obrázek od dominantního prvku: *Vidím v pozadí hrad.*, směrem k popředí: *Před tím je koupací jezero nebo spis rybník.* Pozornost se dále přesunula nalevo, kde *dvě holky se postarají o hůsy, nakrmí je*, a pak napravo *lidi chodí po lese a sbírají borůvky.* Na závěr student připojuje vlastní komentář s odkazem na sběr borůvek: *Vezmu je co nejvíce domu aby udelali ovocny knedlíky.*

V textu se vyskytují ojediněle škrty: *Dale ~~na~~ o vidím* a přepisy: *A na pravou stranou lidi lidi chodí.* Na základě rukopisu je znát, že student si někdy není zcela jistý s členěním vět v souvětí: *dvě holky se postarají o hůsy, nakrmí je. A na pravou. sbírají borůvky. Vezmu je co nejvíce.*

b) morfologická rovina

Písemný projev po morfologické stránce je vcelku na dobré úrovni. Obecně lze říct, že student zvládá ohýbání jmen a sloves. Jen zřídka se dopustil tvaroslovných chyb, a to nejspíš vlivem mluveného projevu. Například ve větě: *Vidím v pozadí hrad vedle *mala* (→ malou) *vesnicku.* je ponecháno adjektivum v nominativu singuláru, i když substantivum *vesnicku* je správně užito v akuzativu. Tvar slova **některý* v kontextu *hodně dětí kopou a *některý* (→ některé) *si hrajou* vznikl nejspíš vlivem obecné češtiny, kterou student slyší kolem sebe. Rys obecné češtiny dále spatřujeme ve spojení **ovocny* (→ ovocné) *knedlíky.* Zbývající příklady se týkají tvaru sloves. Zachytili jsme záměnu přítomného času za budoucí: **postarají* (→ starají se) *o hůsy* a záměnu 3. osoby plurálu za 1. osobu singuláru: *Lidi chodí po lese a sbírají borůvky. *Vezmu je co nejvíce* (→ vezmou jich co nejvíce).

c) syntaktická rovina

Skladba vět je místy čtenářsky nekomfortní, avšak s minimálním dopadem na porozumění. Student dovede utvořit jednoduchá souvětí s uvozovací spojkou *protože, aby*, i když graficky nedokáže větu oddělit čárkou. V některých úsecích je díky rukopisu viditelné, že si student není jistý hranicí věty, zda má pokračovat v souvětí, nebo jej ukončit, případně začít tvořit novou větu (viz výše část a) výstavba textu).

d) lexikálně-sémantická rovina

Slovní zásoba je vhodně užitá ve shodě s vyobrazenými motivy na ilustraci. Student správně dokázal popsat, co zamýšlel sdělit, např. *sbírají borůvky, udelali ovocny knedlíky.* Pravděpodobně zná rozdíl dvou blízkých slov „jezero“ x „rybník“: *Před tím je koupací jezero*

nebo spis **rybník**. Kladně hodnotíme správně utvořená deminutiva *vesnicku* a *v potůčku*. Za příznakový prostředek bychom označili utvoření slovního spojení *koupací jezero*. Student chtěl zřejmě napsat „jezero ke koupání“, resp. „jezero, kde se děti koupou.“ Za nešťastný způsob považujeme lexikálně-sémantickou záměnu sloves ve 3. osobě plurálu přítomného: *kopou* x *koupou se*⁵³ utvořenou od infinitivu „kopat“ x „koupat se“.⁵⁴

Dílčí shrnutí

Student zvládl popsat obrázek vlastními slovy bez zjevného použití slovní banky. Jazykové prostředky z jednotlivých rovin odpovídají dosaženým znalostem. Text má logickou návaznost, je přehledný a myšlenky nevybočují ze stavby vět. Již na výše doložených příkladech je patrné, že student má někdy problém rozeznat tvary slov pro mluvenou a psanou češtinu. Jeho psaný projev je pravděpodobně ovlivněn mluvenou češtinou, s níž je povětšinou v kontaktu. Jazykové nedostatky, jichž se student zřídka dopustil, považujeme za obvyklé.

B) Zima

Na obrázku jsou šest dětí, čtyři kluci
a dvě holky, dohromady postaví sněhulak –
nejvyšší kluk hladí snih na ramena sněhulaka,
aby kamarád mohl nalepít ruka. Třetí
kluk válí další koule, ale nevím na co,
protože je téměř hotový. Dali mu
peknou červenou ~~čepice~~ čepici a velky
mrkev za nos. Vypadá ze sněhulak něco
píje. Ma vetvičku jako brčko na pití.
Čtvrtý kluk jen se podíva jak to celý
~~proh~~probiha a ty dvě holky taky. Děti
jsou na něčí zahradu a v pozadí vidím
strechy chatky plno sněhů.

⁵³ Vedle tvaru *koupou se* je správně i dubletní tvar *koupají se*.

⁵⁴ Dvojici slov bychom dále klasifikovali do skupiny paronyma.

a) výstavba textu

Text splňuje zadaná kritéria, student se držel osnovy a rozsah vyhovuje stanovenému požadavku padesáti slov, ba naopak je text nepochybně o trochu delší, neboť obsahuje autorovo zamyšlení. Nerozbíhá se však do slepé odbočky, pouze je reakcí na aktuální vnímání obrazu. Student se hojně rozepsal u prvních dvou bodů (popis lidí; co lidé dělají) a zbývajících dva body (místo; počasí) shrnul na závěr do jednoho souvětí. Text je přehledný, objevují se jednoduchá souvětí a krátké věty, které přispívají k jeho soudržnosti.

b) morfologická rovina

Nedostatky v morfologické rovině shledáváme u skloňování substantiv: *postavi *sněhulak* (→ sněhuláka), *nalepit *ruka* (→ ruku), *kluk váli další *koule* (→ kouli), *deti jsou na něco *zahradu* (→ zahradě). Problém vytvořit správný tvar slova dokládá i další příklad: *dali mu peknou červenou ~~čepice~~ čepici*, následně však student chybu opravil. Problematika skloňování substantiv vyústila v závěrečné větě až k nesnadnému porozumění: *Vidím strechy chatky plno snehů*. Chybné ohýbání se týká i adjektiva „velký“: *dali mu [...] velký* (→ velkou) *mrkev za nos*.

Na základě příkladové věty z pracovního listu: „Na obrázku je hodně dětí.“ je zřejmé, že student nepoužil větu v plné podobě, neboť vytvořil množný tvar slovesa „být“: *Na obrázku *jsou* (→ je) *šest deti*. Chyba zřejmě nastala ve spojitosti s číslovkou „šest“ a substantivem „dětí“, která pro studenta signalizovala číslo množné.

Za úplně špatně utvořený tvar nepovažujeme budoucí čas „postaví“: *dohromady postaví sněhulak*, protože sněhulák není ještě postaven čili děj není dokončen, i když by bylo vhodnější užít přítomný čas. V každém případě jako chybu už hodnotíme slovesný tvar „podívá se“ ve větě: *čtvrty kluk jen se podíva* (→ dívá) *jak to celý ~~probiha~~ probiha*, poněvadž je evidentní, že chlapec aktivně pozoruje činnost, jak členové rodiny stavějí sněhuláka.

V textu jsme našli hovorové jazykové prostředky: *dvě holky taky* (→ také), *jak to celý* (→ celé) *~~probiha~~ probiha*, které pramení z mluvené češtiny.

Celkově lze říci, že student ohýbání slov ovládá až na výše zmíněné příklady.

c) syntaktická rovina

Větná syntax je na dobré úrovni, student zvládá tvořit jednoduchá souvětí, jež jsou nejčastěji uvozena spojovacími výrazy *a*, *aby*, *protože*, *že*, *jak* nebo asyndeticky a nejsou nijak obsahově přetížena. Dokladem je neúplná věta (elipsa): *a ty dvě holky taky*, v níž je vypuštěné sloveso

„podívá se“. V textu nacházíme další syntaktické prostředky, které obohacují stavbu vět, například přívlastek postupně rozvíjející: *pekrou červenou čepice čepici*, konkretizující přístavek: *na obrázku jsou šest dětí, čtyři kluci a dvě holky* nebo vsuvku: *třetí kluk váli další koule, ale nevím na co, protože je téměř hotový*.

Nedostatky v syntaktické rovině, případně v morfosyntaktické rovině, se objevují velmi zřídka, třeba v závěru věty, kde rozvíjející větné členy narušují plynulost čtení a znesnadňují porozumění: *v pozadí vidím strechy chatky plno sněhů*.

d) lexikálně-sémantická rovina

V textu si všímáme osobitého vyjadřování, které vnímáme pozitivně: *kluk hladi sníh na ramena sněhulaka, aby kamarád mohl nalepit ruku*, zvláště když student nemá k tématu slovní banku a nedokáže přesně pojmenovat viděné objekty a jevy nebo jsou na obrázku těžko poznatelné. Prvním příkladem je nesnadné určit, že sněhulák má pod nosem dýmku: *Vypadá ze sněhulak něco pije. Ma vetvičku jako brčko na pití*. Druhý příklad dokládá obtížnou identifikaci osob: *na obrázku jsou šest dětí, čtyři kluci a dvě holky*, ačkoli se spíše jedná o rodinu. Na obrázku je tedy otec, matka a jejich čtyři děti – jedna dívka a tři chlapci.

Při popisu sněhuláka se student dopustil jedné významové chyby, a to ve větě: *Dali mu [...] mrkev *za nos* (→ místo/namísto nosu). Student si zřejmě spletl význam prepozic „za“ a „místo/namísto“, srov. ustálenou vazbu „vyměnit něco za něco“. Jako zvukomalebný prvek bychom označili slovesný rým: *Čtvrtý kluk jen se podíva jak to celý ~~proh~~probiha*.

Celkově hodnotíme zvolenou slovní zásobu za adekvátní a dostačující. Student nemá příliš velké potíže s vyjadřováním. Když nezná přesný význam slova, dokáže jej obšírněji opsat. V textu se vyskytují v různých podobách dvě hovorová slova „holka“ a „kluk“.

Dílčí shrnutí

Popis obrázku se studentovi obsahově velmi povedl, dokázal slovy vyjádřit základ viděných entit. Text je soudržný, přehledný, stavba vět je nepřetížená a jen výjimečně se objevují stylistické neobratnosti. Slovní zásoba je náležitá, vhodně vystihuje hlavní motivy zimní krajiny. Výtku máme jen k morfologické rovině, v níž student udělal řadu chyb při ohýbání slov. Domníváme se, že větší chybovost vznikla na úkor delšího textu, neboť v psané produkci platí pravidlo přímé úměrnosti.

Závěr

V diplomové práci jsme se zabývali užitím obrázkových ilustrací Josefa Lady coby podpůrného didaktického materiálu ve výuce češtiny jako cizího jazyka. Pro kvantitativní výzkum bylo zapotřebí vytvořit pracovní list se sadou Ladových obrázků včetně metodických pokynů vhodných k testování. Za tematickou oblast jsme si zvolili čtvero ročních období představující sociokulturní odlišnost ve vnímání respondentů tradičního českého roku na vsi a s ním spojených venkovních aktivit. Do pracovního listu byly zařazeny konkrétně dvě Ladovy obrázkové ilustrace znázorňující léto a zimu na pozadí autorových rodných Hrusic. Vytvořený pracovní list byl nejprve podroben pilotáži a teprve na základě úprav proběhlo řádné testování. Cílovou skupinou pro testování byli dospělí nerodilí mluvčí češtiny, jejichž jazyková znalost v době sběru dat, tj. květen 2021 až leden 2022, dosahovala úrovně A1/A2. V jistém smyslu šlo o homogenní skupinu, již spojoval mateřský jazyk (angličtina), znalost dalšího jazyka/jazyků (např. španělština, němčina), elementární znalost českého jazyka (jazyková úroveň A1/A2), profese (učitel/filolog), vzdělání (vysokoškolské), věk (31–40 let), dočasný pobyt v České republice. Mezi rozdílné faktory můžeme zařadit způsob nabývání jazykových dovedností (čtení a poslech s porozuměním, psaní a mluvení), povahu osvojování (samouk, individuální / skupinové lekce) či třeba míru užívání češtiny ve formálním prostředí (zaměstnání, úřad, služby) a neformálním (domov, zájmové skupiny). Vyhovující sebrané ukázky psané produkce byly podstoupeny jazykově stylistické analýze, v níž byly hodnoceny z hlediska výstavby textu a tří jazykových rovin: morfologické, syntaktické a lexikálně-sémantické. Na základě provedené analýzy došlo u každého textu k dílčímu hodnocení, které posloužilo jako syntetický podklad k závěrečným výsledkům.

Jazykově stylistická analýza psaných textů prokázala, že je možné začlenit Ladovy ilustrace do výuky češtiny jako cizího jazyka, a to už na začátečnické úrovni A1, nikoli jen pro pokročilé uživatele cílového jazyka. Ačkoli některé texty vykazovaly nedostatky ve zpracovaném zadání (požadovaný rozsah slov, popis určitých bodů), v organizované struktuře a fázovaném plánování (systematický a ucelený popis viděných objektů), v kompoziční výstavbě textu (formální prostředky textové návaznosti a výsledná soudržnost textu a jeho věcná souvislost) a v poslední řadě ve funkčním užití jazykových prostředků týkajících se spisovné češtiny; důležitým ukazatelem je, že **testované osoby dovedly na podprahové jazykové úrovni napsat smysluplný text**. Klíčovou záležitostí bylo naplnění obsahové složky, komunikační situace a předepsaného slohového útvaru, tj. popis.

Dále analýza jazykových rovin ukázala, že například někteří studenti byli schopni napsat vyhovující text z hlediska kompoziční výstavby a správnosti skladebních prostředků, naopak flexe, ohýbání slov při skloňování a časování, činila obtíže. S výběrem lexikálních prostředků neměli studenti v zásadě závažné problémy. Obvykle bez větších obtíží dovedli pojmenovat zobrazené prvky na obrázku, případně jim mohla pomoci návodná slova (obr. Léto), případně odrážky určující, které znaky mají studenti popsat (obr. Zima).

Sociokulturní odlišnost ve vnímání označovaných objektů na pozadí Ladových ilustrací se projevila při popisu obou obrázků. Z pořízených ukázek vybíráme příklady, na nichž chceme demonstrovat rozdílné nahlížení na povahu arbitrárních znaků (srov. Sausurovy pojmy označující a označované) pohledem studentů-cizinců. U prvního obrázku Léto někteří studenti uváděli místo slova „rybník“ zdánlivě podobný výraz *jezero*: *Pod hradem je jezero*. (CO), *Oni se koupají na jezeře*. (LS), *Před tím je koupací jezero nebo spis rybník*. (JC). Další protichůdnost se objevila u činnosti, kterou vykonávali chlapci. Na obrázku je zachycena situace, kdy si malí chlapci hrají na stavitele a z přírodního materiálu, tj. z drnů travního porostu, stavějí pomyslnou hráz vodního díla. Našli se tací, kteří vykreslenou situaci viděli úplně jinak: *Řeka teče a děti používají poroud, aby postavily hrad z pisku*. (MU), *Chlapci dělají most nad vodu*. (JN). *U řeky někdo připravují hleba* (→ chleba = chléb, drn na první pohled skutečně připomíná bochník chleba). (CO). Imaginační schopnost se projevila i v případě pojmenování „hradu / hradní zříceniny“. Někdo nazval „hrad“ *zámkem*, jiný zase hrad pojmenoval *Okoř* pravděpodobně podle odrazu dříve vnímané reality: *Na horu je zamek nebo malý hrad*. (AA), *V zadu na kopec je starý hrad, možná je v Okoře*. (LS), *Ten zamek vypadá trošku jako okoř*. (ML). Ilustrovaný obrázek také dával studentům volné pole působnosti v interpretaci a dokreslení příběhu. Obrázek Zima inspiroval studenty v nejrůznějších případech: [...] *teplota je minus 10 celcium*. (GE), *Vypadá ze sněhulak neco pije. Ma vetvičku jako brčko na pití*. (→ Sněhulák má dýmku.) (JC), *Deti jsou na něčí zahradu*. (→ Děti se nejspíš nacházejí na volném prostranství.) (JC), *Vlevo, mamka dvojčat se diva*. (→ Chlapci nemusejí být dvojčata ani sourozenci.) (ZY).

Přibližně u nadpoloviční většiny studentů se osvědčilo zapojit návodné postupy do pracovního listu. U obrázku Léto studenti ve svých popisech často využívali baterii slovní zásoby, která jim byla oporou v případě, že by si nemohli vzpomenout na pojmenování označované skutečnosti, a eventuálně měla zamezit selhání v psaní. Didaktickým vodítkem u obrázku Zima byly strukturované odrážky popisných bodů, jejichž cílem bylo napomoci studentům, aby zvládli napsat souvislý text a popsat obrázek zevrubněji, nikoli povrchně. Návodné postupy

také sloužily k tomu, aby při popisu jednoho obrázku studenti dosáhli stanoveného rozsahu padesáti slov za účelem reprezentativního vzorku k analýze. Někteří studenti (celkem sedm) se úkolu zhostili velmi dobře a jejich oba texty překonaly požadovanou minimální hranici počtu slov. Na druhé straně se jiní dostali pod těsnou hranici rozsahu (celkem tři studenti), což nebylo patřičným důvodem vyřadit texty ze šetření. Vycházeli jsme z pedagogické zkušenosti, že jsou studenti, kteří jsou výřeční, komunikativní a na opačné straně jsou tací, kteří jsou zamlklí, méně komunikativní, což se promítlo i do produktivní jazykové dovednosti psaní (srov. délku textů u jednotlivých studentů).

Již výše bylo řečeno, že na základě jazykově stylistické analýzy vyšlo najevo, že je možné zapojit Ladovy obrázkové ilustrace do jazykového vyučování bez výrazné překážky. Při výběru obrázku by však lektor měl pamatovat na několik klíčových aspektů, zvláště na funkční hledisko, které by splňovalo didaktický cíl (viz kapitola 2, *Obrazový materiál jako vizuální didaktický prostředek*). Obrázek by měl být názorný, věcný, věrohodný, konkrétní a student by měl na první pohled určit hlavní znaky. Také by měl být schopen pojednat o tom, co obraz reprezentuje. Vhodně zvolený obraz by měl znázorňovat známé prostředí, postavy, předměty a jevy. Naopak by neměl být příliš neurčitý, iluzivní, abstraktní, obecný, jenž by zatemnil studentovu mysl a omezil by ho ve vyjadřování. Doporučujeme předučit některá obtížná slovíčka, jež stojí na okraji slovní zásoby a která by mohla znamenat pro studenty jazykovou bariéru. Tím, že jsou Ladovy obrazy pestré a bohaté na popis, nepředstavují riziko, že by studenti na nejnižší jazykové úrovni A1 nebyli schopni napsat krátký text (viz studentka AA a studenti ML, RT). Ovšem platí přímá úměra čím vyšší znalost jazyka, tím lepší jazykové zpracování. Některé textové příspěvky (studenti MU, LS, JC) dosahovaly v našem hodnocení výborné úrovně, dokonce bychom je povýšili na úroveň B1. Připomeňme však, že naším směrodatným ukazatelem zařadit texty ke zkoumání byla jazyková úroveň, kterou sami studenti⁵⁵ uvedli v dotazníku (viz tabulka s metadaty u každého studenta).

Za výhodami, proč využít Ladovy obrázky ve vyučování cizího jazyka, stojí podle našeho názoru řada příznivých aspektů. Z hlediska tvarové psychologie, vnímání obrazu, jsou ilustrace od Josefa Lady přijímány vcelku pozitivně. Povětšinou jde o veselé příběhy, případně nabývají neutrální podoby (srov. vyobrazení Krtečka od Zdeňka Milera). V žádném případě se nejedná o tragické, smutné až morbidní úkazy, které by naháněly strach. Takové obrazy nejsou podle našeho názoru ani přípustné k didaktickému účelu. Ostatně v autorských textech studentů jsme

⁵⁵ Vzhledem k tomu, že naši cílovou skupinu tvoří učitelé anglického jazyka působící na české střední škole, předpokládali jsme znalost jazykových úrovní podle *Společného evropského referenčního rámce pro jazyky*.

nezaznamenali nijaké negativní významové konotace. Předností Ladových ilustrací je jejich pestrost a bohatost vyobrazených popisných znaků. Při testování se nestalo, že by studenti na obrázku nic nepoznali a že by ani nedokázali nic napsat. Obrázky poskytují širokou možnost známých slov, ale i neznámých, které se lze nově naučit a osvojit. Obrázek se zimní tematikou může být vhodnou příležitostí, jak třeba studentům vysvětlit metaforické pojmenování „ladovská zima“. Kromě lingvodidaktické funkce přibližují Ladovy ilustrace povědomí o českém venkově. Jsou tedy i vhodným didaktickým materiálem pro výuku českých reálií, pomocí nichž můžeme prezentovat studentům českou krajinu na venkově, mezilidské vztahy, rozdíl mezi městem a vesnicí, ale také je seznámit s tvorbou Josefa Lady jako celosvětově uznávaného malíře, ilustrátora a spisovatele. Například na obrázcích v pracovních listech mohou studenti spatřit zájmové činnosti, jako houbaření nebo stavění sněhuláka, které nemusejí být pro cizince, zvláště pro Neslovany a Neevropany, známou volnočasovou aktivitou. Vzhledem k tomu, že do pracovního listu byly vybrány dva protikladné obrázky (Léto a Zima), dokážeme si představit nespočet aktivit a způsobů, jak lze obrázky efektivně zapojit do výuky formou her a aktivit. Například dokreslení příběhu, vyprávění o podobných venkovních aktivitách v létě/v zimě, rozpoznání živých a neživých věcí, trénování čísel a počtů (např. Kolik je na obrázku postav, stromů, domů.), uhádnutí osoby (např. Jeden student si vybere konkrétní osobu, druhý student hádá.). Mimoto je možné na pozadí obrázku zařadit procvičování gramatických jevů (např. skloňování a časování, stupňování adjektiv, dokonavá a nedokonavá slovesa, kondicionál). Jsme toho názoru, že by šla na Ladových obrázcích vystavět celá vyučovací lekce.

Nevýhody Ladových ilustrací pro jazykové vyučování shledáváme v tom, že jde o malované obrázky, který ne vždy musejí odrážet realitu a být srozumitelné a dekodovatelné pro příjemce. Na rozdíl od autentického obrázku, čímž máme na mysli fotografii, bývá obvykle situační zakotvení a názornost hned na první pohled zřejmá a reálná. Právě reálnost je zásadní, co je třeba pro výběr funkčního didaktického obrázku nepodcenit. Z výzkumného šetření vyplynulo, že někteří studenti měli problém popsat určité znaky, co konkrétní postava vlastně dělá (obr. Léto). Například na obrázku je zachycena dívka, která plete věneček. Další dívka pase husy. Na druhou stranu se domníváme, že každý obraz bude vykazovat slabá místa, která by měl však lektor náležitě ošetřit. Například vést studenty k popsání centrálních znaků, předučit slovíčka, nabídnout baterii slovní zásoby, umožnit vyhledání neznámých slov v překladači či na internetu. Také je třeba vzít v úvahu sociokulturní podmíněnost, všeobecný přehled, věk, frekvenci slovní zásoby (srov. Chlapec si hraje s autem. x Chlapec si hraje s vodním mlýnkem).

Díky zkoumanému vzorku jsme si uvědomili fakt, že je velmi složité vybrat reprezentativní obrázek jako vhodný didaktický materiál a že i při dodržení všech možných doporučených zásad (viz teoretická část) nelze jednoznačně zvolit správný obrázek. Jak již bylo uvedeno výše, každý obrázek vykazuje určité nedostatky a odpovědností lektora by mělo být jejich snížení. Lektor by také měl adekvátně promyslet výběr obrázku ve vztahu k cílové skupině a k dosaženým jazykovým znalostem a dovednostem. V neposlední řadě musí lektor počítat s tím, že vždy na obrázku zůstanou slabiny, tzv. místa nedourčenosti, nejednoznačná pojmenování směřující k mylné interpretaci faktů.

Usouvztažíme-li teoretická východiska s praktickou částí a z pohledu kognitivních procesů, konkrétně co se odehrává při pozorování obrazu z hlediska zrakové percepce, lze obecně říci, že studenti popisovali obrázek přirozeným způsobem, jako když nazírají na předměty a jevy ze známého prostředí. Podobnost vnímání prvků na obraze můžeme připodobnit k pozorování světa kolem sebe, když běžně vnímáme uspořádání znaků v prostoru (např. příroda, město, ulice), v němž se nacházíme.

Na závěr připojujeme metodické doporučení (tzv. desatero rad), které shrnuje získané teoreticko-praktické poznatky a přináší odpovědi, proč je výhodné začlenit obrazový materiál do jazykového vyučování a jak s ním pracovat.

Desatero použití obrazového materiálu v jazykovém vyučování

- 1) Obrázek názorněji přibližuje názvy substancí a dějů nejen začínajícím nerodilým mluvčím s nízkým potenciálem slovní zásoby, ale i pokročilým.
- 2) Obrázek jako vizuální prostředek je jednou z technik učení, pomocí níž si lépe kódujeme slovo a jeho význam uchováváme v paměti.
- 3) Na obrázek lze nahlížet jako na evokační prostředek ve výuce, chceme-li zpestřit výukovou lekci, případně vystřídat metodu učení.
- 4) Obrázek nabízí široké rozpětí jeho využití ve výuce: zahřívací aktivita, úkolové učení, konverzační téma, slovní zásoba atd.
- 5) Obrázek má své místo vedle rozšíření slovní zásoby i v gramatice (např. dopravní značky a orientace v silničním provozu).
- 6) Obrázek lze zapojit do výuky za účelem posílení produktivních dovedností mluvení i psaní, a to kdykoli během lekce (začátek, prostředek, konec).
- 7) Obrázek je vhodný jak pro samostatný mluvený projev, tak pro párovou či skupinovou diskusi.

8) Obrázek je neodmyslitelně spjat s textem, i když ho lze použít izolovaně bez textu, neboť má sám o sobě vypovídající hodnotu.

9) Obrázek byl měl odrážet jazykovou schopnost a dosaženou úroveň studentů, zejména co se týká slovní zásoby.

10) Obrázek má zastoupení nejen v jazykovém vyučování, ale také ve výuce českých reálií.

Použitá literatura a zdroje

A) tištěné zdroje:

odborné publikace a časopisy

BALEKA, J. (1997). *Výtvarné umění. Výkladový slovník (malířství, sochařství, grafika)*. Praha: Academia.

BELÁN, J. (2011). *Maturita 2011 – AJ*. Brno: Didaktis.

BENEŠ, M. (2008). *Andragogika*. Praha: Grada.

BIDLAS, V., CONFORTIOVÁ, H., TURZÍKOVÁ, M. (2005). *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A2*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

HÁDKOVÁ, M., LÍNEK, J., VLASÁKOVÁ K. (2005). *Čeština jako cizí jazyk. Úroveň A1*. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky.

HRDLIČKA, M. (2010). *Kapitoly o češtině jako cizím jazyku*. Plzeň: Západočeská univerzita.

KREJČOVÁ, L. (2019). *Dyslexie. Psychologické souvislosti*. Praha: Grada.

MACEK, Z. (1984). Obraz jako didaktický prostředek. In: *Pedagogika*, 34, č. 4, Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, s. 453–469.

MAŇÁK, J., ŠVEC, V. (2003). *Výukové metody*. Brno: Paido.

MAREŠ, J. (2001). Učení z obrazového materiálu. In: Čáp, J., Mareš, J. *Psychologie pro učitele*. Praha: Portál, s. 493–503.

MINÁŘOVÁ, E. (2008). Stylotvorné faktory. In: Čechová, M., Krčmová, M., Minářová, E. *Současná stylistika*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, s. 75–92.

NAKONEČNÝ, M. (1998). *Základy psychologie*. Praha: Academia.

OLIČ, J. (2016). Čas, místo, rod. In: Olič, J., Pavluch, L. *Lada*. Praha: Slovart.

PETRÍČEK, M. (2009). *Myšlení obrazem*. Praha: Herrmann a synové.

STERNBERG, J. R. (2009). *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál.

ŠKODOVÁ, S. (2009). Specifika ilustrací v materiálech pro výuku češtiny jako cizího jazyka. In: Hlínová, K. *Sborník Asociace učitelů češtiny jako cizího jazyka (2007–2009)*. Praha: Akropolis, s. 69–73. (AUČCJ)

VRBA, J. (1988). Předmětné pomůcky. In: Hendrich, J. a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 408–413.

VRBA, J., HENDRICH, J. (1988). Předmětné pomůcky. In: Hendrich, J. a kol. *Didaktika cizích jazyků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, s. 405–408.

WRIGHT, A. (1989). *Pictures for Language Learning*. Cambridge: Cambridge University Press.

Zkouška z českého jazyka pro trvalý pobyt v ČR (2020). Praha: Národní pedagogický institut České republiky.

Zkouška z češtiny pro trvalý pobyt v ČR, úroveň A2 (2021). Praha: Národní pedagogický institut České republiky.

slovníky:

Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost (2001). Praha: Academia. (SSČ)

Nový akademický slovník cizích slov (2009). Praha: Academia. (NASCS)

učebnice a učební materiál:

ADAMOVIČOVÁ, A., IVANOVÁ, D. (2013). *Basic Czech I*. Praha: Karolinum.

FALLA, T., DAVIES, P. A. (2007). *Maturita Solutions Pre-Intermediate*. Oxford: Oxford University Press.

FALLA, T., DAVIES, P. A. (2008). *Maturita Solutions Intermediate*. Oxford: Oxford University Press.

HOLÁ, L. (2016). *Česky krok za krokem 1*. Praha: Akropolis.

HOLÁ, L. (2013). *Pohádky*. (Adaptovaná česká próza). Praha: Akropolis.

HORÁČKOVÁ, M., REZUTKOVÁ, H. (2015). *Český jazyk 9. 2. díl – Komunikační a slohová výchova*. Praha: Alter.

REŠKOVÁ, I., PINTAROVÁ, M. (2009). *Communicative Czech – Elementary Czech. Czech Student's Book*. Brno: vlastní náklad.

STYBLÍK, V. a kol. (1997). *Český jazyk pro 7. ročník základní školy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

HOŠNOVÁ, E. a kol. (2007). *Český jazyk 6 pro základní školy. Metodická příručka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

HOŠNOVÁ, E. a kol. (2010). *Český jazyk 7 pro základní školy. Metodická příručka*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

B) internetové zdroje:

Aplikace SyD. Korpusový průzkum variant. [online]. [cit. 2022-08-08].

Dostupné z WWW: <<https://syd.korpus.cz/>>.

CzeSL – metadata. [online]. [cit. 2021-04-05]

Dostupné z WWW: <http://utkl.ff.cuni.cz/~rosen/public/meta_attr_vals.html/>.

ČJL – Kritéria hodnocení písemných prací. [online]. [cit. 2022-03-08].

Dostupné z WWW: <https://maturita.cermat.cz/files/files/maturita/KRITERIA-HODNOCENI/kriteria_hodnoceni_prilohy.pdf>.

FRIEDERICH, A. (2018). *How the Adult Brain Learns: The Importance of Creating Enriched Environments When Teaching*. [online]. [cit. 2022-02-06].
Dostupné z WWW: <<https://unbound.upcea.edu/>>.

Internetová jazyková příručka. [online]. [cit. 2022-05-08]
Dostupné z WWW: <<https://prirucka.ujc.cas.cz/>>.

Josef Lada. [online]. [cit. 2021-04-05].
Dostupné z WWW: <<https://www.ceskatelevize.cz/lide/josef-lada/>>.

Katalog požadavků zkoušek společné části maturitní zkoušky platný od školního roku 2015/2016. Anglický jazyk. [online]. [cit. 2021-12-27].
Dostupné z WWW: <https://maturita.cermat.cz/files/files/katalog-pozadavku/AJ_Katalog_pozadavku_MZ-17-18.pdf>.

Obrazová databáze děl Josefa Lada. [online]. [cit. 2022-02-11].
Dostupné z WWW: <<https://databaze.joseflada.cz/cs/>>.

PEREMILOVSKÁ, A. – PETRŽELKA, J. „Obrázek vydá za tisíc slov.“ *Studia philosophia*. 2019, roč. 66, č. 1, s. 71–78. [online]. [cit. 2024-09-15].
Dostupné z WWW: <<https://digilib.phil.muni.cz/sites/default/files/pdf/141377.pdf>>.

Písemná práce ČJL – jaro 2017. [online]. [cit. 2022-03-08].
Dostupné z WWW: <https://maturita.cermat.cz/files/files/CJL/intaktni-zaci/MZ2017/CJL_jaro_2017_PP.pdf>.

Popis obrázku. [online]. [cit. 2021-12-28].
Dostupné z WWW: <<https://anglictina-maturita.cz/popis-obrazku-describing-a-picture/>>.

Soupis lexikálních jednotek úrovně A1, A2. [online]. [cit. 2022-05-08].
Dostupné z WWW: <<https://cestina-pro-cizince.cz/trvaly-pobyt/pro-ucitele/soupis-lexikalnich-jednotek/?v=a2>>.

Žáci s dyslexií a cizí jazyky. [online]. [cit. 2021-12-29].
Dostupné z WWW: <<https://clanky.rvp.cz/clanek/o/s/434/ZACI-S-DYSLEXII-A-CIZI-JAZYKY.html>>.

Použité obrázky:

Obr. 1: MACEK, Z. (1984). Obraz jako didaktický prostředek. In: *Pedagogika*, 34, č. 4, Praha: Pedagogická fakulta, Univerzita Karlova, s. 453–469.

Obr. 2: *Zkouška z českého jazyka pro trvalý pobyt v ČR* (2020). Praha: Národní pedagogický institut České republiky.

Obr. 3: *Zkouška z češtiny pro trvalý pobyt v ČR, úroveň A2* (2021). Praha: Národní pedagogický institut České republiky.

Obr. 4: *Obrazová databáze děl Josefa Lada*. [online]. [cit. 2022-02-11].
Dostupné z WWW: <<https://databaze.joseflada.cz/cs/>>.
Upravit Ondřej Boštička.

Obr. 5: rukopis studenta NH.

Obr. 6: HOLÁ, L. (2013). *Pohádky*. (Adaptovaná česká próza). Praha: Akropolis.

Obr. 7: studijní materiál studenta NH.

Obr. 8: OLÍČ, J., PAVLUCH, L. (2016). *Lada*. Praha: Slovart, s. 438.

Obr. 9: LADA, J. (2016). *Tradiční česká zima*. Praha: Bambook, s. 8.

Příloha

Příloha 1: Průvodní dopis adresovaný testovaným (pilotáž)

A Description of a picture

Instructions

Please follow the instructions in the worksheet by writing the text (by hand) on the paper. If you could be kind enough to take a photo of the completed text and send it via e-mail: onbosticka@seznam.cz.

Please do not use a dictionary, an online translator or help from native speakers of Czech!

Should you require any additional information, do not hesitate to contact me.

Thank you for your cooperation!

Ondřej Boštička

Example:

JARO

Podívejte se na obrázek a napište text (50 slov). *Koho vidíte na obrázku? Co dělají chlapci? Co dělají dívky? Kde je to? Jaký tradiční český svátek to je?*

JARO

To je velikonoce. Chlapci mají karabáč a běží aby chytili a zasáhli dívky. Chtějí zasáhnout dívky aby byly mladí a krásní. Dívky utrkají a schovávají se doma. Chlapci přijdou zvenčí. Mají tašky. Myslím že mají darek pro dívky. Když zasáhli dívky, dívky budou dostávat dárky.

Metadata

Attribute	Values
gender	male/female
age category	25–30; 31–35; 36–40; 41–45; 46–50
L1 (first language)	
other langs	
CZ (CEF)	A1 / A1+ / A2 / A2+
CZ (in family)	mother / father / partner / sibling / other / nobody
years in CzR	
study CZ	individual / paid / self-taught person / university / foreign / other
study CZ months	
study CZ hrs/week	
textbook	
bilingual	yes/no

Zdroj: http://utkl.ff.cuni.cz/~rosen/public/meta_attr_vals.html, upraveno OB

Příloha 2: Pracovní list – obrázkové ilustrace

LÉTO

Co je na obrázku? Napište text (50 slov). Můžete použít následující slova.

jít sedět koupat se hrát si dělat dívat se nést
děti lidé stromy voda dům příroda kopec

Příklad: Na obrázku je hodně dětí.

ZIMA

Podívejte se na obrázek. Napište text (50 slov) a popište:

- lidi
- co lidé dělají (aktivita)
- místo
- počasí

Příklad: Na obrázku je hodně dětí.
